

- Ўзбек адабиёти бўstoni –

Алишер НАВОИЙ

ҲАЙРАТУЛ-АБРОР

Тошкент
Ғафур Фулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1989

БУЮК ШЕЪРИЙ ХАЗИНА

Алишер Навоий Низомий Ганжавий ва Ҳусрав Дехлавий «Хамса»ларига бир бутун, яхлит асар сифатида қаради, ўзбек тилида турли мавзуларда мустақил достонлар эмас, балки бир-бирини ғоявий-бадиий жиҳатдан маълум даражада тўлдирадиган, яхлит бир асар деб ҳисобланиши ва «Хамса» деб аталиши шарт бўлган достонлар мажмуасини яратишни ўз олдига мақсад қилиб қўйди. Бунга қадар Навоий ўз лирик шеърлари билан танилган — «Бадоевул-бидоя» ва «Наводирун-ниҳоя» девонларининг муаллифи сифатида машхур эди. Навоий 42 ёшида «Хамса»нинг биринчи достони — «Ҳайратул-аброр»ни ёзишга киришди ва шу йили ёк уни тугаллаб, «Фарҳод ва Ширин» достонини бошлади. 1484 йилнинг бошларида «Фарҳод ва Ширин», шу йилнинг февраль-март ойларида «Лайли ва Мажнун», баҳор ва ёз ойларида «Сабъай сайёр», 1485 йилнинг ўрталарида «Садди Искандарий» достонлари қўлдан чиқди. Яъни «Хамса» достонлари устида Навоий ҳаммаси бўлиб икки йил машаққат чекди.

Навоий «Хамса»сининг яратилиши ўзбек адабиёти ва маданияти тарихидаги энг катта воқеалардан бири бўлди. Навоийга қадар ҳеч ким ўзбек тилида бундай улкан асар ёзишга журъат эта олмаган эди. Навоий «Хамса»сининг муҳим бир хусусияти шундаки, ундаги достонларни мустақил асарлар сифатида ўқиши, қабул қилиш ҳам мумкин, бир бутунликда тушуниш ҳам. Бу достонларнинг ўзаро бир-бирига яқинлиги, яхлитлиги, бир-бирини тўлдириши уларнинг энг илғор гуманистик халқпарварлик концепцияси асосида яратилгани, бу концепциянинг достондан достонга чукурлашиб боришидадир. Масалан, Навоий достонларида юзлаб қаҳрамонларнинг тақдирига дуч келамиз. Улар ранг-баранг сюжетлар асосида ёритилган. Бир сюжет иккинчи сюжетга, бир қаҳрамон тақдири иккинчисиникига ўхшамайди. Лекин уларнинг ҳаммасида «Хамса»нинг бошидан охиригача инсонни улуглаш, унинг дардларига ачиниш, халқ баҳт-саодати учун курашиш ғояси етакчилик қиласи.

«Хамса»нинг биринчи достони «Ҳайратул-аброр» фалсафий-дидактик характерга эга бўлиб, бу жанр Навоийга қадар тўрт-беш юз йиллик, балки ундан ҳам ортиқ тарихга эга эди. Лекин Навоий Низомий, Ҳусрав Дехлавий изидан бориб, ўз асарида шундай муҳим ижтимоий-сиёсий, фалсафий-ахлоқий масалаларни қўйдик, бу жанрга янгидан жон киритди. Чунончи, у ўз давридаги феодал зулмни, талончиликни, жаҳолатни фош этиб, бундай ярамасликларнинг бошида турган шоҳга қаратса қуйидаги сатрларни битган эди:

Эйки, қавий айлади давлат қўлунг,
Зулм сори тушти ва лекин йўлунг.

Зулмунг эмас эрди халойиққа кам,

Ким қиладурсен они ўзунгга ҳам.

Зулм ўзунга фисқдур, эй хушёр,
Гум қил они, бўлса сенга хуш ёр.

Чунки фараҳ базмига азм айладинг,
Айшу тараб азмига базм айладинг.

Қасрки, базм анда муҳайё бўлуб,
Зийнати фирдавси муалло бўлуб.

Пардалари риштаси эл жонидин,
Лаълию шингарфи улус қонидин.

Шамсаси эл моли била зарнигор,
Эл дуру лаъли била гавҳарнигор.

Хиштини масжид бузубон келтурууб,
Тошини эл марқадидин еткурууб.

Анда тузуб маснади шоҳаншаҳи,
Айшу тараб жоми учун муштаҳи.

Таниқли шарқшунос Е. Э. Бертельс «Ҳайратул-аброр»нинг шу хил жиҳатларини кўзда тутиб, «Низомий» деб аталган монографиясида қуйидагиларни ёзган эди: «Гарчи Навоий поэмаси «Маҳзанул-асрор»га жавоб тарзида ёзилган достонларнинг кўпчилиги сингари сўфиёна рангга эга ва ундаги тамсилларнинг сюжетлари эса сўфий авлиёлар ҳақидаги маноқиблардан олинган бўлса ҳам, лекин бу, дейиш мумкин, Низомий «Маҳзанул-асрор»ига жавоб сифатида ёзилиб, Низомий достони учун характерли бўлган сиёсий ўткирликни сақлаб қола олган ягона асардир».

Навоий «Ҳайратул-аброр»да шоҳ ва унинг амалдорларини, риёкор шайхларни, очкўз феодалларни, пораҳўр мансабдорларни аямай танқид қилар экан, уларнинг сатирик образларини чизиб, шеъриятни, достончиликни реал турмуш эҳтиёжларига яқинлаштириди. Шу билан бирга адолатни, инсонпарварликни, меҳнатсеварликни, саховатни, ишқ ва муҳаббатни, ҳалолликни, ростгўйликни, маърифатпарварлик на шунга ўхшаш бошқа инсоний фазилатларни улуғловчи сатрлари билан эса ижтимоий-сиёсий ва фалсафий тафаккур даражасии, шеъриятнинг жанговарлигини янада юқори кўтарди.

«Ҳайратул-аброр» муқаддима қисмига оид бир неча боблардан ташқари 20 мақолат, ҳар бир мақолатга оид 20 шеърий ҳикоядан ташкил топган бўлиб, мақолатларнинг ҳар бирида Навоий ўз даври учун зарур бўлган бирор ижтимоий-сиёсий ёки аҳлоқий проблемани қўяди, уни ўз давридаги ҳаётдан, ижтимоий табақаларнинг ахволидан келиб чиқиб чукур ва атрофлича таҳлил қиласида ва унга ўз гуманистик муносабатини билдиради. Масалан, сахийлик ҳақида гап борганда (бешинчи мақолат) шоир сахийликни ва сахий кишиларни мадҳ этади, уларни ҳеч қачон хасисликка юз ўғирмасликка чақиради. Шу билан бирга ном чиқариш учун бойликтини сочиб юбориш қаттиқ қораланади:

Сочмоқ овуч бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот учун,

Ақл хисобидин эрур бас йирок.
Бухл бу жудунгдин эрур яхширок.

Навоий ҳукмрон синф кишиларининг хушомадгўйлигини, икки-юзламачилигини, ўз

манфаати йўлида ҳар қандай пасткашлиқдан қайтмаслигини образли қилиб ифодалаган:

Ёяр анга супраки, ул оч эмас,
Берур анга тўнки, яланғоч эмас.

От анга тортарки, юз илқиси бор,
Сим анга берурки, юз илғиси бор.

Юксак хулқ-ахлоқ учун курашган шоир бу масалаларни халқчиллик нуқтаи назаридан ёритади, меҳнаткаш халқ қарашларини ифодалайди, халқ ва мамлакат учун жон фидо қилган кишиларни ўз идеали деб билади, уларни хоналарни ёритган шамга, оламни нурга тўлдиран қўёшга ўхшатади. Кишилардаги бадбинлик, ялқовлик, жаҳолат, майпарастлик, носамимилик, чақимчилик каби иллатларни фош этишга ҳам достоннинг юзлаб сатрлари бағишланган. Бу масалалар талқинида Навоий тили ёрқин, ифодали бўлиб, халқ жонли тилига ғоят яқин. Масалан, у ёшларга мурожаат этиб:

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға...

Тун-кунунгга айлагали нур фош,
Бирини ой англа, бирисин қуёш, —

деб ёзар экан, бу ҳақиқий халқ тили, соф адабий тилимизнинг иамунасиdir. Навоий «Хамса» достонларини ўз она тилида ёзиш билан ўзбек адабий тилини тўла шакллантириди, энг ривожланган тиллар даражасига олиб чиқди, унинг бойлиги ва ранг-баранглигини намойиш қилди.

«Ҳайратул-аббор» программа характердаги асар бўлиб, ундаги ғоялар кейинги достонларда ноёб сюжетлар, хилма-хил қаҳрамонларнинг ёрқин образлари, ажойиб ҳикоялар ва оригинал бадиий санъатлар орқали янада ривожлантирилди ҳамда чуқурлаштирилди. «Хамса» Навоий ижодининг чўққиси бўлиб, кейинги ўзбек ва бошқа туркий халқлар адабиётлари тараққиётига кучли таъсир кўрсатди. XV асрдан кейинги озарбайжон, туркман, татар, уйғур, турк, қорақалпоқ ва бошқа халқлар шеъриятини Навоий ва унинг «Хамса»си таъсирисиз тасаввур этиш қийин. Шу билан бирга «Хамса» достонлари ва улардан намуналар рус, украин, озарбайжон, уйғур, тоҷик, белорус, венгер, немис ва бошқа тилларга таржима қилинган. Ўзбекистонда сўнгги йилларда «Хамса» достонларини насрйилаштириб, оригиналга нисбатан соддалаштирилиб нашр этишга ҳам аҳамият берилмоқда. Бундай ишлар ўтмишда Умар Боқий, Маҳзун каби адиллар томонидан ҳам қилинган.

Бизнинг давримизда Навоий «Хамса»сини ўрганиш бўйича ҳам талай ишлар қилинган. Бунга Олим Шарафиддинов, Ойбск, Садриддин Айний, Ҳамид Олимжон, Е. Э. Бертельс, В. Зоҳидов, Л. Қаюмов, П. Шамсиев, Ф. Каримов, С. Муталлибов, А. Рустамов, С. Эркинов, Н. Маллаев, А. Абдуғафуров, С. Нарзуллаева, Б. Валихўжаев, Т. Аҳмедов каби навоийшунос олимларимиз ва адилларимиз ўз улушларини қўшдилар. Бироқ «Хамса»ни ўрганиш, тадқиқ этиш ишларига сўнгги нуқтани қўйиш мумкин эмас. Чунки бу хил асарлар ҳақида ҳар бир янги авлод сўзини айтади ва ўз баҳосини беради. Демак, Навоий «Хамса»си бўйича илмий текшириш, изланиш олиб бориш, фаоллик билан муҳокама-мулоҳаза юритиш, мусоҳаба ва мунозаралар уюштириш бундан буён ҳам ҳамиша давом этади. Навоий ўз «Хамса»си билан ўзбек адабиётини, жаҳон адабиёти юксаклигига кўтарди ва ўзи ҳам улуғ достоннавислардан Гомер, Данте, Фирдавсий, Низомий, Хусрав Дехлавий, Жомий қаторидан ўрин олди.

A. ҲАЙИТМЕТОВ,
филология фанлари доктори, профессор

Алишер НАВОИЙ

ҲАЙРАТУЛ-АБРОР

I

Бисмиллоҳир-раҳмонир раҳим,
Риштаға чекти неча дурри ятим.

Ҳар дур анга жавҳари жондин фузун,
Қиймат аро икки жаҳондин фузун.

Риштаси худ иқди жаҳон риштаси,
Дема жаҳон риштаси, жон риштаси.

Ганжи бақо зикрига улким етиб,
Бу дур ила риштани тасбих этиб.

Ришта эмас, турфа камандедур ул,
Давлату дин сайдига бандедур ул.

Қайси каманд, ўлмади ҳаргиз каманд,
Равзай фирдавс ғазолига банд

Бол ариғедурки оқар жон суйи,
Йўқ, демаким жон суйи, ҳайвон суйи.

Ул сув яқосида алифдин шажар,
Шамрасидин ул шажар узра самар.

Йўқки, ўшул риштаи гавҳар баҳо,
Ганжи Илоҳийға эрур аждаҳо.

Ёки булар барчаси таъвил эрур,
Арши муалло аро қандил эрур.

Балки бу қандил аро айлаб аён,
Боги аҳад фохтаси ошён.

Йўқки, эрур маҳзани ваҳдатка йўл,
Йўлу не йўл, асрү яқин йўлдур ул.

Лекин эрур ҳам қатигу ҳам махуф,
Ўйлаки ожиздурур ондин вуқуф.

Қилғучи бу бодия қатъига майл,

Аҳли қабулу рад эрур икки хайл.

Азмиға чун қўйди қадам аҳли рад,
Раҳбари тавфиқдин ўлмай мадад.

«Бо»си ибодин урар аввал сало,
«Ё»ки дегай ло не бўлур жуз бало.

«Син»и наҳанг арқосининг арраси,
Юз кеманинг офати ҳар парраси.

«Син» била «мим»и йўлида кўп ҳумум,
Йўли ҳумум анингу ели самум.

«Мим»и йилони дамидин ўт сочиб,
Йўл бошида ётибон оғзин очиб,

Уч «алиф», уч «лом»и солиб рустахез,
Олти жихатдин чекибон тифи тез.

«Хе»лар учи қатл ишида тез ўлуб.
Румҳ учидек ҳар бин хунрез ўлуб.

«Ре»лариким зоҳир этиб иқтирон,
Фош ўлуб ондин зарари бегарон.

«Хе»си халок этгали қуллобваш,
Маҳлака қалби аро қуллобкаш.

«Нун» чекиб эл саҳми учун ёсини,
Балки бақо заръи учун досини

«Ё»си мухолиф сон ҳарфи нидо,
Яъни, эт оллимда ҳаёting фидо.

Нукталари ул йўл аро тошлар,
Тошлар ўлмайки, кесук бошлар.

«Мим»лар анда гирих узра гирих,
Жазмлар анда зириҳ узра зириҳ.

Ҳар сон «ташдид» тааддуд била,
Зоҳир ўлуб элга ташаддуд била.

Ҳар негаким нозири мақсад ўлуб,
Аҳли назар кўзига мардуд ўлуб.

Лек қачон қатъига аҳли қабул,

Азм қилиб айласа ул ён нузул,

«Бо»си бурун «бо»и башорат дуур
Шамраси кирмакка ишорат дуур.

«Син»и саломат йўлининг зинаси,
Балки саодат юзи оинаси.

«Мим»и очиб манзили мақсадға йўл,
Балки бу манзил аро сарчашма ул.

Ҳар «алиф»иким еридур жон аро,
Шамъ ўлуб ул тоза шабистон аро.

«Лом»лари борча ливойи зафар,
Бериб анга жилва ҳавойи зафар.

«Хо»си хувиятни қилиб жилвагах,
«Лом»и била қойили «Ал-мулқу лах».

Равзаи жаннатға эшик «ро»лари,
Ғунчай ваҳдатға бешик «хо» лари.

«Мим»ки «нун»дин қилибон интиҳо,
Жонға қўюб миннати бемунтаҳо.

«Ё» била «мим»и қилиб изҳори ям
Айлагали ғарқаи баҳри карам.

Нуқтау ташдид анга чақмоқу тош,
Қилмоқ учун партав «алиф» шамъи фош.

Жазми солиб тавқ кўнгул бўйниға,
Нуқта бақо дуррини жон қўйниға.

Ҳам ҳаракотидин ионат етиб,
Этгали мақсудқа таҳрик этиб.

Ҳам саканоти қилиб ифшо сукун,
Анда таваққуфқа бўлуб раҳнамун.

Сойири чун пўяға гомин очиб,
Гардидин атрофиға жонлар сочиб.

Бош-аёғи боштин-аёқ жон бўлуб,
Бошдин-аёғ жон неки, жонон бўлуб.

Азмида ул қавмға доғ узра доғ,

Қатъида бу хайлға боғ узра боғ.

Ҳикмати ул қаҳр аро, бу лутф аро,
Ушбуки түлғай икки меҳмонсаро.

То агар ўт солса жалолияти,
Лутф ила ургай сув жамолияти.

Истабон, эй хаста Навоий, наво,
Бўйла сафарға қилур эрсанг ҳаво.

Йўл ёмону яхшисидин ема ғам,
Бисмиллоҳ, дегилу қўйғил қадам.

«Хайру саноин лимуфизил-карам»,
Ким карамидин эрур эл муҳтарам.

II

*Ул холиқ ҳамдиким, маҳлуқот тасвирига аниң қалами сунъи
чехракушодурр ва маснуот таҳририга аниң хомаи ҳикмати жамолағзо
ва ҳар кўнгул гунчасига бир ҳусн гули сори аниң силсилаи шавқидин
вобасталиқ ва ҳар кўз ахтарига бир қоши ҳилоли сори аниң риштаи
муҳаббатидин пайвасталиқ*

Ҳамд ангаким вожиби биззот эрур,
Ҳомид аниң зотига заррот эрур.

Ваҳдати зотига қуёшдек тонуқ,
Заррадин афзуну қуёшдин ёруқ.

Жисм сипехрини масир этгучи,
Рух қуёшини мунир этгучи.

Гулшани фирузани чеккан баланд,
Гулларидин меҳрни гулдастабанд.

Ҳар сори анжум гуликим очилиб,
Кўкка бу гулдастасидин сочилиб.

Минтақа бирла фалаки ложувард,
Сунъи бисотида ики тахта нард.

Солмоқ учун тоқи сипехр ичра шайн,
Ойю қуёшдин қилибон каъбатайн.

Тахта келиб чархи мунаққаш анга,

Бурж ҳисобидин ики шаш анга.

Тун кун ила мухра намудорлик,
Анжум ила тахта садафкорлик.

Даҳрда ҳар нақши савобу қусур,
Борчаси бу нарддин айлаб зухур.

Кўргузубон нақши хасису шариф,
Мисли қазову қадар икки ҳариф.

Чун очибон субҳ узори гулин,
Зулф этиб ул юз уза тун сунбулин.

Ул юз ўлуб даҳрға кофурбез,
Устида ул зулф бўлуб мушкрез.

Оку қаро узра бериб иштиҳор,
Мушк ила кофурини лайлу наҳор.

Чун ясабон ҳужраи тори димоғ,
Ақлдин ул ҳужрада ёқиб ҷароғ.

Ришта анга тори иноят бўлуб,
Шуъла анга нури хидоят бўлуб.

Андин олиб нур қўнгул маскани,
Лек ўчуруб ишқ елидин ани.

Ишқ елин етқурубон тунду тез,
Ақл алочуғин этиб рез-рез.

Ҳам учуриб зухду вараъ хирманин,
Ҳам совуруб сабру сукун масканин.

Боғи хирад нахлини хошок этиб,
Баҳри бало мавжини кўлок этиб.

Дарду бало ўтини тез айлабон,
Тез неким, ҷархитез айлабон,

Васл саҳобин чу қилиб қатрабор,
Айлабон ул ўтға сукун ошкор.

Ҳусн қуёшин қилиб оғоқсўз,
Партавини айлади оламфурўз.

Дема қуёш, равзай ризвон дегил,

Равза ичинда гули хандон дегил.

Жилваси жон гулшани оройиши,
Кўрмаги маҳзун кўнгул осойиши.

Зотиға жуз лутфу сафо бермайин,
Лекин анга бўйи вафо бермайин.

Ул чу вафо рангидин озод ўлуб,
Аҳли вафо жонига бедод ўлуб.

Кимга вафодин берибон чошни,
Бир нафас олмай кўзидин ёшни.

Кимки иши ғайри вафо қилмайин,
Баҳра анга ғайри жафо қилмайин.

Ишқни жон риштасига банд этиб,
Васл кўнгул торига пайванд этиб.

Водийи ҳажр ичра солиб кўп хатар,
Хору гиёхини қилиб ништар,

Лоласини шуълаи оҳ айлабон,
Сабзасини заҳргиёҳ айлабон.

Лола била сабзаси бу навъ бум,
Эли эмас мумкин аниг жуз самум.

Ул эл эмасдур бу биёбон ўти,
Бил бу биёбон ўти - хижрон ўти.

Кимники бу шуъла била куйдуруб,
Кўкка ҳамул эл кулинни совуруб.

Кимни кул айлаб бу самуми бало,
Дарду бало кўзгуси топиб жило.

Чун солиб ул кўзгу аро тобу нур,
Ишқ юзига бериб андин зуҳур.

Доирани жуз бу сифат тузмайин,
Силсилани бир-биридин узмайин.

Бир-бирига бўйла тузуб мархала.
Силсилаға боғланибон силсила.

Айлади сокин кураи хокни,

Сойир этиб давраи афлокни.

Токи мухит ўрниға афлок эрур,
Маркази онинг кураи хок эрур.

Лутфи била борчаға мавжудлук,
Қаҳридин-ўқ бўлғуси нобудлук.

III АВВАЛҒИ МУНОЖОТ

Ҳақнинг аввалиятидаким, хирад анга соний билмас, балки аввал ва охир эли сано десалар анга лойиқи соний топилмас ва мумкинот гулшанидаги гулларнинг адам шабистонидин вужуд гулистонига келмагининг сифати ва коинот бозоридаги дурларнинг хафо саҳобидин зуҳур дарёсига тушиганининг маърифати

Эй санга мабдаъда абаддек азал,
Зоти қадиминг абадий ламъязал.

Не бўлуб аввалда бидоят санга,
Не келиб охирда ниҳоят санга.

Аввал ўзунг, охиру мобайн ўзунг,
Борчаға Холик, борига айн ўзунг.

Андаки бор эрди ниҳон бу жаҳон,
Балки ниҳон доғи жаҳондек ниҳон.

Не сочибон кун юзи барги суман,
Не кечанинг турраси мушки Хўтан.

Не очибон кўқда шафақ лолалар,
Не ёғиб анжумдин анга жолалар.

Не еру не ер юзида бир киши,
Не кўку не ғайри ситам ер иши.

Хусн ўти хангомафурўз ўлмайин,
Ишқ элига мояи сўз ўлмайин.

Ёрумайин шамъ ила кошонае,
Куймай анинг ишқида парвонае.

Жилваи ноз айламайин гул ҳануз,
Замзама чекмай анга булбул ҳануз.

Демаки наргис кўзи масти хароб,
Балки адам гулшанида масти хоб.

Хум боши муғ дайрида очилмайин,
Аҳли вараъ хирқа гарав қилмайин.

Ишва била муғбачаи майфуруш,
Зуҳд элинин айламайин дурднўш.

Кўргузуб орому сукун баҳри зот,
Мавж аён айламайин мумкинот.

Сен эдингу бас, яна мавжуд йўқ,
Жилва қилиб ўзунгга ўз хуснунг-ўқ.

Мазҳар ўлуб ҳуснунгга миръоти ғайб,
Жилва қилиб анда хаёлоти ғайб.

Нозир ўзунг эрдингу манзур ўзунг,
Ишқинга хуш, ҳуснунга мағрур ўзунг.

Бирлик эдио адасле йўқ эди,
Бирдин ўзга аҳаде йўқ эди.

Йўқ эди худ илминга ижмоли зот,
Монии тафсили шуюну сифот.

Лек ўшул чехраи ушшоқсўз,
Ким анга ҳар ламъадур офоксўз,

Қилди мазоҳирда хаёли зухур,
Топқали ул ҳусн камоли зухур.

Жилваи ҳуснунгға чу йўқ эрди ҳад,
Кўзгу керак бўлди анга беадад.

Очти бу гулшанники рангин эрур,
Ҳар гул анга ойинаи Чин эрур.

Жилваи ҳусн ўлғали зоҳир анга,
Бўлди бу миръот мазоҳир анга.

Восита бу эрдики қилдинг тамом,
Кўкни тўқуз лавҳаи ойинафом.

Бўлди сафо важҳида ҳар ахтаре
Кўзгу киби ҳуснунг учун мазҳаре.

Мехр юзин ойинаранг айладинг,
Юзда кусуфин анга занг айладинг.

Кўкни қилиб сафҳаи мину киби,
Айладинг ул сафҳани кўзгу киби.

Боғчасин даҳрнинг эттинг назих,
Панжараси бўлди мусаддас гирих.

Сунъунг этиб конни муламмаъгуҳар,
Хукмунг этиб тоғни мурассаъкамар.

Топти ёғин риштаси чун баҳри соғ,
Эл илигин қилдинг анга хуллабоғ.

Ел била чирмаштуубон тийра гард,
Чархдек эттинг ани гетинавард.

Мунча ғаройибки мисол айладинг,
Борчани миръоти жамол айладинг.

Ганжинг аро нақд фаровон эди,
Лек боридин ғараз инсон эди.

Турфа каломингға доғи комил ул,
Сирри ниҳонингға доғи хомил ул.

Кўнглига қилдинг чу яқин ганжи қисм,
Жисмини ул ганжга қилдинг тилисм.

«Каррамано» келди маноқиб анга,
«Аҳсани тақвим» муносиб анга.

Маърифатинг ким қила олмай сифат,
Қилдинг ани орифи ул маърифат.

Илмиға ҳар зотни хайл айладинг,
Зотиға оламни туфайл айладинг.

Ё Раб, ўшул ганжки маҳрам анга,
Кимса эмастур, магар одам анга.

Айла Навоийни бурун одамий,
Ким бўла олғай бу ҳарам маҳрами.

Ончаки розингға амин қил ани,
Ҳарне қилурсен яна сен бил ани.

IV ИККИНЧИ МУНОЖОТ

Маҳлукот зеболарининг жислави зуҳуридаким, холиқи ашё азамати даргоҳига ондин суде етмас ва мавжудот раъноларининг ҳодисаи футуридаким, воҳиди доно жабарути боргоҳига кимса андин зиёнбуде тасаввур этмас

Эй бори мавжудға сендин вужуд,
Балки вужуд аҳлиға файёзи жуд.

Катми адамдин неки майжуд ўлуб,
Сожид ўлуб, сен анга масжуд ўлуб.

Кимки боши саждада - масжудисен,
Кимки юзи қиблада - маъбудисен.

Мунчаки афлок сабуксанг эрур,
Ё кураи хок куханланг эрур.

Сендин алар жунбишу ороми ҳам,
Ўйлаки, ижоди ҳам, эъдоми ҳам,

Гунбади мино била тоқи сипехр,
Ким анга шамъ анжум эрур, шамса - меҳр.

Даркида қосир бўлубон хислари,
Чун кўрубон ақл муҳандислари.

Бўлмади юз ончаға меъморлик,
Санъатинг устодига душворлик.

Ё десанг ул вазъға етсун халал,
Қаҳринга бордур бу халал фильмасал.

Тунд эл оллинда овуч хокдек,
Илдирим ўртасуда хошокдек..

Сарсари қаҳринг чу бўлуб кўҳкан,
Тоғ булат янглиғ бўлуб наъразан.

Соврулубон кўк бир этак кул киби,
Қўзғалиб анжум бит овуч гул киби,

Майл адам даштиға айлаб Зухал,
Пар бутуб эгнида нечукким жуал.

Қатъ ҳаётин кўрубон Муштари,
Тахтау тобути бўлуб минбари,

Тез этибон қатлиға Баҳром тиғ,
Тортибон ўз ҳолиға ҳар дам данғ.

Бўйла қаро кун аро меҳри мунир,
Тийра бўлуб ўйлаки бир қурси қир.

Зухра ушотиб даф ила чангини,
Навха қўкида тузуб оҳангини.

Тийр илигига не қалам, не рақам,
Балки рақам ояти «Жаффал-қалам».

Аҳли адам шомиға зулматфизой,
Тахти шиои абадий ичра ой.

Ўт чекибон шуълаи бебокни,
Чуркабон анжум била афлокни.

Эл кўк ила ерни табоҳ айлабон,
Ўйлаки мазлумлар оҳ айлабон.

Баҳрга бир валвалау изтироб,
Ким тегиб ахтар юзига ҳар хубоб.

Ер қўпуб ўрнидин ўлуб ҳамлагард,
Ким итиб анда фалаки ложувард.

Одами ул дамда анингдек адам,
Ким бу дам одамда вафоу карам.

Ер тутубон авжу фалак таҳ тушуб,
Гаҳ бу чиқиб юқори, ул гаҳ тушуб.

Ўт қилибон баҳрда ғаввослик,
Тоғ этибон чарх узра раққослик.

Чарх мисосида булутдек ғирев,
Девзада ўйлаки кўрганда дев.

Тоғу фалакларда тароқо-тароқ,
Борча тароқида аён алфироқ.

Бир неча дам борчаға бу рустахез,
Токи фано сарсари эсгунча тез.

Ул чу эсиб тоза ва гар худ кухун,
Бир дам аро «кона каан лам яқун»,

Тенгри қолиб боқиу дайёр йўқ,
Ёр муаббад бўлуб ағёр йўқ,

Арзу фалак йўқидину боридин,
Борчанинг ихфосию изҳоридин.

Не азамат ичра анга суд ўлуб,
Не жабарутиға зиёнбуд ўлуб.

Сўз «Лиманил-мулк» ўлуб ул дам анга,
Ким ангадур мулк мусаллам анга.

Ё Раб, агар етсам ўшул кунга жазм,
Ёки бурун айласам ул ёнға азм,

Ул нафас имон манга ҳамроҳ қил,
Кўнглум аро махви сиваллоҳ қил.

Раҳмати омингни нисор эт манга,
Лутфи амийминг манга ёр эт манга.

V УЧУНЧИ МУНОЖОТ

*Ул маънидаким, олам ва одамни вужсуд кошонасидин адам
фаромушихонасига солмоқ вужсуди мутлақдин ўзга вужсуд туттмас ва бу
маънини вужсуд аҳли андин ўзга вужудқа мутлақо ёвуттмас ва исён
зулматида аёқдин тушганларга хуносай олам шафоати дастгир дурур ва
ул шафтъ-шафоат қилғонларга холиқи олам ва одам шафоатпазир*

Эй қилибон қаҳр ила лутфунг шиор,
Борни йўқ айламаку йўқни бор.

Йўқ эдилар ҳар неки - бор айладинг,
Фаҳму хирад бориға ёр айладинг.

Ҳам тўқуз афлокни чектинг рафеъ,
Ҳам кураи хокни ёйдинг васеъ.

Гар фалакиёту аносир дурур,
Борча саминқадр жавохир дурур.

Конию ҳайвони, агар худ набот,
Ҳар бин бир гавриан оийй шот.

Борчасини гарчи латиф айладинг,
Борчадин инсонни шариф айладинг.

Қатрағача қулзуми заххордин,
Заррағача шамсаи заркордин.

Они мунга, муни анга банд этиб,
Бир-бирига борчани пайванд этиб.

Воситалар бўлди аён тў-батў,
Бир-бирига боғланибон мў-бамў.

То тикилиб ушбу бийик боргоҳ,
Бўлди мухайё бу улуғ коргоҳ.

Онча бўлуб вусъату оройиши,
Ким сари мў йўқ яна гунжойиши.

Борчасини бузмоқ агар истасанг,
Боштин-оёқ зеру забар истасанг,

Гарчи эрур ақл ҳаросон басе,
Ул доғи оллингдадур осон басе.

Чун қилибон қудратинг изҳорини,
Бирисининг қўймағунг осорини.

Эмдики жунбушқа келиб баҳри жуд,
Зоҳир этарсен чу адамдин вужуд,

Кимки ҳисоб айласалар мавтидин,
Минг йилу ўн минг йил ўтуб фавтидин.

Қолабининг дафтари ажзо бўлуб,
Жузвлари лоятажаззо бўлуб.

Зоҳир ўлур «буъсира мо фил-кубур»,
Жилва қилур «хуссила мо фис-судур».

«Явмаизин мо халақаллоҳу фих»,
«Явма яфиррул-маръу мин ахих».

Не кун ўшул оҳу надомат куни,
Оҳу надомат не, қиёмат куни.

Аввалу оҳир эли зору асир,
Ҳар бир ўз аҳволига тортиб нафир.

Бу чекиб ўз дарди учун вой-вой,
Йиғлаб ул ўз меҳнатига хой-хой.

Қайси фифонким жазаи махшар ул,
Қайси йификим фазаи акбар ул.

Номалар эл оллиға паррон бўлуб,
Кўрмагидин эл юраги қон бўлуб,

Борчаси исён била бадхўйлук,
Бадхўйлук йўқки, сияхрўйлук.

Қизға ано боқмай, ўғулға ато,
Борчасининг оғзида «Воҳасрато!»

Ҳар сори журм аҳли гуруҳо-гурух,
Юкианибон журмлари кўх-кўх.

Ҳар бин бир ҳайъати хойил била,
Боғланиб ағлолу салосил била.

Ҳам томуғ ўти солибон рустахез,
Кўрмагидин эл сўнгаги рез-рез.

Ҳам гули фирдавс бўлуб жилвагар,
Ҳасрати дўзах ўтидин ҳам батар.

Кун қизифидин қилибон мағз жўш,
Кўкка чекиб аҳли қиёмат хурӯш.

Кўпрук ўлуб ўйлаки тори хаёл,
Лек хаёлеки ул ўлғай маҳол.

Кучланибон панжая бозуйи адл,
Асрабон ойини тарозуйи адл.

Ҳокими одил бўлубон хукмрон,
«Дома лахул-мулк, ва лахул-хукму шон».

Авж тутуб шуълаи жабборлик,
Мавж уруб лужжай қаҳхорлик.

Ҳам мутафаккир бўлубон авлиё,
Ҳам мутахайир қолибон анбиё.

Ғайри набийи арабий ул нафас,
Ким бўлубон халқ шафиию бас.

Гоҳ Сирот устигача рўй уруб,
Лаҳзай мезонға таку пўй уруб.

Солибон оғзига бийик ҳиммати,
Замзамай «уммати во уммати!».

Йўқки ҳамин уммати гумрпхни,
Балки тилаб мо халақаллоҳни.

Ҳарне таманноки расул айлабон,
Борчасини Тенгри қабул айлабон.

Бўлса не мақсудға майли аниңг,
Ҳақдин ўлуб барча туфайли аниңг.

Ё Раб, аниңг хаққики қилдинг насиб,
Мартабаеким санга бўлди хабиб,

Ким бу сифат анжумани ғам аро,
Ғам демайин, мажмаи мотам аро,

Ким ани оламға шафेъ айлагунг,
Сўзига лутфунгни мутеъ айлагунг.

Боиғуси журм аҳлинин истар замон,
Истамагию караминг тавъамон.

Умматидин келса бир ул навъ хайл,
Ким бориға бўлса жазо чоҳу вайл.

Умрида келмай биридин бир амал,
Ғайри хатоеки, топиб дин халал.

Жонлари андух ўтидин ғам аро,
Юзлари исён тутунидин қаро.

Истаса ул қавм халосини ҳам,
Кўзига учрат мени осийни ҳам.

VI ТЎРТУНЧИ МУНОЖОТ

*Карам дарёси васфидаким, иноят насимидин мавжсга кирса, исён хасу
хошокин қироғларга итуурур ва кўҳи гуноҳдин лангар солгонларнинг
гаронжонлиқ кемасин бир пари коҳдек мақсуд соҳилига еткуурур*

Эй караминг оллида кўҳи гунох,
Элга учуб ўйлаки бир парри коҳ.

Нечаки жамъ ўлса сомон кўх-кўх,
Эл қошида анга не бўлғай шукух.

Жумла жаҳон аҳли хато қилсалар,
Журм билан нома қаро қилсалар,

Номани оқ айламак осон санга,
Ким йўқ ўшул амрда нуқсон санга.

Тунки тузуб шуъбада хангомасин,
Қилди қаро аҳли жаҳон номасин.

Лутф қуёшиға чу бердинг зухур,
Мехр ила қилдинг бори зулматни нур.

Чун санаме айлади эл кинидан,
Гулни ниҳон сунбули мушкинидин.

Элни қилиб чобуки бурқаърабой,
Кеча саводида аён қилдинг ой.

Афв чароги қачон ўлғай ёруқ,
Қилмаса исён туни осий ёзук?

Журм ўтиға бўлмаса гар шуъла тез,
Абри карам қайда бўлур қатрапез?

Қилмаса олуда этак хирқапўш,
Ҳожат эмас баҳри иноятқа жўш.

Йиқмаса май айлабон элни асир,
Лутф илиги кимга бўлур дастгир?

Зуҳд ила қавмеки вараъ қилдилар,
Қилғон учун музд тамаъ қилдилар.

Ҳар амалеким киши хайр айлагай,
Коми буким равзада сайр айлагай.

Айламаган май била олуда лаб,
Тонгла қилур бодаи кавсар талаб,

Мунда жамил истамаган ҳеч кас,
Анда қилур хур жамолин ҳавас.

Гўшаи вайронани қилғон паноҳ,
Қасри мурассаъ тилар оромгоҳ.

Ҳар киши бир қатъи таматтӯй қилур,
Муздини юз онча таваққуъ қилур.

Аҳли вараъ гар бори музд олсалар,
Номасияҳ хайл боқиб қолсалар,

Айламагинг афви хато бас қани?
Баҳри карам бирла ато бас қани?

Лутфу карам баҳри лаболаб туруб,
Бир неча лабташнанинг оғзи қуруб.

Барчаларин ташналаб ўлтурмагинг,
"Ё" бу тенгиз теграсидин сурмагинг,

Мумкин эрурму екин оё бу иш?
Айлагасен сен ҳар иш, илло бу иш!

Ҳар киши осиу гунаҳкорроқ,
Афв ила раҳмаиқа сазоворроқ.

Аҳли вараъ ажри бўлуб гар биҳишт,
Куйса томуғ ўтиға исёнсиришт.

Ул топибон равзани етса фароғ,
Дўзах аро бўлса мунга дарду доғ.

Лутфу карам ганжини неткунг дуур?
Кимга атою карам еткунг дуур?

Бир неча муҳтожу асиру гадо,
Юзлари силлийи гунаҳдин қаро,

Қойтса хони ниамингдин сенинг,
Ҳошо, лутфу карамингдин сенинг!

Хон анга ёйғилки эрур муштахи,
Тўқ эмас, ар эса бўлур мумтали.

Ўтса қуруб қолғон экиндин булат
Баҳр уза ё асради ё ёғди тут.

Ансаб анга луқмаки, ул оч эрур,
Авли анга тўнки, ялангоч эрур.

Бу бори афсонаи беҳудадур,
Кимки сен уммидисен - осудадур.

Ё Раб, уарда караминг баҳри жўш,
Чексалар ул хайл фифону хурӯш.

Гарчи гунахнинг ҳаду поёни йўқ,
Айламасанг раҳм ҳам имкони йўқ.

Чун чекибон лутф саропардасин,
Кечсанг алар кардау нокардасин.

Бўлса наво бирла бори муҳтарам,
Айлама маҳрум Навоийни ҳам.

Эрмас анга хур ила жаннат ҳавас,
Сен анга бўлғилки, анга ушбу бас.

VII АВВАЛГИ НАЪТ

*Ул ҳазратнинг нури қидамиятидаким зот баҳрининг аввалги жунбушида
ул дурри бебаҳо ламъаси хафо рииштасин узди ва ул гавҳари якто
ашиъаси ламъа кўргузди ва дурждин дуржсга интиқол етти то
Сафиюллоҳдин Абдуллоҳга етти*

Эй қилибон ламъаи нурунг зухур,
Андаки не соя бор эрди, не нур.

Нурунга тоб икки жаҳондин бурун,
Ҳарне йўқ ондин бурун, ондин бурун.

Зовияи жисмға ҳар зотдин,
Рух ёқиб шамъ бу мишкотдин.

Топти азал субҳи чу базминг чароғ,
Не тонг агар ёруса юз минг чароғ.

Бўлди санга Одам сабқатнамо,
Аввал ўғул, сўнгра гар ўлса ато.

Наслида ҳар ким анга пайванд ўлуб,
Борчаси фарзандинга фарзанд ўлуб.

Кимки мунга даъвийи ҳужжат етар,
«Кунту набийян» анга ҳужжат етар.

Ўзга далил истаса табъи сақим,
Басдуур Одамда «алиф», «дол»у «мини».

Борчаси Аҳмадда топиб иззу шон,
Ўғлида уч ҳарф атодин нишон.

«Хо»и мухаббат анга-ўқдур насиб,
Ким сени ҳақ дэди ўзига ҳабиб.

Ҳар неки ҳақ важҳи аро мубҳам ул,
Зоҳир етиб юзда ҳабиби ҳамул.

Шоҳид етиб чехра бу кўзгу анга,
Ул не қилиб, кўргузубон бу анга.

Айлади чун одами хоки зуҳур,
Солди анга партавин ул пок нур.

Нур дема, бориқаи сармадий,
Бориқа йўқ, шашаан Аҳмадий.

Бўлди чу Одамда бу партав ниҳон,
Анда ниҳон, лек юзида аён.

Эгнига ёпилди давожи шараф,
Қилди макон бошиға тожи шараф.

Тахти рисолат уза шоҳ ўлди ул,
Хайли малойикка паноҳ ўлди ул.

Истади Ҳавво била чун иттисол,
Айлади Ҳаввога бу нур интиқол.

Поку жамил айлади Ҳавво юзин,
Ўйлаки ҳақ нартави ҳавро юзин.

Шисқа чун бўлди яна муңтақил,
Ойни қилур ерди юзи мунфаил.

Риштасидин чун бу гуҳар бўлди кам,
Бир садаф ўлди яна гавҳаршикам.

То атодин ато, анодин ано,
Бир ано ким йўқ эди андоқ яно.

Бўлди рисолат дурининг маҳзани,
Балки нубувват гулининг гулшани.

Бўлғач-ўқ ул дурға садаф пардапўш,
Тушти жаҳон баҳриға жўшу хурӯш.

Эмдики раф этти юзидин никоб,
Туғмади андоқ яна бир офтоб.

Ғам тунини нурсиришт айлади,
Ер юзини боғи бихишт айлади.

VIII ИККИНЧИ НАЪТ

*Анинг наврас ниҳоли жаҳон гулшанин сарсабз қилиб, қирқ йилгача андин
ҳаё ва адаб гуллари очилиб, андин сўнгра нубувват меваси бергани, доди
шоҳ ва баргин сидра шоҳидин ўткариб, икки олам аҳлиниң сояи
раҳматига киргани*

Эй кўрунуб ғурра киби тифлзод,
Тифли рахинг чархи қадимийниҳод.

Инсу малак жонию жононаси,
Икки жаҳон гавҳари яқдонаси.

Маҳд санга лавҳаи фирузаранг,
Ким ҳаракатдин анга бўлмай даранг.

Сен киби бу гулшан аро тоза вард,
Умрида кўрмай фалаки солхўрд.

Сурат аро тифл, vale ақли кул,
Қавлунг аро ғайри яли лам-яқул.

Ахтаринг ул тунки, тулувъ айлабон,
Чарх саломиға рукувъ айлабон.

Куфр бийик тоғиға солиб шикаст,
Ерга бўлуб паст бутпараст.

Маккада дин аҳлиға мукнат бўлуб,
Уззо ила Лотқа узлат бўлуб

Мухталиф аҳвол ўлуб аҳли қурайш,
Баъзи ўлуб ғамзада, баъзида айш.

Гар отадин йўқ эса баҳранг не тонг,
Одам ўғул бўлса, ким ўлғай отонг?

Гавҳари зотингға садафсиз не бим,
Итти садаф, чиқти чу дурри ятим.

Дурға шараф бор ўзининг зотидин,
Тонг йўқ анга ор садаф отидин.

Гарчики минг дур чиқорур бир садаф,
Бир дур ила минг садаф айлар шараф.

Итса қалам қайди ғам ўлди санга,
Чунки жаҳон якқалам ўлди санга.

Хаттинга бош қўйди Ажам то Араб,
Тутмасанг илгинга қалам не ажаб.

Ўпмади илгингни чу нолон қалам,
Мотамий айлабтур они бу алам.

Ким юзин айлаб қаро ғамнок эрур,
Шаққи эмаским, ёқоси чок эрур.

Тутмоғонинг андин эди хомани,
Ким ул етибдур қаро кўп номани.

Нома қаро килғали бўлдик сареъ,
Номасияҳларға чу сен-сен шафеъ.

Эй ёвумай номаға хоманг сенинг,
Хома йўку ҳақ сори номанг сенинг.

Ҳақ азалий раҳмати жовиди сен,
Нома қаро қилғон ел уммиди сен.

Кимки амал номасин айлаб қаро,
Сен кириб онинг қаро жони аро.

Кимники гумраҳ қилибон толии,
Жодаи шаръинг ўлуб шории.

Зулмати куфр улки бўлуб жамъ анга,
Ҳар «алиф» исломинг арб шамъ анга.

Барча милалға чу юраб ҳимматинг,
«Лом» ила «те» дин лат уруб миллатинг.

Лотки андин эди динга бало,
Сен ушотиб поясини бўлди ло

Куфр елига улки бор ерди Манот,
Бўйинни сен синдурубон бўлди мот.

Куфр бошин кестинг етиб қаҳр фош,
Бошиға фар қолмади, жисмиға бош.

Хаста Навоий сори наззора қил,
Куфр анониятиға чора қил.

Эт бу иноят била ҳосил ани,
Зумраи ислом аро дохил ани.

X ТЎРТУНЧИ НАЪТ

*Ул рисолат сипеҳрининг рифъатида ва барча оламни сипеҳрдек ихота
қилғон қудратида ва асҳоби бобидаким ҳар бирига ул сипеҳрда бир
кавқаби раҳишандалиқ содиқ дурурки, «Асҳоби кан-нужсум» бу мазмунга
нотиқдурурп*

Эй нафасинг мояи эъжоз ўлуб,
Рухи қудус нутқунга ҳамроз ўлуб.

Гоҳи такаллум санга муъжиз калом,
Назми каломинг бори муъжиз низом,

Нукта фасоҳатда мунаққах санга,
Шоҳиди даъво: «Ана афсаҳ» санга.

Сиххати хукм ичра ҳадисинг сахих,
Арзи фасоҳатда каломинг фасих.

Нутқ аро чун зоҳир ўлуб муъжизинг,
Аҳли фасоҳат бўлубон ожизинг.

Зотинг ўлуб баҳри жавоҳирнишон,
Сўз аро баҳринг кафи гавҳарфишон.

Каф неки, баҳре бўлуб ул панж шоҳ,
Этти хубоб ул сувға бу етти коҳ.

Хамса салотингға чу навбат бўлуб,
Панжай исломға қувват бўлуб.

Куфр қўлу панжасини ранжа бил.
Боис анинг ранжиға бу панжа бил.

Фақр аро ул панжа қабул этти ранж,
Лек ҳақиқатда эрур панж ганж.

Панжай ислом чу махкам солиб,
Куфр ети қўргонидин хумс олиб.

Дема илик, тиғеки бир бормоғи,
Ойни ики бўлди ишорат чоғи.

Тонг эмас ар ул кафи муъжизнамой,
Қилғач ишорат ики айрилса ой.

Ноқаси эр узра чу рафтор этиб,
Ҳар изи «Шаққал-қамар» изҳор этиб.

Амри этиб нахл қадин хуш хиром,
Ўйлаки қилғай бути саркаш хиром.

Хасмидин ўлғонда анга парда ғор,
Оғзида ўргамчи бўлуб пардадор.

Айламасун деб эл ила парда сайр,
Байзасидин тугма тоқиб анда тайр,

Пардаси жон риштасидин тор ўлуб,
Тугмалари гавҳари шаҳвор ўлуб.

Қўйди чу ул дом ила илл дона ғор,
Кўрки не давлат қушин этти шикор.

Форда ёри била ул тезхуш,
Тоғ ичиди ўйлаки олтун-кумуш.

Куфр чу эълойи ливо айлабон,
Нусрат учун динға дуо айлабон.

Ким ики тандин бирин эт тожвар,
Бири Абу Жаҳгу бириси Умар.

Қисмати аввалғининг ўлди азоб,
Бўлди икинчидаги мустажоб.

Буки каломуллоҳ ангадур насиб,
Ким йўқ анга муъжиза андин ғариб.

Сура дема, «қоғ» ила «нун» ёки «сад»,
Яъниким ҳар ҳарфиға онинг савод.

Сунбулидек борча паришон эди,
Жомиль анга жомии Қуръон эди.

Маккани чун қилди жудо дайрдин,
Тиф суйи бирла юди ғайрдин.

Бўлди vale манзарадин бутфикан,
Сўнгра наби Ҳақ эвида бутшикан.

Наълини гар тожи шараф қилди Арш,
Қилди Али наълиға эгнини фарш.

Рух эди ул баҳри нубувват дури,
Тўрт рафиқи танининг унсури.

Накди киромий улу тожир анга,
Водийи хижратда муҳожир анга.

Динга етиб рахна чу куффордин,
Саддиға нусрат кўруб ансордин.

Аҳлию авлодиу атбоиға,
Олию ахфодиу ашъёиға

Тенгри таоло карамидин қарин,
Юз тухафи "Раҳмат ила явмид-дин".

XI БЕШИНЧИ НАЪТ

*Меъројс кечаси таърифидақим, каримаи: «Субҳоналлазий аср» анга
мусаддақ дурур ва «биабдиҳи лайлан минал-масжидил ҳароми илал
масжидил-аксо» аниңг субутига икки гувоҳи содиқ*

Бир кеча зулматқа қолиб коинот,
Мехр ниҳон ўйлаки айнул-хаёт.

Гарчики ул чашма назардин қочиб,
Хизр қўқ узра қатаротин сочиб.

Тун қилибон гардини анбарсиришт,
Бутратибон ерга насими бихишт.

Ер куравий шакл ила мижмар бўлуб,
Кеча саводи анга анбар бўлуб.

Ўт киби ер мижмари остида меҳр,

Ёпиб этак мижмара узра сипеҳр.

Ёғибон орому сукун ёғини,
Паст қилиб ҳодиса туфроғини.

Бу кеча ул сарви гулистони унс,
Равшан этиб шамъи шабистони унс.

Васл хаёлидин этиб кўнгли жўш,
Баҳрдек ул жўш ила айлаб хуруш,

Ким етиб ул сойири улвий мақом,
Илгига бир тойири улвий хиром.

Пўяда кўк сайрича ором анга,
Ердин ўлуб кўккача бир гом анга.

Қосиди қудсий чу салом айлабон,
Ҳак соридин арзи паём айлабон.

Дебким, аё маҳзани асрори шавқ,
Ҳақдин эрур васлингга изҳори шавқ.

Чунки набий муждаи жонон топиб,
Муждаи жонон чу топиб жон топиб.

Пайки ани қўлдабон отлондуруб,
Рахшини келган сори-ўқ ёндуруб.

Сойир ўлуб рокиби фаррухжамол,
Тойир ўлуб маркаби фархундафол.

Гарди била бораи суръатнамо,
Эткурубон ақл қўзига амо.

Ул махи шабгард бўлуб жилвасоз,
Жилвагаҳи борча шабистони роз.

Чун етибон кўк сон тавсан анга,
Ой бўлубон ўтгали равзан анга.

Тийри қаламзан чу топиб ул шараф,
Буқаламунлуғни қилиб бартараф.

Зухра тараб барбатини соз этиб,
Замзамай тахният оғоз этиб.

Соясидин меҳр чиқармай жамол,

Тахти шуў ичра нечукким ҳилол.

Мехрида Баҳромки яқрӯ бўлуб,
Тиғи шараф юзига кўзгу бўлуб.

Мавқибидин поя топиб Муштари,
Йўлида бир поя бўлуб минбари.

Шамъи Зухал зулматини нур этиб,
Зангийи шабрангни кофур этиб.

Ҳам Ҳамалу Савф бериб жоҳ анга,
Жон этибон иккиси қурбон анга.

Ҳам тонгибон оллида Жавзо камар,
Ҳам Саратон туз бўлубон жилвагар

Шер йўлидин тутубон гўшае,
Сунбула рахшиға бўлуб тўшае.

Палла йўли гардидин иксирсанж.,
Ақраб аро нўшу даво, нишу ранж.

Қавс тутуб чилла дуоси учун,
Жадӣ бериб фулла ғизоси учун.

Далвға Юсуф киби солмай назар,
Хутда Юнус киби қилмай мақар.

Эл киби чун қатъи буруж айлабон,
Арш фасилиға уруж айлабон.

Фарши бўлуб Арш ила Лавху Қалам,
Қўймок учун рахши аларға қадам.

Рафраф уза пўя қилиб чун кушод,
Ҳамраху рахравға этиб хайрбод.

Қолмади йўлида чун асло макон,
Қилди макон бодияи ломакон.

Олти жиҳат қайдидин ихрож ўлуб,
Тўрт гуҳар тарки анга тож ўлуб.

Йўқлуғ аёғи била солиб қадам,
Андаки ёиу қадам ўлуб адам.

Ўзлугидин нақшу намудор йўқ,

Нақшу намудоридин осор йўқ.

Чун ўзини айлаб ўзидин халос,
Пардаи иззатда қилиб ўзни хос.

Анда етиб гум бўлубон ўтруси,
Ҳар неча кўз солса, бақо кўзгуси.

Чун бўлуб ул кўзгуда суратнамо,
Кўзгусидин ташқари қолғон фано.

Ахтариға чун етибон мунча авж,
Зоҳир ўлуб баҳри иноятқа мавж.

Ҳақ тилидин умматин истаб тамом,
Ҳақдин ўлуб борча муродиға ком.

Ҳамрах анга қолаби хокинасаб,
Гар десалар бор эди йўқтур ажаб.

Ким тан анга боштин-оёқ жон эди,
Жони доғи восили жонон эди.

Икки жаҳон раҳматини қозғониб,
Ҳар нимаким қозғониб, олиб ёниб.

Равшан ўлуб юзидин ул боргоҳ,
Сурма қилиб гардини бу коргоҳ.

Ғунча бориб, тоза гулистон келиб,
Зарра бориб, меҳри дарахшон келиб.

Борғонию келгани бир он ўлуб,
Ақл бу мансубада хайрон ўлуб.

Қайда хавориқ била муъжиз дурур,
Ақл анинг идрокида ожиз дурур.

Боғону келган анга жузви сафир,
Ким эмас ул жузв тажаззипазир.

Қатъ бўлуб чун бу хумоюн сафар,
Рухсат олиб ҳодийи фархундафар.

Тахт уза олам шаҳи айлаб мақом,
Олам ишига берибон интизом.

Шаръи тили нома баёзин ўқуб,

Тиғи суйи куфр саводини юб.

XII

*Ҳазрати Шайх Низомий мадҳидаким, назм мулкида зўрбозу сарпанжаси
била панж ганж нукуду жавоҳирин олди ва Амир Ҳусрав таърифидаким,
бу жавоҳир ва нукуд тамаидин панжса аниңг панжасига солди*

Хайли фасоҳат бошининг афсари,
Ганжи яқин афсарининг гавҳари.

Кони фазилат гуҳариға амин, Баҳри
балоғат аро дурри самин.

Хилватининг қаҳгили анбарсиришт,
Тўрт ҳади зимнида секкиз биҳишт.

Гарчи кўнгул кулбасидек муҳтасар,
Икки жаҳон анда бўлуб жилвагар.

Масжиди қандили сипехри асир,
Шуъла бу қандил аро меҳри мунир.

Каъба уйидин бир очук боб анга,
Сажда чоғи ҳайъати меҳроб анга.

Ганжа ватан, кўнгли аниңг ганжхез,
Хотири ганжуру тили ганжрез.

Фикрати мизони бўлуб хамсасанж,
«Хамса» дема, балки дегил панж ганж,

Каффаи мизон анга афлок ўлуб,
Ботмони тоши кураи хок ўлуб.

Тортса юз қарн хирад хозини,
Чекмагай онинг кўпидин озини.

Хони латойифқа сўзи мунқасим,
Дурри маонийға тили мунтазим.

Нозим ўлуб сўз дури серобиға, Чарх
«Низомий» ёзib алқобиға.

«Қуддуса сирруҳ» - не маонидир ул,
Рухи кудус файзи нишонидур ул.

Отики беш ҳарф қилурлар хитоб,
Минг бир эрур айласанг они ҳисоб.

Ушбу адад бирла оти гавҳари,
Ҳақнинг ўлуб минг бир оти мазҳари.

Мазҳар етиб чун алифин исми зот,
Ўзга адад ҳарфини исми сифот.

Дурларидин ер юзи мамлу бўлуб,
Балки фалак дуржлари ҳам тўлуб.

Чун қилибон сўз юзи оройишин,
Кўймай ел оройиши гунжойишин.

Ғайри ҳамул ҳиндуйи чобуксувор,
Ким чиқариб ҳаҳжари ҳиндий иёр.

Ханжарининг барқидин ўт чақилиб,
Рахши дағи тезлик ўтча қилиб.

Қай сари ўтдек юз уруб тунду тез,
Солибон ул кишвар аро рустахез.

Ушбу мамоликдаки маъмур эди,
Қилди тасарруф неки мақдур эди.

Хундуи чобук демаким, ройи ҳинд,
Килки учи мамлакаторойи ҳинд.

Назми саводи аро ҳар достон,
Ўйлаки, бир кишвари Ҳиндустан.

Ганжа шаҳи ганжишон, пайрав - ул,
Шаҳ бу сўз иқлими аро, Хусрав - ул.

Хусрав ўлуб мулк етиб обод ҳам,
Ёлғузи Хусрав дема, Фарход ҳам.

Ранж тоғин қозмоқ аниңг пешаси,
Тоғи аниңг назму тили - тешаси.

Ишқ ўти оташгаҳи жони аниңг,
Ғам тенгизи ашки равони аниңг.

Шамъ киби базм фурузанда ул,
Базм фурузанду сўзанда ул.

Ганжа қүёшики, қўтаргач алам,
Айлади сўз мамлакатин яққалам.

Бўлмади бир мулк сари кинахох,
Ким бу доғи чекмади ул ён сипоҳ.

Бир май ила бодапараст ўлмади,
Ким бу ҳам ул май била масти ўлмади.

Қайси шабистонғаки, ул қилди азм,
Базми ерида бу доғи тузди базм.

Ул безабон «Маҳзани асрор»идин,
Бу ёрутуб «Матлаи анвор»идин.

Маснави услуби мусаллам анга,
Пайраву монанд бу бир ҳам анга.

Кўп киши ҳам қилди татаббуъ ҳавас,
Сарву гул ўтрусиға келтурди хас.

Бир кишидин ўзгаки, андоқ киши,
Бермади ёд эски фалак гардиши.

XIII

*Сафо жомининг софи оишоми мавлоно Нуриддин Абдураҳмон Жомий
мадда зиллахул-олий васфиким, васфга сизмас ва таърификим, таърифга
рост келмас ва ул ҳазрат илтифотининг қүёши бу хоксори тиyrा¹
роъзгорхолига партав солгонининг изҳори ва ул қүёши тарбиятидин бу
муфроққа зоҳир қилган гули насрин, балки гуногун раёхин осори ва
«Туҳфат ул-аҳрор» тухафи мутолаасидин маҳзун қўнгул тараби ва
«Ҳайрат-ул аброр» лаоли ва жавоҳирин назм ришиласига тортмоқнинг
сабаби*

Улки букун қутби тариқатдур ул,
Кошифи асрори ҳақиқатдур ул.

Кўкси хақойиқ дури ганжинаси,
Кўнгли маоний юзи ойинаси

Олий анга етти фалакдин маҳал,
Этти фалак мушкили оллида хал.

Мадрасаи Қудс аниңг маъмани,
Хонақаҳи унс аниңг маскани.

Жилвагаҳи гулшани чархи барин,
Обхўри чашмаи айнул-яқин.

Қасри каломи чиқиб андоқ баланд,
Ким анга гардун сола олмай каманд.

Анда шаётин хасига йўқ сабот,
Баски уруб хайли малойик қанот.

Гухбадийи хужрада зоти нихон,
Ўйлаки кўкгунбази ичражахон.

Қайси жаҳон, олами кубро дегил,
Кудрати Аллоҳу таоло дегил.

Хирқа аниңг, жисмида қаптон бўлуб,
Қаптони тан, жисми аниңг жон бўлуб.

Хирқа била топмағани ихтисос,
Танни риё тўнидин этмак халос.

Чунки таважжухда қуии солса фарқ,
Сойири равшан равиш андоқки барқ.

Сайдраким чархни айлаб хижил,
Тай қилибон арз «Катаййис-сижл».

Вақти қүёшин чу қилиб пардапўш,
Килки қаро абрдек айлаб хуруш.

Парда ясад холати пинхон учун,
Сафҳа ёзиб сатр ила китмон учун.

Зулмат этиб жамъ давоти аниңг,
Маъни ўлуб оби ҳаёти аниңг.

Қатрасидин кимки бўлуб комёб,
Умри муаббад қилибон иктисоб.

Назми ақолими жаҳонни тутуб,
Насри доғи кишвари жонни тутуб.

Файзи гадову шаҳ аро мунташир,
Хизматига шоҳу гадо муфтахир.

Лек манга оллида ажзу ниёз,
Борча улусдин берибон имтиёз.

Мехридин оғоқ аро гар нурдур,
Зарра анинг меҳрида машҳурдур.

Қуш кўп ўлур боғ ҳаримиға хос,
Булбул ила гулга бўлур ихтисос.

Номағаким роқим этиб хомасин,
Кўрмади мен кўрмайин эл номасин.

Мехр тулувъ айлади чун тоғ уза,
Тушти бурун партави туфроғ уза.

Гулбун уза ҳарне гул очти чаман,
Аввал анинг ҳамдами бўлди тикан.

Базмда бир кун юзидин нур эди,
Ҳар соридин нодира мазкур эди.

Тушти чу раҳрав била пайравға сўз,
Этти Низомий била Хусравға сўз.

Ким не сифат олам аро солди шайн,
Иккисининг хомасидин хамсатайн.

Лек бу ўн турфаки, топмиш жамол,
Икки бурунғисида бор ўзга хол:

Гавҳаре йўқ «Маҳзан ул-асрор» дек,
Ахтаре йўқ «Матлаъ ул-анвор»дек.

Ўзга санамлар ҳам эрур жилвасоз,
Борчасининг хуснида зеби мажоз.

Ул икисидин бири гавҳарфишон,
Гавҳарида нури яқиндин нишон.

Ул бириси доғи бўлуб нурпош,
Нури аро партави тахқиқ фош.

Нукта сув янглиғ эритур тошни,
Топса ҳақиқат ўтидин чошни.

Бўлса ҳақиқат гуҳаридин йироқ,
Ришта сўзин сўзламаган яхшироқ.

Риштаға чун зоҳир эрур тору пуд,
Дурсиз анга ранги-ю нақши не суд?

Үтти чу алқисса бир ой, икки ой,
Бир кун ўлуб, бахту хирад рахнамой.

Хидматин эттимки, таманно эди,
Тлгида кўрдум неча аизо эди.

Кулгу била қилди ишорат манга,
«Тўхфа» била берди башорат манга.

Ким олибон боштин аёғиға бок,
Қил назар авроқиға боштин-аёқ.

Оллиға жон нақдини сочтим равон,
Олдиму ўптум, доғи очтим равон.

Боштин-аёқ гавҳари шаҳвор эди,
Қайси гуҳар, «Тухфат ул-аҳрор» эди.

Наф топиб кимки бўлуб мустафид,
Муҳтасар ул иккидин, аммо муғид.

Ул икини топса бўлур мунда-ўқ,
Мунда тухаф кўпки, ул иккида йўқ.

Шавқида кўксумни шикоғ айладим,
Жилдиға кўнглумни ғилоғ айладим.

Чун ўқумоқ замзамаси бўлди бас,
Кўнглум аро дағдаға солди ҳавас,

Ким бу йўл иҷраки алар солди гом,
Бир неча гом ўлса манга ҳам хиром.

Форси ўлди чу аларға адo,
Турки ила қилсам ани ибтидо.

Форси эл топти чу хурсандлик,
Турк доғи топса барумандлик.

Ул икига фотиха ўқуб сўруб,
Фотиха бу бири манга еткуруб.

Ботин ила қилмаса ул икки рад,
Зоҳир ила бу бири қилса мадад.

Менки талаб йўлида қўйдум қадам,
Бордур умидимки, чу тутсам қалам,

Йўлдаса, бу йўлда Низомий йўлум,
Кўлдаса, Хусрав била Жомий қўлум.

Нукта сурудида раво бўлмағай,
Буки Навоийға наво бўлмағай.

Элтса жоҳ аҳлиға муфлис паноҳ,
Топса қабул ул ҳам ўлур аҳли жоҳ.

Мушкка ҳаргиз теридин ор эмас,
Лаълға ҳам хорадин озор эмас.

Боғи аносирки, эрур дилкушой,
Жадвали девори анинг чордой.

Бўлса ўту суву ҳаво дилпазир,
Ул аро туфроқ ҳам эрур ногузир.

Сарву гулу лола харидори бор,
Лек ўтуннинг доғи бозори бор.

Бўлса ҳазу атласу иксун либос,
Ит жули қилмоққа ярап ҳам палос.

Лаъл ила ёқуту дур истар баҳо,
Лек сомонни чекар қаҳрабо.

Уч қадаҳи соғ ила шаҳ бўлса хуш,
Лойи доғи қолса чекар дурдкаш.

Ит киби чун пастлиғим чоғладим,
Ўзни бийиклар ипига боғладим.

Бўлса алар озими дашти адам,
Мен ҳам ўлай соя киби ҳамқадам.

Қахфи бақо ичра алар боиса гум,
Мен ҳам ўлай "Робиухум калбуҳум".

XIV

*Сўз таърифидақим, башар вужуди сипеҳрининг кавокиби жаҳонтоби ва
инсон зоти маъданининг жавоҳири сероби дурур ва саъд кавкабламинг
бир-бира бирла қирони яхши асар қўргузуридин ва самин жавхарламинг
бир-бира иқтирони дилпазир коърунуридин, назм таркибин наср
тартибига таржисиҳ қилмоқ*

Сўз гуҳариға эрур онча шараф,
Ким бўла олмас анга гавҳар садаф.

Тўрт садаф гавҳарминг дуржи ул,
Этти фалак ахтарининг буржи ул.

Боғчай даҳрки юз тоза гул - Топти
қаёнким назар этти кўнгул.

Катми адам гулшани ичра нухуфт,
Гунчалар эрди бориси ношукуфт.

Чун бу насим эсти азал тоғидин,
Мунча гул очилди жаҳон боғидин.

Қайси насим улки эрур гулфишон,
Барги гулу настаран андин нишон.

Бу икки яфроғни қачон зуфунун,
Бир-бирига қўйса бўлур «кофу нун».

Даҳр муқайяд била озодаси,
Борча эрур «коф» ила «нун» зодаси.

Зодасидин зода бўлуб беадад,
Зодага ҳам волид ўлуб, ҳам валад.

Васф не навъ ўлғай анга эл сўзи,
Ҳарне сўз айтилса эрур чун ўзи.

Жон ўлуб ул, рун аниңг қолиби,
Ким танида руҳ, аниңг толиби.

Борча кўнгул дуржи аро жавҳар ул,
Борча оғиз хуққасида гавҳар ул.

Гар худ эрур ханжари пўлод тил,
Суфтидоғи инжулари сўзни бил.

Тил бу чаманнинг варақи лоласи,
Сўз дураидин бўлубон жоласи.

Сўздин ўлукнинг танида руҳи пок,
Руҳ доғи тан аро сўздин халок.

Тиргузуб ўлганни каломи фасих,
Ўзига жонбахш лақаб деб Масих.

Боис ўлуб шах сўзи бедодга,
Тухмат ўлуб ўртада жаллодга.

Сўздин этиб ўтға азимат Халил,
Сўз юкига хомил ўлуб Жабраил.

Тенгрики, инсонни қилиб ганжи роз,
Сўз била ҳайвондин анга имтиёз.

Ғунча оғизлик санами нўшлаб,
Сўздин агар айласа хомўш лаб.

Лаъли майи ақлни маст айласа,
Маст неким, бодапараст айласа.

Сурат ила бўлса махи осмон,
Сурати девор ҳамон, ул ҳамон.

Гар чиройи рашки қамар бўлмаса,
Лаъли лаби тунги шакар бўлмаса.

Айламаса ғамзани новакфикан,
Қилмаса кирпик сафини сафшикан

Бўлмаса ғоратгару танноз ҳам,
Чин била ҳусн ўлса анга ноз ҳам.

Лек такаллум чоги айлаб итоб,
Талх ҳадис ўлсаву ширин жавоб.

Фитна қилиб, ваъдау пайғом ила,
Ақлни маст айласа дашном ила.

Кўргузубон лоба малоҳат уза,
Лобаси туз сепса жароҳат уза,

Ким экин ул шуълаға ёқилғучи,
Ё бу жароҳатқа даво қилғучи.

Гар бўлубон ҳусн ила обидфиреб,
Бўлса малоҳат била ҳуснига зеб.

Ойтса бу ҳусну малоҳат била,
Нуктани ойини фасоҳат била.

Солғуси жинси бани одамға ўт,
Не бани одам, бари оламға ўт.

Ҳар дам етиб елни ҳалок ўртагай,
Балки башар хайлини пок ўртагай.

Базмда ҳар мутриби дастонсаро,
Чекса тараннум била дилкаш наво.

Нақшда ҳар неча талоло дэса,
Ё амал ичра танадирно дэса.

Борчасидин ҳаз етар ахли укул,
Гар худ узоқ чекса бўлурлар малул.

Ё бу наво зимнида асраб маҳал,
Чекса Навоий сўзидин бир ғазал.

Ким анга алфоз ўлуб оташфишон,
Берса улус кўнглига мунгдин нишон.

Базмда ул лаҳза аллони кўр,
Кўйи харобот аро ғавғони кўр.

Кўрки нечукдур ёқо чок айламак,
Ўзни фифон бирла ҳалок айламак.

Донау дур сўзини афсона бил,
Сўзни жаҳон баҳрида дурдона бил.

Мунчаки шарҳ етти қалам сўзга ҳол
Насридадур, назмида бор ўзга ҳол.

Сўз аро ёлғон киби йўқ нописанд,
Айлар анинг назмини доно писанд.

Ўрнида тишлар дури манзум эрур,
Чун сочилур қиймати маълум эрур.

Варду шажар шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтун силкидадур тоғ аро.

Мунда паришонлиғи нохуш қилиб,
Анда мураттаблиғи дилкаш қилиб.

Навъи башар бошиға Рабби Фафур,
Кўйди тавофут била тожи зухур.

Шоҳқи, гулшанни бисот айлагай,
Базм тузуб, азми нишот айлагай,

Ҳар киши ўз пояси бирла мақом -
Тутса эрур анжуман ичра низом.

Эмдики май зойил етиб ҳушни,
Шаҳ ёниға тортти човушни.

Кул бег ила тузди узун можаро,
Қайда ҳаловат яна ул базм аро?

Арсада шатранжни улким тўкар,
Неча йифоч порасидурким ўкар.

Чунки бирор ўлтурубон ҳар тараф,
Терса бисот ичра ани икки саф.

Ҳар ён ики саф ики мисраъ киби,
Тўрт саф ўлса, ики матлаъ киби.

Ҳар бири бир турфа муаммо бўлуб,
Отлар анинг зимнида пайдо бўлуб.

Фикри сахиҳ елга бисотида от,
Қилса паришонлиғ ўлуб анда мот.

Дафтари назмида чу шерозадур,
Гул варақи гулшан аро тозадур,

Узди чу шерозасини дафтари,
Эл учурур ҳар варақин бир сари.

Назм анга гулшанда очилмоғлиғи,
Наср қаро ерга сочилимоғлиғи.

Бўлмаса еъжоз мақомида назм,
Бўлмас эди Тенгри каломида назм.

Назмда ҳам аси анга нияъм ууиуи,
Бўлсун анинг сурати ҳарне дурур.

Назмки, маъни анга марғуб эмас,
Аҳли маоний қошида хўб эмас.

Назмки ҳам сурат эрур хуш анга,
Зимнида маъни доғи дилкаш анга.

Ё Раб, ани ҳалқ дилафрўзи эт,
Хаста Навоийға доғи рўзи эт.

XV

Бир неча сўз ул маънидаким, сўздаги таъни жоне дуурким, сўз қолиби онсиз қолибе дуур жонсиз ва ани топмоқ ишини киши билмас, балки ани топқон киши топилмас ва аҳли газоф ноинсоғлигига мунсиф бўлмоқ, балки ўз газофига инсоф бериб, аларнинг узрини қўлмоқ

Ул киши сўз баҳрида ғаввос эрур,
Ким гуҳари маъни анга хос эрур.

Файз ҳаримида тажалли анга,
Ким ёрубон машъали маъни анга.

Сўз майнини ул киши ошом этиб,
Ким дури маъни садафин жом этиб.

Рух сафолик не ажаброҳдур,
Тийра кўнгул қунжига мисбоҳдур.

Лаб-балаб ул май била хуми сипехр,
Оғзидағи кирпич анга хишти меҳр.

Ғарқа анинг баҳриға алуи жаҳон,
Кўздин этиб они латофат ниҳон.

Қатрасини ҳар киши нўш айлабон,
Нашъасидин хум киби жўш айлабон.

Нечаки файзи била олам тўлуб,
Қатрае баҳридин анинг кам бўлуб.

Менки, бу май нашъасидин маст мен,
Дайри фано аҳлиға ҳамдаст мен.

Андоқ эрур гарм димоғим менинг,
Ким ёқиб ул шуъла чароғим менинг.

Гарчи этиб жоми ҳидоят манга,
Сўзда сукут ўлди бағоят манга.

Лек бирор вақт бориб ихтиёр,
Май илигимдан чиқориб ихтиёр.

Арсаи оламға сабодек бориб,
Меҳрдек ободу бузук ахториб.

Илгима тушмай бори оғоқ аро,

Балки тўқуз чархи кўҳан тоқ аро.

Ўйла ҳарифеки, чу базм айласам,
Ичгали бу бодани азм айласам.

Назм бийик маснадида ўлтуруб,
Оллима назм аҳли туман минг туруб.

Базмда шоҳона ясаб созу барг,
Бошим уза эгри қўюб нимтарг.

Сўз майдин оллима дарёйи жарф,
Илгима заврақ киби жоми шигарф.

Ҳар нафас айлаб тўла ул жомни,
Сипқориб ул бодаи гулфомни.

Турк суруди била солиб қўлум,
Қилсан адo хай тулугум, хай тулум.

Ул қила олмаса ҳамовозлиқ,
Қилса аёлғу била дамсозлиқ.

Бўлмаса бир жомим ичар журъати,
Бўлса бирор журъа чекар қуввати.

Базми муродимни сипехри баланд,
Қилмади бу тухфа била аржуманд.

Йўқ эди эркинму бурун ҳам киши,
Ким бу май ичмак эди эркин иши?

Ё бўлубон борчаси азм эттилар,
Базмға мен етмас экач кеттилар.

Манга бу бекаслик эмас эрди бас,
Ким чиқибон ҳар сари бир ҳечкас.

Табъкажу борча такаллумнамой,
Нағма чабу борча тараннумсарой.

Англамайин сўзда туюқ баҳрини,
Қайси туюқ, балки қўшук баҳрини.

Лафзлари бемаза, таркиби суст,
Носара маънию адo нодуруст.

Борчасиға даъвийи маънийи хос,

Хосларим топмай алардин халос.

Равзаи назм ўлғали рангин манга,
Ҳарне йўлукти санами Чин манга.

Бор эди машшотаи табъим иши,
Бермак алар ҳуснининг оройиши.

Шона ураб сунбули гусусиға,
Сурма чекиб нарғисижодусиға.

Қон ёш ила оразини ол этиб,
Юзида кўз мардумини хол этиб.

Лафз либосин тикибн ранг-ранг,
Киймак учун ул санами шўху шанг.

Кийдурубон хуллаи мавзун анга,
Зевар этиб юз дури макнун анга.

Қилсам этиб боштин-аёқ жон ани,
Ҳажлаи ноз ичра хиромон ани.

Чун анга бу хайли жафогар этиб,
Ҳуллаларин ғорату торож этиб.

Жисмида не нулла қўюб, не ҳарир,
Ўзини бедод ила айлаб асир.

Зоҳир этиб йиғлагудек хол анга,
Кийдурубон эски қаро шол анга.

Турфа буким, шеър қўюб отини,
Эткурабон кўкка мубоҳотини.

Турфароқ улким, тониримни билиб,
Ҳақдин уялмай, манга зоҳир қилиб.

Ваҳки, манга жилвагар айлар чофи,
Истабон эҳсон доғи, тахсин доғи.

Кўнглума кўп тифи жафо урдилар,
Дема кўнгул, жонима еткурдилар.

Қолмади чун ўзга манга чорае,
Қалъа ясадек топибон хорае.

Қулла чу ҳам олий эди, ҳам васеъ,

Устига қўйдум бу бинойи рафеъ.

Сувғача хоро била бунёд этиб.
Кўкка дегин пораи пўлод этиб,

Хандақини ваҳм анингдек қозиб,
Кимки боқиб қаърига ақли озиб.

Не тубига нақб бўлуб судманд,
Не этибон кунгурасиға каманд.

Маъмани ул хайли паризод этиб,
Жонларин ул хавфдин озод этиб.

Тегмак учун жисму учурмоққа бош,
Анда қилиб таъбия кўп ўқу тош.

Тоши анирфсг тақвийи жонкоҳдин,
Ўқлари ҳам оҳи сахаргоҳдин.

Ногах анга ёвуса бир беадаб,
Тош ила ўқдин анга етгай тааб.

Аллоҳ-Аллоҳ, бу не афсонадур,
Ким бу фасона деса девонадун

Арбада кўп бўлди, магар маст мен,
Ёки жунун қайдига побаст мен.

Эрмас эсам маст, недур мунча лоф,
Махз жунун бўлмаса, мунча газоф.

Бу неча тандинки, шикоят дедим,
Англамайин ҳарза ҳикоят дедим.

Борчасининг нуктаси рангин эрур,
Назмлари дилкашу ширин эрур.

Ўзда йўқ эрдим-бу сўз айтур замори,
Борча алар яхши эрур, мен ямон.

Тебра Навоий-ю наво демагил,
Ҳарне эмас бўлса, раво, демагил.

Савтунг эрур боштин-аёқ ҳарза, қўп!
Бошлариға эврул, аёғларин ўп.

Борча гадо оллида бўлғил гадо,

То санга шаҳ қурбини бергай Худо.

XVI

*Салотин хайлиниң сарафрози ва хавоқин мулкиниң ганжпардози
муиззиус-салтанатид-дунё вад-дин Абулгози Султон Ҳусайн Баҳодирхон
халлад Аллоҳу мулкаҳу ва султонаҳу ва авзаҳа алал-оламина битраҳу ва
эҳсонаҳу мадҳиким, гўё тил била мадхин демак маҳолдуур, батаҳисским
қалам тили мадҳида лол дуур*

Қайси шаҳ ул хусрави олампаноҳ,
Оlamу одам анга мулкү сипоҳ.

Қасри ети гунбади гардон келиб,
Этти атосифа дегин хон келиб.

Хон келибон ҳам ото, ҳам от анга,
Факр оти бирла мубоҳот анга.

Турку мӯғул қуллари хонлар аниң,
Мулкдехи мулкситонлар аниң.

Қуллуғи хонларға келиб фарзи айн,
Хонлара шаҳлар шаҳи Султон Ҳусайн.

Шоҳ Абулғозийи хуршедрой,
Роятининг маҳчаси хуршедсой.

Чархи барин тахти учун по耶,
Шамсаи хур тожиға пирояе.

Абри кафи баҳри жавоҳирнисор,
Тиғи бу дарё суйига жўйбор.

Меҳр камарбандида ёқут ўлуб,
Ёнидағи ханжар анга Ҳут ўлуб.

Недур, агар Ҳут эмас ханжари,
Қабзада гавҳардин анга Муштари.

Қавс анга бир ёки чу тортиб кучун,
Ости фалак тоқиға маншур учун.

Турки фалак чун анга гоҳи етиб,
Тебратага олмай нечаким зўр этиб.

Чархи мудаввар анга қолқон келиб,

Куббаси хуршеди дурахшон келиб.

Бўлди бу қолқон юзида Кахкашон,
Қини мурассаль қиличидин нишон.

Найзасидур чархда эрмас шихоб,
Қавс киби ёпқон анга сийми ноб.

Лаълийи тах нуқра қилурға шафақ,
Ранги-ю афшонға қуёш -зарварақ.

Қаҳри ўти чиқти мухолифгудоз,
Лутфи еҳ эсти раиятнавоз.

Бориқаи ханжари оғоқсўз,
Шаъшааи соғари гетифурӯз.

Илги саховатдин ўлуб зарфишон,
Лутфи талаттуф била гавҳарфишон.

Кўнгли билик гавҳаридин ганжхез,
Илги саховат кафидин ганжрез.

Ҳам карами баҳр ила кон оғати,
Ҳам ғазаби мулки жаҳон оғати.

Лек қачон қаҳри ўти чекса бош,
Афви саҳоби етибон қатрапош.

Разм куни бўлса темур ичра ғарқ,
Жавшани заркор қадам то ба фарқ.

Рост хазон барглари сув аро,
Ёки адув чеҳраси кўзгу аро.

Тифи темур панжа аро чун тутуб,
Тифи ҳамоно бу темурдин бутуб.

Шуълаи тифин демагил чаркаси,
Чекти забоҳа ҳамул ўт шуъласи.

Чун тушубон найза адув фарқиға,
Ўхшабон ул лаҳза бало барқиға.

Тушгач анинг абри кафидин бу барқ,
Тўда кулу тоғ аро йўқ ҳеч фарқ.

Ашҳаби ранг ичра бўлуб барқфом,

Ранги неким, пояда ҳам барқом.

Музмар айпғи, илигіда сабо,
Оти бу маънидин ўлуб бодпо.

Ҳар сориким пўя қилиб тезу тунд,
Тавсани афлок ўлуб оллида қунд.

Жанбіда гардун кўрубон тавсанин,
Уйки юруб янчар аниңг хирманин.

Хирман уйи бўлмаса невчун мудом,
Дойир этар сайру тииз этмас хиром.

Истасанг ул хирману уйдин нишон,
Бас бу нишон Сунбулау Кахкашон.

Секримак ичраки аниңг йўқ ҳади,
Гунбади гардун киби ҳар гунбади.

Йўргаламоқ вақти чу солиб аёғ,
Кабки дари оллида андоқки зоғ.

Лек ёриш вақти юргурган замон,
Тоғ ҳамон оллида хомун ҳамон.

Сайр ҷоғи тушса кўзи ҳар сори,
Солиб аёқ минг йиғоч андин нори.

Иш куни бу рахш уза жавлон уруб,
Юз туман аъдо черигин синдуруб.

Разм иши чун қолмаса майдон сори,
Ишрат учун қўйса юз айвон сори.

Тушсау Рустам киби қилса хиром,
Тахт уза Жамшеддек этса мақом,

Ҳам бошидин қўйса олиб тожи зар,
Ҳам белидин ешса мурассаш камар,

Чиқса уруш бўктару хафтонидин,
Кийса тараб хуллау каттонидин,

Боги Эрам сахнида базм айласа,
Бодаи ноб ичгали азм айласа.

Қилса навозандалар оҳанги руд,

Аҳли ғино тортса дилкаш суруд.

Соқийи гулчехра тутар бирла қўш,
Айласа базм аҳлиға торожи хуш,

Шаҳлар адабдин тикибон ерга кўз,
Сўрмаса, бегларга не имкони сўз.

Анжумани гулшани гардун бўлуб,
Анда қуёш соғари майдин тўлуб,

Зухра сурудини матўй айлабпн,
Бадр бу мажлисда самўй айлабон,

Балки Аторид киби ҳар дам Сухайл,
Зоҳир этиб мадх адосига майл.

Базми бўлуб гулшани ахзар киби,
Курси газак ҳар сари ахтар киби,

Маснади узра ўзи Жамshedдек,
Йўқки, сипеҳр авжида хуршеддек,

Эл кўзини партави равшан қилиб,
Бал қаро туфроғни гулшан қилиб,

Жуд илиги аҳли ғино бошиға,
Қайси ғино, шоҳу гадо бошиға,

Боди хазондек дирами зар. сочиб,
Абри баҳорий киби гавҳар сочиб.

Токи хазон ели зарафшон эрур,
Абри баҳорий гуҳарафшон эрур.

Ул биридек элга зарафшонлиғ эт,
Бу бири янглиғ гуҳарафшонлиғ эт.

Баҳри фалакдин санга гавҳар хирож,
Гавҳари зотинг бори оламға тож.

Тожинга тарсий абад зевари,
Авжи уза баҳри бақо гавҳари.

XVII

Кўнгул таърифидақим, кўнгул тилагандек қилилмайдур ва анинг васфин

соҳибдиллиқга мавсуз бўлғон кишиидин ўзга киши билмайдурур. Кўнгулсиз роқим хомасин рақамкаш қилмоқ ва бу рақам саводи била қўнглин хуш қилмоқ

Субҳи азал қилди чу дехқони сунъ,
Одарни хокийни гулистони сунъ.

Эсти насими бу гулистон сари,
Сунбулу сарву гулайон сари.

Ким бу раёхинға етушти футух,
Ўйлаки тан гулшаниға кирди рух.

Эрмас эди анда ғараз ҳеч гул,
Ғайри қўнгулким, ғараз эрди қўнгул.

Эйки, қўнгул васфи баён айладинг,
Сен бу қўнгулни не гумон айладинг.

Гулшани жисминг аро гул ғунчаси -
Битса, гумон этма қўнгул ғунчаси.

Ғунча эмаским, бу қўнгул қон эрур,
Ё бўялиб, қон аро пайкон эрур.

Йўқки, бу бир шакл дуурур рангу бў,
Ҳарне керак бўлсун, агар бўлса бу.

Гар бу дуурур ҳар нимаким жони бор,
Жисмида бу ғунча сифат қони бор.

Ҳам они дажжол топиб, ҳам наби,
Исо била тенгму бўлур маркаби?

Гар бу эса Ҳожа, ўзин муттасил -
Қайси қўнгул бирла дегай аҳли дил

Бу худ эмас жазм сен истар қўнгул,
Гар бу қўнгул бўлса сен андин тўнгул.

Буки қўнгул дерсен эрур бу юрак,
Исл қўнгул бирла анга муштарак.

Кўнгул эрур булбули бўстони роз,
Кудс ҳаримида бўлуб жилвасоз.

Ройихаи жаннати аъло ҳам ул,
Партави мисбоҳи тажалло ҳам ул.

Солик ани Арши муалло деди,
Сўфи ани олами кубро деди.

Айни назоҳатда бу аъзам жаҳон,
Борча жаҳон аҳли кўзидан ниҳон,

Каъбаки оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ андоқки кўнгул каъбаси.

Ким бу халойиққа эрур саждагох,
Ул бин Холикқа эрур жилвагоҳ.

Топқуча ганжинаи асрорлиқ,
Кўп қилибон солики атворлиқ.

Каъбаға ҳам қатъи манозил қилиб,
Дайрға ҳам тайи мароҳил қилиб,

Ҳам етибон аҳли муножот аро,
Ҳам тушубон кўйи харобот аро.

Гоҳ бўлубон мұтакифи хонақах,
Шайх они тоатға қилиб рўбараҳ.

Гоҳ кириб дайри фано сон маст,
Муғбача оллида бўлуб бутпараст.

Гоҳ қилиб шамъға парвоалиқ,
Гоҳ пари ишқида девоалиқ.

Гоҳ висол ичра бўлуб айшсоз,
Гоҳ фироқ ўтиға айлаб гудоз.

Гар кўрубон чобуки симинтахе,
Хандаи ширин била шўрафкане.

Дарду бало тоғида Фарҳод ўлуб,
Тиниоф анга тешаи пўлод ўлуб.

Ё йўлукуб моҳрухи дилкаше,
Дашти малоҳат аро Лайливаше.

Ишқида саргашта чу гардун ўлуб,
Дард биёбонида Мажнун ўлуб.

Сокин ўлуб ўтда самандар киби,
Ғўта уруб сув аро гавҳар киби.

Ғарки ҳаво абри гүхарсанждек,
Туфроқ ичинда ётибон ганждек.

Водие қолмай ул анга етмаган,
Қатъида такмили сулук этмаган,

Ориз ўлуб жумлаи холот анга,
То бўлубон касби камолот анга,

Оlam афо ҳар тие кўруб, касб этиб,
То лақаби олами кубро етиб.

Кимга бу олам сари очилса йўл,
Оlam аро аҳли дил ул бўлди, ул.

Улки етиб маҳзани раъфат анга,
Бўлди бу оламда хилофат анга.

Тахти сафо бўлди анинг маскани,
Сўфийи соҳибдил ани бил, ани.

Йўлида жону кўнгул айлаб фидо,
Жону кўнгулдан анга қил иқтидо.

Гар этагин тутмоқ эмас дастрас,
Тушса Навоий сари бир ришта бас.

XVIII АВВАЛГИ ҲАЙРАТ

Кўнгулнинг адам тунидин қутулуб, вужуд субҳига ҳамнафас бўлуб, малак олами баҳористонининг ранго-ранг азхори ва гуногун ашжорин тамошо қилгони ва аларни «Саббиҳисма Раббикал-аъло» амри била қайюми ҳақиқий тасбихига машғул эрконин билиб димоги бозидга ҳайрат гуллари очилгони ва ул гуллар атри димогидин ҳуши олиб беҳуши ииқилгони

Субҳдур, эй соқий, этиб меҳр фош,
Тут манга бир жом нечукким қуёш.

Тонг қуши чун берди паёми сабух,
Нўш этайин бир-икки жоми сабух.

Субҳ сафолик майдидин масти ўлай,
Тонг қушиға нолада ҳамдаст ўлай.

Берди сахар хулласи зар риштатоб,

Қолмади тун пардасидин ришта тоб.

Ёзди фалак тоқига килки қазо,
Ояти «Ваш-шамс» била «Ваз-зухо».

Сўфийи субҳ айлабон ул дам зухур,
Ёйди сипехр узра мусаллои нур.

Шорн саводи асарин тийра хок,
Субҳ супургуси била қилди пок.

Чархки, даҳр узра эди мушкрез,
Бўлди ҳамул мушкуза кофурбез.

Нилуфари чарх тўкуб жоласин,
Очи сахар боғи сариф лоласин.

Ож ўлубон панжараи обнус,
Ўт сочибон мижмарай сандарус.

Куйди қуёш ўтига зулмат туни,
Учи ҳаво узра нужум учқуни.

Жилва бўлуб гум кеча товусидин,
Нур кетиб гуллари кўзгусидин.

Кўз очибон Хожа адам шомидин,
Жон топибон тонг ели пайғомидин.

Шоми адамни суруб андоқки дуд,
Эсти димоғига насими вужуд.

Зоҳир ўлуб ўзига бегонавор,
Юз урубон ҳар сори девонавор.

Ҳар нафаси субҳ киби сорғориб,
Тонг елидек ҳар дам ўзидин бориб.

Юз туман аъжуба тамошо қилиб,
Сиррини билмакни таманно қилиб.

Фикрати қилғон сойи кўпрак хаёл,
Англабон ўз комини кўпрак маҳол.

Бўлмади ул пардада чун кашфи роз,
Кўп қилиб изҳори сужуду ниёз.

Каср ҳаримида мақом айлади,

Ажзу тахайюрга қиём айлади.

Яъс ила ўз ажзини қилғоч адo,
Қилди анга хотифи ғайбий ниdo

Ким, кўпу сайдар бу гулшан сон,
Айла назар сабзаи равшан сори.

Қўптию қўйди чу бир-икки қадам,
Бўлди аён равзай боғи Эрам.

Қайси Эрам, гулшани минусиришт,
Гулшани мину дема, боғи бихишт.

Ҳар шажари сидраға бош еткуруб,
Шоҳин анинг шохига чирмаштуруб.

Барглари кўкка қилиб сарзаниш,
Соясида меҳр топиб парвариш.

Сарвлари саркашу зангоргун,
Ҳар бири кўк боргахига сутун.

Меҳр чинор оғатининг ранжаси,
Панжасини ожиз этиб панжаси.

Сорғориб ул меҳнати жонкоҳ ила,
Куйдурубон они қизиқ оҳ ила,

Сандалининг атри Масихо дами,
Андин ўлук мисли Масих одами,

Сув бўлубон ройихасидин гулоб,
Сояси туфроғни қилиб мушки ноб.

Соқи сапидорнинг андоқки сийм,
Гард анинг сиймиға қўймай насим.

Сийм анга чун соқи сумансо бўлуб,
Яфроғи tax нуқраи мино бўлуб.

Чархқаким шохи санубар этиб,
Тугмаларин анжум учун хўд этиб.

Сарву сапидор сафи муттасил,
Сарву сапидорни айлаб хижил.

Турфа буким бошида гул очилиб,

Ул гул аёғига доғи сочилиб.

Сабзасининг ранги зумуррад киби,
Риштасида тугма забаржад киби.

Ҳар сори бир хавзаи ойинаранг,
Ким намидин тутмайин ойина занг.

Жилвагар ул кўзгуда жон сурати,
Даста бўлуб анга ариғ ҳайъати.

Рухқа ориғ суйидин кут ўлуб,
Реза тоши лаъл ила ёқут ўлуб.

Гул оёғига сув қўюб бошини,
Бошини қўйким, бу ушоқ тошини.

Зийнат учун қилғали халхол анга,
Йўқки бу нақд ўлғали помол анга.

Бикр сифат ғунча бўлуб парда чех,
Риштаи баҳтидин очилмай гирех.

Шоҳиди гул ҳусну намойиш учун,
Хон олиб илгига кушойиш учун.

Дур солибон шабнаму эсгач насим,
Барги шукуфа тўкубон анда сийм.

Сабзау гул акси тушуб сув аро,
Оразу хат ўйлаки кўзгу аро.

Гул уза шабнам чу тушуб ҳар варак,
Кўргузуб афрухта юзда арак.

Сунбули печон бўлуб афъи мисол,
Ғунча анинг нишидин озурда хол.

Захр ила ёшил бўлубон пайкари,
Булбул анинг бошида афсунгари

Тугмаки остида гумон этти хайл,
Захр дуур қилғон оёғига майл.

Ништар урарға чидамай хордин,
Булбул этиб доия минқордин.

Сарв аёғида хиромон тазарв,

Шуъла тазарв ўлди, анинг дуди - сарв

Жилва қилиб ҳар сори товуси маст,
Гуллару гулбун топиб андин шикаст.

Толни янги шох ила барги ғулу,
Айлади девонаи жўлидамў.

Боғ хакими хиялу мақр ила,
Солиб аёғифа судин силсила.

Наргис арилмай маразидин ариғ,
Кўзлари айни ярақондин сариф.

Кўз тикибон сувғау ранги синиб,
Сабзани сув ичра болиғ соғиниб.

Ҳар сори занг зар этиб ошкор,
Номия пайкиға ҳамишабаҳор.

Ринди муқаммирдек этиб лола шайн,
Тоси аро жола бўлуб каъбатайн.

Гул ул ўюнға чу ҳавас кўргузуб,
Жайбидаги хурдаларин утқузуб.

Жола бинафшаға уруб тошини,
Боғлаб кўк ёғлиғ ила бошини.

Кўргузубон барқ булатдин дарахш,
Қатра Хизр чашмасидек руҳбахш.

Қилғали амвотни ихё насим,
Фош этиб анфоси Масихо насим.

Қатраси гавҳар суйидин ҳам фирм,
Туфроғи жаннат гулидин ҳам назих.

Ул бу Эрам тавфида беҳол ўлуб,
Зойил ўлуб ҳушу тили лол ўлуб,

Ҳар тарафиким боқиб ул равзанинг,
Кўзга ғаройиб кўрунуб бирга минг.

Неча назар бўлса тамошоталаб,
Булъажаб узра кўрунуб булъажаб.

Топмади сарриштани чун фикрати,

Ҳайрат уза қилди ғулу ҳайрати.

Ақл ишин яъс жунун айлади,
Васваса хушини забун айлади.

Ким бу гулистонким эрур бир жаҳон,
Балки жаҳоне гул ичида ниҳон.

Бутмак ўзи худ эмас имкон анга,
Гар бу эмас кирн эса дехқон анга.

Солди ниходига бу ҳайрат хуруш,
Ким деди ул ҳайрат ичинда суруш

Ким, недурур ҳайрати бефойида,
Санга бу ҳайрат ила не фойида.

Сирри ҳақиқатдин ўлуб баҳравар,
Айла басират кўзи бирла назар.

Дур киби етгач қулогига бу сўз,
Нури ҳидоят била очти чу кўз

Фохтадин қумрию булбулгача,
Балки шажар яфроғидин гулгача,

Барчаси қайюмиға зокир эди,
Ҳар бир анинг шукриға шокир эди.

Гар ел, агар сув бўлубон нағмасоз,
Сониъ ила ҳар бирига ўзга роз.

Чекти бу ҳайрат била ўтлук хуруш,
Ким бори гўё эдилар, ул - хамуш

Солди димоғига бу хомушлук .
Ох бухори била бехушлук.

Соқий, етубдур яна жисмимға тоб,
Юзума ур, бода суйидин гулоб.

То топибон хуш такаллум тузай,
Сўз чамани ичра наво кўргузай.

XIX ИККИНЧИ ҲАЙРАТ

Ул ҳумоюнбол қушининг малак олами гулистонидин малакут олами шабистонига ҳаво қилиб, ул рафиъ манозилнинг шамъ ва машоилин забона тилидин «Вазқурисма раббика ва табаттал илаҳи табтило» ҳукми била холиқи аслий зикрига зокир эрканин мълум қилиб, ҳайратдин бир оламдин яна бир оламга борғони ва бу ҳайрат яна ани бехудлуққа солгони

Турки Хўтан топти чу зебо жамол,
Мушквишон бўлди насими шамол.

Урди нафас нафлиаи анбар насим,
Ёпти варақ сафҳаи абҳаршамим.

Тўқди жаҳон гулбуни барги суман,
Очти фалак боғчаси настаран.

Лульбати Чин чехра ниҳон айлади,
Зулфин очиб мушквишон айлади.

Ройиҳадин айлади бу суда мушк,
Анжуми шабгард димоғини хушк.

Ўйлаки ул юбс чу таъсир этиб,
Чекратибон қўзлари уйқу кетиб.

Пардаги ўлди эгин ичра карак,
Учи очиб пардаларин шабпарак.

Бумки азми фалак ўлди анга,
Доирадин ой дафак ўлди анга.

Кўк ўланг атрофида ҳар гуна вард,
Анжум ила доираи ложувард.

Бу кечаким юз тааб ўлди анга,
Бир-биридин бульажаб ўлди анга.

Айлар эди чархи мушаъбидшиор,
Ҳар нафасе ўзга тилисм ошкор.

Кўк бу мушаъбиднинг ўлуб чодари,
Ахтар ўлуб луъбати симинбари.

Ҳайъати тулоний ила Кахкашон,
Чархқа сайр этгали йўлдин нишон.

Дема китоба фалак айвонига,
Рахрав ўлуб чарх шабистонига.

Қилди чу зийнат била боғи сипеҳр,
Ахтарининг ҳар гулини рашки меҳр.

Тойири қудсий яна истаб наво
Учти доғи ул сори қилди ҳаво.

Қолиби хокий қолибон хок уза,
Чиқти фалак ахтари афиок уза.

Рұх қаноти била тойир бўлуб,
Чарх шабистонига сойир бўлуб.

Ушбу жинон равзасининг тойири,
Бўлди чу аввалғи чаман сойири.

Зоти анинг жавҳаре эрди басит,
Оlam анга марказ ўлуб, ул Мухит.

Ҳалқа бўлуб жавҳари улвий хиром,
Хотам анга нуқтаи сифлий мақом.

Ҳалқа дема, балки мудаввар лаган,
Шамъи анинг машъалаи анжуман.

Машъал ўлуб ҳажр шабистонига,
Шамъи гадо кулбаи вайронига.

Нури бериб кулбаға шамъи фароғ,
Шамъни қўйким, гуҳари шабчароғ.

Ҳайъати гах доирамонанд ўлуб,
Савт анга тасбихи Худованд ўлуб.

Гоҳ бўлуб пайкари андоқки тил,
Айтур учун Ҳаққа сано муттасил.

Чун яна бир равзани қилди ватан,
Сокин эди бир бути симинбадан.

Қоши фусунгар, кўзи танноз ҳам,
Ул бир этиб ишваю бир ноз ҳам.

Турраси марғуласида юз гирих,
Мушқдин айлаб қамар узра зирих.

Шоҳид ўзи эрди, навосоз ўзи,
Соқий ўзи, замзамапардоз ўзи.

Ранги йигитлик майдин ол ўлуб,
Ҳамдами бир пири кухансол ўлуб.

Зоҳир этиб зальф сўнгаклар анга,
Ким кўрунуб жисмida раглар анга.

Рагзан ўлуб мутриби хажжомваш,
Раглар аро қон йўқидин нолакаш.

Ўзи ҳам ул раглар ила ҳамсадо,
Раглару рагзан қилибон шукр адо.

Чун яна бир ҳужра сори чекти ранж,
Анда эди нодираи нуктасанж.

Исм ўлуб ул ҳужрада муншо анга,
Риштаи дур хат била иншо анга.

Мум киби табъи анинг дилпазир,
Борча нигиндин бўлубон нақшгир.

Сув киби ҳар зарфға оҳанг этиб,
Ўзини ул зарф ила ҳамранг этиб.

Хомасидин нома сиёх ўлмайин,
Ёзғони жуз ҳамди Илоҳ ўлмайин.

Чун яна гулшанни мақом айлади,
Ҳар чамане ичра хиром айлади.

Анда ниҳон эрди пари пайкаре,
Дуржи сипехр ичра самин гавҳаре.

Гавҳари сарчашмаи жондин ёруқ,
Ҳарне йўқ ондин ёруқ, ондин ёруқ.

Ҳайъати ойинаи гетинамо,
Кўзгуси ойнинг топиб андин жило.

Чарх уза парвози малойик сифот,
Хатти шуои анга ҳар ён қанот.

Чашмасини чунки Масихо топиб,
Пок дамидин ўлук ихё топиб.

Чашма аро оби ҳаёти анинг,
Кеча саводи зулумоти анинг.

Пайкаридин зохир ўлух чашмалиғ,
Хатти шуои анга ҳар ён ариғ.

Йўқки бу хат боштин-аёқ тил бўлуб,
Ҳар тилл Ҳақ зикрига қойил бўлуб.

Чун яна майдон сори қўргузди хез,
Таҳмтане тортиб эди тифи тез.

Қахри ўти чекса чу дуди ғазаб,
Ҳар шараги юз йил ўлуб зузанаб,

Жумлаи оламға иши қаҳр ўлуб,
Аччиғидин боштин-аёқ заҳр ўлуб.

Тиф солиб ҳар сори аччиғидин,
Қон демаким, заҳр томиб тифидин,

Эл бошининг косасидин жом анга,
Май ерида қон бўлуб ошом анга.

Ҳам ўқи тийра кеча анжумрабой,
Ҳам қиличи заҳми ўлуб янги ой,

Румҳи била ўқлари, бал тифи ҳам,
Тиллар ўлуб дегали шукри ниам.

Чун яна бир мархалаға чекти раҳт,
Сокин эди сахнида бир некбаҳт.

Ўзи малакваш, кийими хулласон,
Хоҳ ридо бил ани, гар тайлласон.

Минбари шашпоя уза ўлтуруб,
Зуҳд шукуҳи юзидин билгуруб.

Чехрани очмоқ кечада одат анга,
Машъал ўлуб нури саодат анга.

Давлати сармад киби фарруҳ жамол,
Ақли мужаррад киби фархундафол.

Кишвар анга нуру сафо хиттаси,
Анши этиб ҳамду сано хутбаси

Чун яна бир дайр сори қилди сайр,
Кўрдики бир хинду эрур пири дайр.

Ҳар ишида сабр таманно анга,
Сабр киби ишда таанно анга.

Тийражабин ўйлаки меҳнат куни,
Лангхиром ўйлаки фурқат туни.

Дайри сабукравға нигаҳбон бўлуб,
Лек батийсайру гаронжон бўлуб.

Томини бу дайрнинг айлаб матоғ,
Қарн ўтубон айлаб ани бир тавоғ.

Илгидаким субҳани айлаб мудир,
Тилни қилиб зокири Ҳайи Қадир.

Чун яна бир қуллаға айлаб қарор,
Топиб анинг даврини маҳкам хисор.

Буржиға бу етти фалакдин уруж,
Балки анинг бобида «Зотил-буруж».

Хандақининг умқиға андоза йўқ,
Буржи ўн икки, анга дарвоза йўқ.

Развана ҳар буржи аро ғурфае,
Жилвагар ул ғурфа аро турфае.

Турфа буқим сайд қилиб бардавом,
Сайдлари лек ўн икки мақом,

Ҳоин тили бирла мақол айлабон,
Ҳамди Карими Мутаол айлабон.

Чун боридин юққори урди алам,
Юқориғи пояға қўйди қадам.

Кўрди ўшул хиттани бутхонае,
Ҳар бутининг ҳайъати дурдонае.

Анда не раҳбон эди, не барҳаман,
Лек бори бутлар эди сиймтан.

Ҳар бути бутгарға парастишда маст
Ўйлаки бут саждасида бутпараст.

Мунча ғаройибғаки қилди гузар,
Айлади ибрат кўзи бирла назар.

Борчасида зикру сужуд англади,
Маърифатуллоҳға шуҳуд англади.

Юзланиб ўз холида ғайрат анга,
Бирга минг ўлди яна ҳайрат анга,

Ким бори зокир эди, ул гунгу лол,
Борчаси мажмуу ул ошуфта хол.

Қилди яна ҳайрати беҳад ани,
Хуш заволи била бехуд ани.

Соқий, эрур жисмим анингдек заиф,
Ким нафасим чиққали эрмас ҳариф.

Жомға худ мен қўя олмон оғиз,
Пахта била оғзима они томиз.

XX УЧУНЧИ ҲАЙРАТ

Ул ошуфтахол мусофири нинг малакут олами шабистонидин бадан мулки шаҳр истонига нузул қилгони ва ул кишивар аҳлинингхам «Фазкуруний азкурукум» буйруғи била Қодири мутлақ ёди бирла эрконин билиб, ҳайрат ўти иштиол этиб, вужуди ул ўтдин кул бўлуб, фано елига. билқул совурулмоқ била иккинчи фано маҳомин хосил этиб, андин сўнг Ҳақдин бақойи комилий этиб, Хожсанинг ул мулкда хилофат таҳтига қарор тутқони

Мехр чу машриқ сори урди алам,
Олди жаҳон мамлакатин якқалам.

Тавсани гардунға минар майл этиб,
Чиқти уфуқ жонибидин секритиб.

Чунки бийик бўлғучча қилди шитоб,
Солди ҳарорат била оламға тоб.

Хожаки ҳайрат майдан маст эди,
Мастлик уйқусига ҳамдаст эди.

Солди қуёш тоби чу мағзиға жўш,
Сесканибон кирди димогиға ҳуш.

Асрุ ачиғ май била маҳмур ўлуб,
Балки қизиқ ўт била маҳрур ўлуб.

Ғурбат ўти ҳар дам ўлуб шуълазан,
Тушти хаёлиға ҳавои ватан.

Ёна сафар ранжи қабул айлади,
Манзили азмиға нузул айлади.

Чунки жаҳон арсасидин топти баҳр,
Келди анинг оллиға бир турфа шаҳр.

Ҳар ёни аъжубаға ҳад нопадид,
Турфаи беҳадға адад нопадид.

Сунъ илиги болчиғин айлаб хамир,
Лутф ила айлаб ани хайъатпазир.

Икки сутун узра қилиб таъбия,
Анда кўп аъжуба қилиб таъмия

Вазъини ул дамки мураттаб қилиб,
Тўрт жавоҳирни мураккаб қилиб.

Икки анга гавҳари улвий нажод,
Икки яна жавҳари сифлий ниход.

Ўйла таодулки бўлуб тўрт зид,
Борча тараккуб юзидин муттаҳид.

Масжиду бозору маҳаллот анга,
Кўчаву бўстону харобот анга,

Ўтиға Мусо ўти янглиғ зиё,
Эли Масихо дамидек жонфизо.

Суйи латофатда зулоли бихишт,
Туфроғи гул, нафхаси анбарсиришт.

Кишварининг қалбида бир тахтгоҳ,
Бўлмоқ учун хусрави кишваипаноҳ.

Тахтиға ҳар холки тори бўлуб,
Жумла ақолимида сори бўлуб,

Анда салоҳ ўлса, борида салоҳ,
Бўлмаса солиҳ, бориси бефалоҳ.

Авжида бир қасрки меъмори сунъ,
Айлаб ани муқассам паргори сунъ.

Вазъида хайрон хиради хурдабин,
Лол қолиб тарҳида наққоши Чин.

Қаср уза бир гунбади олий асос,
Гунбади гардун била раъсан би раъс.

Ҳарне рақам гунбади гардури аро,
Борчаси бу гунбади мавзун аро.

Қасриға бир турфа эшик очилиб,
Ким дуру гавҳар унидин сочилиб.

Бўлуб икки лаълдин аввоб анга,
Ҳар сори дандона дури ноб анга.

Фаршики ёқут ила марбут ўлуб,
Дурлари ёқут аро мазбут ўлуб.

Ҳар неки маъкул ила машруб эрур,
Ким егали, ичгали марғуб эрур.

Шаҳрға бу йўл била айлаб хиром,
Шаҳр элининг кути бўлуб субху шом.

Фазлалари даф и учун икки йўл,
Жониби асфалдин ўлуб зоҳир ул.

Лаъл эшиги узра ики бодгир,
Ҳайъати матбуу ўзи дилпазир.

Ҳам кирибон, ҳам чиқиб андин насим,
Тошида гачкорлиғи сода сийм.

Гунбади рукниға маҳориж бўлуб,
Шаҳр йўлидин йўли хориж бўлуб,

Ушбу мамар бирла насими шамол
Шаҳт элинин айланон осудаҳол.

Шоҳ риёзиға ҳам айлаб муур,
Эткурубон базмиға юз минг сурур.

Шоҳға бир нойиби ҳикматмаоб,
Кишвари атрофида ул комёб.

Дикқат аро фикри қаёнким кетиб,
Нуқтаи мавхумни^{юз} қисм этиб.

Фикрати ҳар амрда фархундарой,
Ройи бори уқдада мушкилкүшой.

Шоҳ ани ўз мулкида дастур этиб,
Мулкини ул адл ила маъмур этиб,

Юқкориғи қаср уза фаррух вазир,
Сокину эл амиға фармонпазир.

Қасрда беш раҳба мухайё анга,
Бўлғали ҳар сори тамошо анга.

Лек бу беш раҳбада беш корвон,
Бир-биридек ҳар бири бисёрдон.

Ҳар бири бир равзада топиб маҳал,
Ўз фанида ҳар бирига йўқ бадал.

Бири назар илмини идрок этиб,
Айни сафодин назарин пок этиб.

Бирига иш буки эшитгач самў,
Қилғай ани диққат ила истимў.

Бирига қилмоқ бўлубон таъм дарк,
Нўши ҳаёт ўлсун, агар ниши марг.

Бирига ҳар ройиха айлаб асар,
Хоҳ қуруқ нофау, гар мушки тар.

Бирга гулу хор муассир бўлуб,
Совуғ, исифдин мутаассир бўлуб.

Босирау сомиау ломиса,
Зойиқау шомма била хомиса.

Ҳар неки оламда бўлар мудраки,
Кимдаки идрок мунга йўқ шаки.

Қасрки даҳлези топиб нақши Чин,
Соҳатида сокин ўлуб беш амин,

Ҳар неки зоҳир бўлубон беш ҳавос,
Ўз иши кунҳида бўлуб раҳшунос.

Борча жавоҳирни йиғиб келтуруб,
Бурноғи хозин қўлиға топшуруб.

Андин иккинчига топиб интиқол,
Ким бўлубон хозини онинг хаёл.

Андин учунчи бўлубон нақдсанж,
Хофиз ўлуб наме анга етса ганж.

Чун яна бирга бўлубон мунтақил,
Ул мутасариф бўлубон муттасил.

Ҳарне тасарруф қўли онинг етиб,
Борчани дастурға таслим этиб.

Забт этибон нойиби равшанзамир,
Нақди мамоликни нечукким вазир.

Азм этибон даргаҳи иқболға,
Юз қўюбон Каъбаи омолға.

Арз қилиб борчани шоҳ оллида,
Додгари мулкпеноҳ оллида.

Шаҳ бу хазойинға чу хозир бўлуб,
Дикқат ила борчаға нозир бўлуб.

Рад қилибон ҳарнеки мардуд эрур,
Айириб уи тухфаки мақсад эрур,

Ҳазрати иззатқа ниёз айлабон,
Тухфаларин воситасоз айлабон.

То етиб ул лаҳза нидойи қабул,
Топибон ул тухфа тариқи вусул.

Бадрақаи роҳи нажоти бўлуб,
Мужиби раф и даражоти бўлуб.

Хожаки кўрди яна мундоқ жаҳон,
Заррада кавн, қатрада дарё ниҳон.

Фикр наҳангига яна кут ўлуб,
Лужжай ҳайрат аро мабхут ўлуб,

Фикрат ўти кўкка чекиб дудини,
Ҳайрати нобуд этибон будини,

Чунки бу ҳайрат аро ранжу ано
Фони этиб Хожани балким фано.

Ҳақдин ўлуб тоза вужуде анга,
Тоза вужуд ичра шухуде анга.

Шамъи бақо чун ёруғ айлаб кўзин,
Англабон ул салтанат ичра ўзин.

Фатх ўлуб мулк ила кишвар анга,
Балки жаҳон мулки мусаххар анга,

Мулк ўзию таҳт ўзию шоҳ ўзи,
Борча ўзи, борчадин огоҳ ўзи.

Нафсға чун ориф ўлуб мў-бамӯ,
Фойиз ўлуб «Қад арафа раббаху».

Соқий, олиб кел қадаҳи хушгувор,
Бирга олиб тортай ани хожавор.

То чекибон бир-ики жоми шигарф,
Хожа мадиҳида сурай неча ҳарф.

XXI

*Хожса Баҳоуддин Нақибанд қуддуса сирруҳу мадҳидаким, сунъ наққоши
ҳикмат хомаси била рўзгор саҳифасида аниң вужуди нақшин исломий
тарҳ этти ва сурати ириоди била қуфр аҳли кўнгли варақидин хитоий ва
фарангни нақши кетти ва Хожса Убайдуллоҳ салламаҳумуллоҳга ниёз
арзиким, ул ҳазратқа ҳалафи мутлақ, балки ҳалифаи бархақдуур*

Хожаки, наққоши сипехри баланд,
Бўлғали ҳар сафҳасиға нақшбанд,

Айлади авроқ мунаққаш басе,
Нақш рақам айлади дилкаш басе.

Лек аниң нақши киби дилнавоз,
Чекмади то хомасидур нақшсоз.

Собит аниң кўнгли аро нақши жуд,
Махв ўлуб ул сафҳада нақши вужуд.

Нақшиға тенг тутмай ўзин нақши
Чин, Олам ўлуб илгида нақши нигин.

Бўйла нигин нақшига фармонбари,
Мунона ажаб нақш ила деву пари.

Саъй ила бу гунбади бисёмақш
Ҳар нечаким айлабон изҳор нақш.

Нақшининг оллида намудор уза,
Нақш бўлуб сафҳаи девор уза,

Мунча ажаб нақш била аржманд,
Кимса эмас ғайри шаҳи нақшбанд.

Жонға чекиб ранжу ано нақшини,
Сизмоқ учун анда фано нақшини,

Жони чу ул нақш макони бўлуб,
Нақшдин ўзга бори фони бўлуб.

Турфа буким нақшга кўз солмайин,
Жонида жуз нақши бақо қолмайин.

Кўнгли чекиб маскан аро нақши сайр,
Сайрда йўқ кўнгли аро нақши ғайр.

Сайр анга бу тоқи мунаққаш уза,
Нақши кафи лавҳаи заркаш уза.

Чун изининг нақшиға суртуб жабин,
Равшан этиб кўз фалаки нақшбин.

Равзай жаннатқа чу айлаб хиром,
Ҳоли анинг ўрнида қойим мақом.

Улки бу оғоқ ичида тоқ эрур,
Тоқ неким, муршиди оғоқ эрур.

Чархи нигун даргахида хокрўб,
Балки жабини била хошокрўб.

Юз қўюбон қуллуғига шоҳлар,
Базмида бехуд ўлуб огоҳлар,

Хизматидин ҳар киши огоҳ ўлуб,
Гарчи гадо маъни ила шоҳ ўлуб.

Неча тушуб эгнига қилсанг киёс,
Хозини ирфон кафидин юз либос.

Зарқ ила тағири либос этмайин,
Тафриқаи хаззу палос этмайин,

Сұхбатида ҳар неча бешакку райб,
Жилва қилиб шоҳиди раънайи ғайб,

Гўшай хилват аро тутмай қарор,
Ўзини қилмай яшурун ошкор.

Атласи гардун била минг зебу фар,
Тўрқа тўни остида кўк остар.

Лек ўшул тўрқаси ҳар тор ила,
Факрда юз муршид учун силсила.

Мулки жаҳон мазраи деҳқони ул,
Балки жаҳон мулки нигаҳбони ул.

Йўқки мамоликка нигаҳбон ўлуб,
Борча салотин уза султон ўлуб.

Руқъалари етса не шаҳ қошиға,
Иш ани қўймоғлиғ ўпуб бошиға.

Англаб ани бош уза тожи яқин,
Ҳар сўзи ул тож уза дурри самин.

Шаҳға дема, лутф ҷоғи тожбахш,
Балки гадоларға доғи тожбахш.

Ҳақ сўзини элга қилурда адо,
Тенг кўрунуб оллида шоҳу гадо.

Чун чолиниб навбати қадриға кўс,
Шаҳлар ўлуб навбат ила хокбўс.

Хотир ўлуб меҳри жаҳонтоб анга,
Авжи шараф анжуми ашоб анга.

Ҳар бири олам элиға рахнамо,
Дема жаҳон аҳлики, аҳли само.

Борча сулук аҳлиға рахбар бўлуб,
Йўл элиға тийра тун ахтар бўлуб.

Тийра назарларға бериб нуру тоб,
Ҳар бириси ўйлаки нажму шихоб.

Гарчи тижорат бўлуб ойинлари,
Бўлмади бир мулкда таскинлари,

Юкларида тұхфаи нақди фано,
Хар бири ул нақддин истаб ғино.

Симлари борча фано конидин,
Дурлари йўқлуқ суви Уммонидин.

Чун кивуруб ҳар сори рахти нажот,
Банд бўлуб чорсуйи коинот.

Олғучи гар ваҳми зиёнбуд этиб,
Лек бу савдо чу қилиб суд этиб.

Токи жаҳон қасрининг имкони бор,
Устида онинг фалак айвони бор.

Қўймасун айвони жаҳонни тихи,
Дабдабай кўси Убайдуллахи.

Ҳимматидин бизни ҳам этсун Худой,
Фақр йўлида ғани, имонға бой.

XXII АВВАЛҒИ МАҚОЛАТ

Имон шарҳидаким, «Ал-имону ан туъмину биллаҳи ва малоқатиҳи ва кутубиҳи ва русулиҳи ва бил-явмил-охирни бил-қадари хайриҳи ва шарриҳи» демакдин мақсуд бу калимот эмас ва агар аҳли зоҳир муни имон деса, аҳли маъни демас ва улухият дарёсига шинолиг ажсин зоҳир қилмоқ ва малойика ҳавосида бир неча қанот урмоқ ва кутуб авроқида бир неча харф сурмак ва русул жодасида неча қадам югурмак ва қиёмат қойим бўлурида қиём кўргузмак ва қадар бобида алоқадри хол тараннум тузмак

Кимки жаҳон аҳлида инсон эрур,
Билки нишони анга имон эрур.

Улки ҳаду расм қўяр мантиқий,
Токи бу ҳайвони била нотиқий.

Иккиси инсонға бўлуб ҳадди том,
Зумраи инсон аро айлар хиром.

Навъини нотиқ била ҳайвон қилур,
Нотиқу ҳайвонини инсон қилур.

Сен дағи инсон муни қилсанг гумон,
Билки ҳамон сен-сену ҳайвон ҳамон.

Муники инсон мутафовит эрур,
Тенгри каломи хабар андин берур.

Бас киши жазм айласа инсон они,
Яхши-ёмон ичра тафовут қони?

Бўлмади бас ноқису комилда фарқ,
Топмағай эл олиму жоҳилда фарқ.

Бу сифат инсонда топилмас фалоҳ,
Мантиқий айлабдур ани истилоҳ.

Бас ани инсон атағил бериё, Ким
ишидур сабр ила шукру ҳаё.

Бўйла буюрди риабийи Ҳошими,
Ким бу уч имоннинг эрур лозими.

Бас ани инсон демак ўлғай рано,
Ким иши имон била топқай наво.

Эйки, санга айладим инсонни шарх,
Эмди эшитким қиласай имонни шарх.

Олти дуур шаръда гўё адад,
Ҳарнеки мўминға керак мұтакад.

Айласа бу олти била ихтисор,
Олти жихатдин анга бўлғай хисор,

Ким бу хисор ўлса анинг маъмани,
Ўғридин эмин бўлубон маҳзани,

Нақдини бу ҳодиса бeroҳидин,
Балки ўкуш бим гузаргоҳидин

Ўткарибон хайру саломат била,
Қолмайин ул йўлда маломат била.

Мақсади аслийға хиром айлагай,
Курб ҳаримини мақом айлагай.

Англадинг ижмол ила таъвилини,
Эмди эшит ҳар бири тафсилини.

Олтидин аввалғики мақсуд эрур,
Билмак эрур Ҳақники, мавжуд эрур.

Айтма мавжудки, айни вужуд,
Ҳарнеки мавжуд анга файёзи жуд.

Зоти вужудига бўлуб муқтазий,
Нуқс, камолидин ўлуб мунқазий.

Андин ўлуб мунхат ила муртафиъ,
Мунхат агар муртафиъ ул мухтариъ.

Зотиға дарёйи қидам чун тошиб,
Бир ён азал, бир ён абаддин ошиб.

Ҳарнеки қойим, ўзи Қайюм ўлуб,
Бўлғуси ул, борчаси маъдум ўлуб.

Борча жаҳон аҳлиға зоти нихон,
Мазҳари асмоу сифоти жаҳон.

Борчани ҳам қилғучи нобуд ўзи.
Борча бориб, бўлғучи мавжуд ўзи.

Икки жаҳон мулки мусаллам анга,
Ўзга жаҳон бор эса ул ҳам анга.

Олтидин иккинчи - малойикни бил,
Борчаға тасдиқи вужудайлагил.

Билким эрур зойири афлок алар,
Нафснинг олойишидин пок алар,

Ҳар бир ули-ажниха товус ўлуб,
Донаи тасбих анга маънус ўлуб,

Тоби муҳаббат чоғи ул ажниха,
Ўтлари тугёни учун мирваҳа.

Бир била топмай бу жаноҳ инқитў,
Бир неки, масно ва сулоса рубў.

Не қадаме амрсиз олиб, не дам
Борча вужуд аввалидин то адам.

Поку мужаррад борининг жавҳари,
Туфроқу суву елу ўтдин бари.

Хулди барин қушларидек шавқнок,
Арм адосидин ўлуб завқнок.

Бир қуш алар ичраки топмай бу завқ,
Фохта янглиғ топибон бўйни тавқ.

Лаънда уч ҳарфки бор ошкор,
Ҳар бирининг доманаси халқавор.

Ҳар бирининг халқаси топиб вусул,
Тавқда малъун бўлуб ул булфузул.

Англа учунчи кутуби осмон,
Тенгри сўзи бил бориси бегумон.

Қайси кутуб, ҳар бири дарёйи жарф,
Ҳар сўзи бу баҳрда дурри шигарф.

Баҳр дема, ҳар бири бир турфа кон,
Лаъл ила гавҳарға саросар макон.

Гар уни уч шамъи мунаvvар бўлуб,
Лек бири машъали ховар бўлуб.

Бўлса маволиди салос ул уни,
Бу ети обонинг ишин қилғучи.

Бал ети обо мунга уммул-китоб,
Сабъи масоний топиб андин хитоб.

"Сабъи масоний" неки, ҳар сураси,
Давлату дин хиттаи маъмураси.

Бошида ҳар сураси тазхӣ ила,
Даргахи коший анга тартиб ила.

Боғ анга ҳар сафҳаи гулшан мисол,
Жадвали атрофида равшан зулол.

Боғ дема, балки фалак, не фалак,
Сатрлари ҳар сори саф-саф малак,

Бал анга ҳар доираи ашргард,
Рутба аро бир фалаки ложувард.

Ҳақ сўзи ҳар жузви варак то варак,
Борча хақойик, балким борча хақ.

Мисл анга маъдуму мушобих адим,
Қойили андоқки қадим ул қадим.

Бил яна тўртунчи русул маъшари,
Ҳар бири бир баҳри сафо гавҳари.

Борчаси хақ амрила нахийн тузуб,
Элга бори хақ йўлини кўргузуб.

Хужжат агар истаса ҳар тийра зот,
Ҳар бириси кўргузубон муъжизот.

Зоҳир ўлуб борчаға сидқи мақол,
Шойибай кизбға йўқ эҳтимол.

Гарчи паямбар бориға исм ўлуб,
Лек алар жисми ҳам уч қисм ўлуб.

Зумраи аввал келибон анбиё,
Ваҳй ила руъёдин ўлуб пешво.

Сўнгра русулким, неки Ҳақдин етиб,
Борчасини халққа ирсол этиб.

Сўнгра улул-азмки айлаб жидол,
Даъвати дин қилга-ю хукми қитол.

Борчасининг аъзамию афсаҳи,
Англаки, келмиш набийи Абтахи.

Кўнгли Ҳақ ирсолиға росих бўлуб,
Дини - русул диниға носих бўлуб.

Куфр қаронғусида ҳар мурсале
Дини била ёрутубон машъале.

Қилғач анинг шаръи қуёши зухур,
Қолмайин ул машъалалар ичра нур,

Хатм анга ойини рисолат тамом,
Дин анинг исломи-ю бас вассалом.

Келди бешинчи анга явмул-ҳисоб,
Дема ҳисоб, айтки явмул-азоб.

Муътакид ўлмоқки қиёмат бўлур,
Қилғонидин элга надомат бўлур.

Шодлиқ ашоби яминға рақам,
Сафҳалари лавҳига етмай қалам.

Аҳли шимол ичра тушар можаро,
Номалари юзлари янглиғ қаро.

Тўғри тарозуға бўлур икки бош,
Бир сори гавҳар яна бир сори тош.

Кўпрук уза халқ ҳаросон бўлур,
Бирга қатиқ, бирига осон бўлур.

Дўзах ўти дардиға йўқ интиҳо,
Халқ халокиға бўлур аждаҳо.

Этти боши гунбади даввордек,
Этти оғиз ҳар бириси ғордек.

Дема томуғ етти эшигин очиб,
Ким ети оғзи анинг ўтлар сочиб.

Гулшани фирдавс аро нозу наим,
Ончаки йўл топмай арода насим.

Ҳури анинг руҳи мусаввар киби.
Қадду лаби туби-ю кавсар киби.

Сокиниға жоми бақодин умид,
Қайси бақо, балки лиқодин умид.

Содис анга келди ҳадиси қадар,
Бил азалий сабт неким хайру шар.

Софу тўло бўлғали жоми аласт,
Бўлғуча ул майдин абад аҳли масти,

Ҳарне бу мажлис аро топти вукуъ,
Хоҳ усул англаву хоҳи фуруъ.

Маст агар тортти нохуш садо,
Мутриб агар айлади дилкаш наво,

Баъзи агар Каъба сори қилди азм,
Баъзи агар дайр аро тузди базм.

Бодияда ул чекибон юз ано,
Бўлди муунунг маскани дайри фано.

Маст чиқиб муғбачаи майпараст,
Қилди салоҳ аҳлинин расвову маст.

Зоҳид агар бўлди бориб дурднўш,
Фосик агар бўлди келиб хирқапўш,

Борчаси Ҳақ илмида маълум эди,
Лавхай махфузда марқум эди.

Не етибон яхши амалдин бихишт,
Не солибон дўзах аро феъли зишт.

Улки қилиб Тенгрига минг йил сужуд,
Бўлса шақийи азалий қайдада суд?

Муғбачалар дайрда қилғон халок
Бўлса саиди абадий қайдада бок.

Кимгаки бу олтиға бор эътиқод,
Ҳам бу сифат бирлаки қилдим савод,

Ҳар нечаким номасиях бўлса ул,
Ғарқай дарёйи гунах бўлса ул,

Тонг йўқ агар афв ўлуб уммид анга,
Тутса илик раҳмати жовид анга.

Лек бу дард ўти эрур жонгудоз,
Ушбу гудоз ичра куюб аҳли роз.

Бу бири ўз ҳолиға мотам тутуб,
Ул бири тарки бори олам тутуб.

Ким бу бийик пояки қилдим баён,
Кимга етар-етмаси эрмас аён.

Этмаги ҳам кимсага мутлақ эмас,
Этмаси ҳам жазму муҳаққақ эмас.

Кофиру мўмин сори қилсанг соғинч,
Не анга яъсу не мунирг кўнгли тинч.

Куйдурубон халқни бийму умид,
То худ эрур ким шақи-ю ким сайд.

Маҳлас иши барчаға ниятдадур.
Топмоқ ани лек машиятдадур.

XXIII

Султон ул-орифинни ғамгин кўруб, муридига савол тили очилгони ва ул шофиий жавоблар била андухлук кўнглин холи қилгони

Қайғулук ўлтурмиш эди Боязид,
Сўрди ғами кайфиятин бир мурид:

«К-ей фалак авжида хироминг сенинг,
Арш фазоси уза гоминг сенинг.

Кўнглунга не ишдин экин бу тааб,
Бу таабингға не иш эркин сабаб?»

Пир тўкуб ашқу чекиб ўтлуқ оҳ,
Дедики: «Бу ғам ишим этмиш табоҳ,

Ким бу жаҳон ичраки, элдур ғулу,
Эл тўла,- аммо кишидиндур хулу.

Ҳар кишига хуш кўрунур ўз иши,
Бир киши йўқким, деса бўлғай киши,

Мунда киши борини билмон яқин,
Бор эса, ўтганлар аро бор экин».

Сўрғучига зохир ўлуб изтироб,
Дедики: «Эй хуршеди олийжаноб,

Элда киши йўқ демак ўлди сўзунг,
Дохил эмассенму бу элга ўзунг?»

Шайх деди: «Эй иши гумроҳлик;
Топмоғон иш сирридин огоҳлик.

Мен доғи юз минг мени саргаштадек,
Ашки боғир қонига оғуштадек,

Бўлмаса имон била кетмак иши,
Англаки, они деса бўлмас киши.

Оlam аро мунча сиғору кибор,
Мен бўла-ю, сен бўлу ҳаркимки бор,

Борча бу ғам тифидин афгорбиз,
Борча бу мотамға гирифткорбиз.

Ким ичи бу ғуссада қон бўлмади,
Кимсага бу нукта аён бўлмади,

Ким чу видў айлагуси жон анга,
Ҳамрах ўлур йўқса йўқ имон анга,

Чунки жаҳон аҳлиға бу бўлса хол.
Сўздаки дебмен не маҳалли савол».

Сойил этиб бўйла дури нукта гўш,
Оғзи садаф оғзидек ўлди хамўш.

Ё Раб, ўшул тухфани охир нафас,
Айла фтавоий ила ҳамроҳу бас.

Қуллуғунга махкам эт имонини,
Айлагил имонидек аймонини.

Соқий, ўлубмен, майи имон кетур,
Жисмима имон майдин жон кетур.

Қуйма бу кун жомима даврон майи,
Жоним ол, оғзимға қуй имон майи.

XXIV ИККИНЧИ МАҶОЛАТ

*Ислом бобидаким, «алиф»лари амният бодининг сарвлари дурур ва
«син»и саодат қасрининг кунгураси ва «лом»и латофат гулчехрасининг
сунбули зулфл ва «мим»и муҳаббат машъалининг нури ва ул сарвлар
соясида ер тутмоқ ва ул қаср кунгурасида талаб камандин солмоқ ва ул
сунбули зулфни хабли матин қилмоқ ва ул машъал нури била қўз
ёрутмоқнинг тарғиби*

Оlam аро халқни Яздони пок
Аҳли нажот этти-ю аҳли халок.

Бу бирисин обиди асном бил,
Ул бирисин зумраи ислом бил,

Куфр эли йўл топти малорнат сори,
Зумраи ислом саломат сори.

Ул бирига вайл эви бўлди мақом,
Зумраи исломға дорус-салом.

Кишвари исломки маъдуд эрур,
Халқи анинг ҳар неки мавжуд эрур,

Боштин-оёқ борча мусулмон эмас,
Кимки мусулмон муни ёлғон демас.

Шартлари бор дуур исломнинг,
Ким ани билмас бириси омнинг.

Муслим эрур «Ман салимал-муслимун»,
Юз, илигу тил бу иш ичра забун.

Кўрки, бу иш ким илигидин келур,
Ёки бу сўз ким тилидин очилур.

Тилни хирад лол топар бу маҳал,
Ёъқки тил-ўқ лол, илик доғи шал.

Ўйлаки бу шартлар имкони бор,
Шартдин айру доғи аркони бор.

Беш ясамиш Тенгри таборак ани,
Деса бўлур хамси муборак ани.

Англағил арконини беиштибох,
Аввали «Иллаллоҳ» ила «ло илоҳ».

Ёна Мухаммадни анга бил расул,
Бер мунга тонуғлуғу қилғил қабул.

Аллоҳ-Аллоҳ, бу не икки калом,
Ким икки оламғадур андин низом.

Лавҳ уза аввал муни ёзиб қалам,
Жаннат эшигига доғи бу рақам.

Ҳалқаи хотам киби чархи барин,
Ул бўлубон юзида нақши нигин,

Ёки бу хат зевари хотам бўлуб,
Хотами гардун юкидин хам бўлуб.

Нофия «ло»сидин айтиб «Ло илоҳ»,
Нафи неким, мумкин эрур мосивоҳ.

«Иллаллоҳ» - айлабон исботини,
Айни вужуд англатибон зотини

Буки расул ўлди Мұхаммад анга,
Юзланиб иқболи муаббад анга.

Амр ила нахийини баён қилғали,
Лутф ила қаҳрини аён қилғали,

Хайри русул бўлмоғи Тенгрига хост,
Ҳарне рисолатки қилиб борча рост.

Сони эрур анда адойи салот,
Лек адосида эрур мушкилот.

Аввали онингки тахорат дуур,
Билки тахорат не иборат дуур.

Ул демаким, майл қилиб сувға сен,
Бир неча узв ул сув била ювғасен.

Бўйла тахоратни билур ҳар хасис
Ўзга тахорат доғи бордур нафи

Буки сафо чашмасидин завқнок
Айлагасен лавҳаи хотирни пок.

Танни юмоғлиққа махорат бериб.
Жонға-доғи бўйла тахорат бериб

Жонни солиб бўйла тахорат аро,
Ким юзида нуқтача қолмай қаро.

Кўзни ариғ ашки зулоли қилиб,
Балки қўнгулни доғи холи қилиб.

Ўзлук уйин ўзга ҳаром айлабор
Тенгри эви сори хиром айлабон,

Қўйғасен анда ўнг аёқ илгари ,
Ғайри худо қўймағасен ичкари

Эв ияси бўлсаву сен - яхшироқ
Балки тутуб эв била сенлик қироқ.

Бўлса қиёмингға сутун шеваси,
Ракъатинга сақфи нигун шеваси.

Саждада титраб қўюбон ерга бош,
Сорғорибон чехра нечукким қуёш.

Вожибу фарзини риоят қилиб,
Суннат адосини бағоят қилиб,

Гар бу сифат сажда била пок чехр,
Ерга доғи киргасен андоқки меҳр

Субҳи қиёмат нетонг этсанг зухур,
Боштин-оёқ меҳр киби ғарқи нур

Солис эрур фарз адойи закот,
Ҳақ неки бермиш санга молу жихот

Мунда доғи икки сифатдур тариқ,
Бириси аслу бири фаръ, эй рафиқ.

Фаръи буким, зоҳири шаръи расул
Ҳарне баён айласа қилсанг қабул,

Бергучи гар бор эса соҳибнисоб,
Қирқ дирамдин бирин айлаб ҳисоб,

Зарь ила дўкону ҳавоши доғи,
Балки хадам бирла мавоши доғи.

Ҳаме матоики, закотин берур,
Шаръ тариқи била билким эрар.

Кайли-ю миқдори муайян аниng,
Камми била кайфи мубархан аниng.

Масрифи секкиз кишидур бардавом,
Ким ангадур шаръ ила нотик қалом.

Фаръ будур улки, дедук они асл,
Қилмок эрур борчасидин ўзни фасл.

Мақсади аслиға шуруъ айламак,
Ҳаме аниng ғайри, ружуъ айламак.

Бўлғонини бермаку шукронा ҳам,
Беннак агар худ топилур ёна ҳам.

Кўнгли қачон қилса захира ҳавас,
Бўлмок анга фақру фано ганжи бас.

Бўлмаса кўнглида дирам нақши доғ,
Қилмаса дур партавини шабчароғ.

Лаъл ғами бағрини қон қилмаса,
Дур ғами ашкини равон қилмаса.

Минг етибон асрамаса бирини,
Юкласа ўз бўйнига тақсирини.

Ганж топиб чекмаса вайрониға,
Берса қўюб миннатини жониға.

Ҳаме етар берса, тугуб ёпмаса,
Бергали шукроня яна топмаса.

Кимки анга базл бу чоғлиғ дуур,
Ганж доғи топса яроғлиғ дуур.

Робиъ анга савм дуур қочмағил,
Тутқилу нафига оғиз очмағил.

Меъдани холилиқ ила қил тўло,
Неча хало анда сафодин мало.

Савм ҳадисида будур мужмали,
Ким ани Ҳақ дебдуур «Ассавму лий».

Айлади иснод ўзига ажрини,
Йўқса ул-ўқ қилғусидур зажрини.

Амр қилиб берса жазо чун Худой,
Демаки си рўза, йил ўн икки ой.

Тутсанг ани улча сазоворидур,
Сирфани билгилки сенинг соридур.

Савми эмас доғи мاشаққатнихи,
Муждада бўлса «Ана ажзи бихи».

Бу доғи уч қисм иладур мунқасим,
Аввал, бу расм иладур муртасим,

Ким чу саҳар кўргузур анворини,
Чеккуча кун ғарбға руҳсорини,

Ақл ила шурб айламагай рўзадор,
Лек икинчига будур эътибор,

Ким бу сифат савмки топти рақам,
Бўлғай изофат неча иш анда ҳам,

Сойири аъзога халал етмамак,
Шаръ хилофиға шуруъ этмамак.

Ҳар бин ўз шуғлиға зоҳид бўлуб,
Манъи хилоф ичра мужоҳид бўлуб,

Бормага-ю кўрмага-ю тутмагай,
Айтмагай, эшитмага-ю ютмагай.

Лекин учунчиси будурким, кўнгул,
Чунки эрур махбити анвори Кул.

Поку равонбахш ҳавоси аниң,
Жилвагаҳи файз фазоси аниң.

Маҳзани асрори Илохий ҳам ул,
Ойинаи чехраи шоҳий ҳам ул.

Даф қихб занги хаёлотни.
Асрароқ ул навъ бу миръотни,

Ким анга жуз дўст зухур этмагай,
Балки аниң ғайри хутур этмагай.

Ҳеч сувар накшиға бермай мадор,
Ғайр бу неъматдин ўлуб рўзадор.

Ушбу сифат йўқки, саҳар то ба шорн,
Қўй сахару шомниким, бардавом.

Хомис анга қиблаға солиб қадам,
Бўлмок эрур зойири Байтил-Ҳарам.

Бўйла саодатқа аларким етиб,
Бодияни икки сифат қатъ этиб.

Бири буким, улки бўлуб мустафид,
Яъни ўлуб жоҳу тамаввул мумид.

Бўлса йўл амнияти воқиъ анга,
Оризае бўлмаса мониъ анга.

Барча йўл асбоби мухайё қилиб,
Ҳамрахи мушфик дағи пайдо қилиб,

Фарзлиғин ўзига жазм айлагай,
Фарз адосин қила азм айлагай.

Лек икинчи буки, аҳли фано,
Ким ўзига фактни билгай ғино.

Дўст тушуб хотири вайрониға,
Шавқу талаб ўт солибон жонига,

Ҳўй чекиб, йўлға тушуб пил киби,
Ишқ ўтидин телбарагон эл киби.

Минг йиғоч ар урғусидур гомини,
Боғлабон аввал қадам эхромини.

Не анга зоду не анга роҳила,
Не анга маркаб, не анга қофила.

Дашт анга гулшану насрин - тикан,
Йўлики ёнида муғилон чаман.

Ҳарне самум анда эсиб ранги ол,
Борча гулду лола учурғон шархол.

Бўйла самум ичра етиб ул салингит,
Ўйлаки гулзор аросинда насим.

Ул чаман ашжори муғилон бўлуб,
Анда қуюн сарви хиромон бўлуб.

Ҳақ анга раҳматни далил айлабон,
Шуълани гулзори Халил айлабон.

Токи ани еткурубон ул далил,
Ўйгачаким, қўйди биносин Халил.

Тавфида ул сидқу сафо келтуруб,
Борча шароитни бажо келтуруб.

Дўст уйида чу бўлуб меҳмон,
Ҳарне керак хозир этиб мизбон.

Балки бу меҳроннин ўзи келтуруб,
Евигача ҳамрах ўлуб еткуруб.

Мунча саодатқа этиб сарфароз,
Кимсани бу йўлда фанову ниёз.

Фони ўлуб кимки ниёз айлади,
Тенгри ани кошифи роз айлади.

Фориғ этар бодия қатъ аҳли мол.
Аҳли фано қатъида бор ўзга хол.

Не топиб ул неъмату нози била,
Онча топиб юз бу ниёзи била.

XXV

*Иброҳим Адҳамнинг Каъбага намоз била боргони ва Робиаи Адвияга
Каъбанинг ниёз била келгони*

Қилди чу Адҳам халафи тарки жох,
Тожи фано бошиға қўйди Илоҳ.

Берди фано елига мулку хашам,
Бодиянинг қатъиға қўйди қадам.

Бўлди мусаллони солиб саждасоз,
Ҳар қадам айлаб ики ракъят намоз,

Қолди бу йўл қатъида ўн тўрт йил,
Мадхига ҳар хору гиях чекти тил.

Макка тавофиға чу қилди хиром,
Йўқ эди ўз ўрнида Байтул-Ҳаром.

Чекти фифонким, бу недур, ё Илоҳ?
Хотифе ун бердиким: «Эй пири роҳ.

Бодия қатъида дурур бир ажуз,
Шавқу муҳаббат юкидин қадди куз,

Заъфдин ул бўлмиш эди нотавон,
Каъба анинг тавфиға бўлди равон».

Айлади хайрон ани бу воқия,
Боқса кейин кўрди келур Робиа.

Дедиким: «Эй Арш матофинг сенинг,
Каъба қилиб азми тавофинг сенинг.

Кўрки жаҳон ичра солибсен не шўр»,
Робиа деди ангаким: «Қилма зўр,

Шўр сенингдур бори оламда бил,
Бодия қатъи учун ўн тўрт йил».

Деди Бироҳимки: «Эй покрав,
Балки малак хайлидек афлокрав,

Недин экин буки манга етти ранж, Мен
чекибон ранжу санга бўлди ганж»

Робиа деди анга: «Огоҳ бўл,
Ким неча йил бодияда борча йўл,

Бўлди ишинг арзи намоз айламак,
Шева манга арзи ниёз айламак.

Санга самар берди намозу риё,
Бизга бу бар берди ниёзу фано.

Боқма, Навоий, яна ноз аҳлиға,
Арзи ниёз айла ниёз аҳлиға.

Соқий, олиб кел қадаҳу қилма ноз,
Кўрки, не муштоқдур аҳли ниёз.

Бер тўлаким, ичсун ани бир ҳариф.
Хосса мангаким, боридин мен заиф.

XXVI УЧУНЧИ МАҚОЛАТ

*Салотин бобидаким, «Инналлоҳа яъмуру бил-адли вал-ихсон» амри Ҳақ
субҳонаҳу ва таоло ҳусравлиқ ҳудин аларнинг хилофати бошига
қойдиким,adolatlari «айни»нинг чашмаи зулоли мулк бўстонин сероб
қилгай, то бу бўстондин амният ва фароғат гуллари очилги ва алар зулм
богида май ичиб гул сочарлар, балки майдин хе дам ўзгача гул очарлар*

Эй фалак авжидин ўтуб рифъатинг.
Ою қуёшдин чолиниб навбатинг.

Тахтинг ўлуб давлати жовиди мулк,
Сояи чатринг аро ҳуршеди мулк.

Тож бошингдин бўлубон сарбаланд,
Тахт аёғингдин ўлуб аржманд.

Сиймни алқобинг этиб муҳтарам,
Сиккаи қадрингға кавокиб дирам.

Хутбаи жоҳингни ўқуб Муштари,
Курсийи нухпоя анинг минбари.

Мехр бўлуб соянишининг сенинг,
Ой юзида мухри нигининг сенинг.

Мулки Сулаймон уза ишратнамой,
Бошинга солмай кўлака жуз ҳумой.

Маснади Жамshed уза айлаб мақом,
Топмай илигинг ўпарин ғайри жом.

Хотами адлингға сипехри баланд,
«Рости-ю русти» билан нақшбанд.

Хутбаи жоҳинг қадар иншо қилиб,
«Яъмуру бил-адл» ила туғро қилиб.

Ҳақки солиб сояи раъфат санга,
Рўзи этиб тахти хилофат санга.

Айлади оллингда бийикларни паст,
Даҳр забардастларих зердаст.

Халқни оллингда қилиб нотавон,
Барчасиға айлади хукмунг равон.

Хизматинга элни забун айлади,
Қадларин оллингда нигун айлади.

Бил муниким, сен доғи бир бандасен,
Кўпрагидин ожизу афгандасен.

Эрмас алар туфроғу сен нури пок,
Хилқат аларғау сенга тийра хок.

Барча жаворих била аъзода тенг,
Сурати навъи-ю хаюлода тенг.

Лек хунар ичра, камол ичра ҳам,
Хулқи хушу лутфи мақол ичра ҳам,

Ҳам равиши адлу ҳам инсоф аро,
Ҳилму ҳаёу бори авсоф аро,

Шаръ тариқида ибодатда ҳам,
Ҳақ йўлида тақвию тоатда ҳам.

Сен тушубон йўл нахажидин йироқ,
Кўпраги сендин юрубон яхшироқ.

Буки санга Тенгри бериб имтиёз,
Салтанат айжида қилиб сарфароз,

Тахтни шахсингға макон айлади,
Мулк уза хукмунгни равон айлади,

Мунда доғи кудратин ифшо қилиб,
Хикмат ила қатрани дарё қилиб.

Билдуруб элга хақу бархақлигин,
Англатибон қодири мутлақлигин.

Лек бу иқболнинг ўтрусида,
Бўйла бийик мартаба қаршусида,

Амр қилибдур неча хизмат санга,
Рўзи этибдур неча санъат санга:

Бин - анинг неъматиға шукр эрур,
Кимсаки, шукр айласа кўпрак берур.

Шукр қилиб айламасанг уштулум,
Деб ўзиким: «Лаазиданнакум».

Сўнгра раиятни вадойиъ деди,
Хуррам ани билки, бу ғамни эди.

Гарчики, Ҳақ амри фаровон эрур,
Борчаси бир ёну бу бир ён эрур.

Бўлди раият галаву сен шубон,
Ул шажари мусмиру сен боғбон.

Қўйни шубон асраласа ою йил,
Оч бўрилар туъмасидур бори бил.

Боқмаса дехқон чаманин туну кун,
Нахли тарин англа қуруғон ўтун.

Бўрини доғи галадин дур қил,
Сув берибон боғни маъмур қил,

Ғам эсанг ул гала манофиъ берур,
Боғ гулу меваи нофиъ берур.

Гала тугансау қуруса шажар,
Худ санга қолмас яна наф у самар.

Истаса топшурғонини кирдигор,
Фикр қил ул дамки, жавобинг не бор?

Кўз оч, агар худ бор эсанг рахшунос,
Иш равишин айла анингдек қиёс,

Ким не кишиким, санга махкум эрур,
Зулмунга бечорау мазлум эрур.

Гарчики, йўқ шавкату сармояси,
Сендин эрур ортуқ анинг пояси.

Негаки, чун хашир куни зулжалол,
Золиму мазлумни айлар савол.

Анга эваздур, санга шармандалиқ,
Анга бийиклик, санга афгандалиқ.

Тил чекиб ул ханжари пўлоддек,
Очилибон савсани озоддек.

Санга бинафша киби қадди нигун,
Бош қўфара олмай ўётдин забун.

Анга нишоту санга - андуху ғам,
Ул санга андоқки, анга сен бу дам.

Ҳар не хато қилғонинг ўлғоч ҳисоб,
Бўлғусидур ҳар бирига юз азоб.

Тенгри бу дардингға даво айламас,
Ушбу жихатдинки, хақуллоҳ эмас.

Гарчи синуқ игна хаққун-носдур,
Бағринг аро ханжари олмосдур.

Қилмаса мазлум гуноҳинг бихил,
Дўзах ародур ватанинг муттасил.

Афвин анинг тутмасанг уммид сен,
Билки томуғ ўтида жовид сен.

Кимга тикан бирла қилибсен ситеz.
Урғусидур кўксунга юз тифи тез.

Кимки бўлур бир шааринг фош анга,
Дўзах ўти бўлғуси подош анга.

Кимгаки бир ришта етурдунг зиён,
Қатлинга ул риштани билгил йилон.

Эйки, қавий айлауи давиат қўлунг,
Зулм сон тушти ва лекин йўлунг.

Зулмунг эмас эрди халойиққа кам,
Ким қиласурсен ани ўзунгга ҳам.

Зулм ўзунга фисқдур, эй хушёр,
Гум қил ани, бўлса санга хушёр.

Чунки фарах базмиға жазм айладинг,
Айшу тараб азмиға базм айладинг.

Қасрки, базм анда мухайё бўлуб,
Зийнати фирдавси муалло бўлуб,

Пардалари риштаси эл жонидин,
Лаълию шингарфи улус қонидин,

Шамсаси эл моли била зарнигор,
Эл дура лаъли била гавҳамигор.

Хиштини масжид бузубон келтуруб,
Тошини эл марқадидин етқуруб.

Анда тузуб маснади шоҳаншахи,
Айшу тараб жоми учун муштахи.

Базмда соқийлар ўлуб жилвасоз,
Аҳли ғино ҳар сорт дастоннавоз.

Ҳарнеки марғуби эрур нафснинг.
Топилиб ул базмда бир йўқки, минг.

Тил бори ул дебки, демак хўб эмас,
Кўз кўрубон оники, матлуб эмас.

Арбададин ўзга эшитмай қулоқ,
Коми учун тутмай илик жуз аёқ.

Ҳою ғулудин бу нишотинг куни,
Англамайин кимса муаззин уни.

Баски самоу ғазалу қавлу савт,
Бўлубон ул кунги намоз элга фавт.

Аҳли вараъким, топиб анда вужуд,
Чанг рукуъ ичра, суроҳи сужуд.

Улки бу тоат била тафзих анга,
Нуқл бўлуб донаи тасбих анга.

Токи қуёш жирми бўлуб нурпош,
Махфили айшингда бу янглиғ маош.

Шорн жаҳон сафҳасин айлаб қаро,
Пардаи зулмат чу ёпиб эл аро.

Рост ярим тунга дегин хол бу,
Ҳам санга, ҳам хайлинга аҳвол бу.

Жом бу аҳволинга қон йиғлабон,
Шамъ куюб, ашқифишон йиғлабон.

Қоқиб овуч санжу қилиб наъра кўс,
Кўкка чекиб нолау афғон хурус.

Сен чу бўлуб сархушу хилватгарой,
Анда қилиб наме тилаб нафсу рой.

Базмдағи қорию гар худ йигит,
Майдин ўлуб ҳар бири бир телба ит.

Шайнда қоплондин агарчи фузун,
Нафс итининг илгига лекин забун.

Ҳар бириси юз тамаи хом аро,
Ёйилибон кишвари ислом аро.

Ҳар сонъ бир маст ўлуб оромжўй,
Бир бути гулруҳдин ўлуб комжўй.

Мастлик уйқуси чу айлаб ҳужум,
Борча ўлукдек ётиб ул хайли шум.

Субҳ чу зоҳир қилиб анворини,
Ҳар ён очиб ламъаи рухсорини.

Ончаки султоний ўлуб чоштгоҳ,
Уйқуда султон била хайлу сипоҳ.

Кўзларидин уйқу чу маъзул ўлуб,
Ҳар бири бир зулмға машғул ўлуб.

Очибон элга ситам абвобини,
Қилғали пайдо тараб асбобини.

Бўлди чу асбоб мухайё яна,
Кирди тараб базмиға ғавғо яна.

Ё-қки замона шаҳт бжи шевалик,
Ўз хўри ҳолиға улугс то кичик.

Ҳар куни бу шанъат ила тунгача,
Ҳар кеча бу ғафлат ила кунгача.

Эй хулафо ўрнида маснаднишин,
Кўр ўз ишингни аларнинг ишин.

Қоида мундоғму бўиур, де ахи,
Бир ўз ишингнинг ғами ҳам е ахи.

Ҳақ сени адл этгали султон этиб,
Зулм ила сен халқни вайрон этиб,

Ул сени маъмури ибодат қилиб,
Сен лаъбу лахвни одат қилиб,

Неча бу бехудлуқ ила йилу ой,
Вой, агар келмасанг ўзунгга,вой!

Умр бу ишлар сўнгича кетти тут,
Марг нихиби бошинга етти тут.

Чун хашаму хайлдин айрилғасен,
Деки, бу аъмол ила не қилғасен?

Не амали хайр санга дастгир,
Не ситаминг кўргучи пўзишпазир.

Зулмни тарк айлаву дод айлагил,
Марг кунидин доғи ёд айлагил.

Зулмунг эрур кундузу фисқинг кеча,
Зулм ила фисқинг неча бўлғай, неча?

Гаҳ-гаҳи ёд айла надоматни ҳам,
Қайси надоматки, қиёматни ҳам.

Журму гунахдин киши маъсум эмас,
Таркини тутмоқ доғи мазмум эмас.

Ҳақнинг эрур сахвсиз иш лозими,
Сахв эрур лозимай одами.

Сахвунга де узр, таваҳхум била,
Зулмдин эт тавба тазаллум била.

Кимники бедодинг этибдур асир,
Бўл анга адл илги била дастгир.

Рой ила зулматни мунир айламак,
Лутф ила оламни асир айламак,

Тиф агар чекса нечукким қуёш,
Айламак онинг сўнгида меҳр фош.

Шаҳлар аро бўйла сифат кам дуур,
Ким Шаҳи Фозийға мусаллам дуур.

XXVII

*Шоҳи Фозий қаҳрининг сарсари бир саркаши хўшани барбод этиб,
адлининг суйи ул хуъша бутган бузуг мазраани обод қилгони*

Андаки Фозий шаҳи фархунда баҳт
Тож олайнин деб талошур эрди таҳт.

Юз, ики юзча киши бирла қазок,
Гаҳ ери Хоразм эди, гаҳ Адоқ.

Новаки душман юрагин қон этиб,
Тифи адув бошини паррон этиб.

Бор эди зотида сазоворлик,
Ким Ҳақ анга берди жаҳондорлик.

Адл эшигин элга кушод айлади,
Таҳт уза ўлтурдию дод айлади.

Тузди бузуқларни иморат била,
Зулмни даф этти адолат била,

Бидъату фисқ аҳли бўлуб мунзавий,
Адли шариат қўлин этти қавий.

Бир кун эди сайрға азми дуруст,
Шефта золе этагин тутти руст.

Нолаву афғон чекибон тортиб ох,
Дедики: «Эй шоҳи шариатпаноҳ,

Қилғум агар адл эса, маръий буқун,
Сенинг ила даъвийи шаръий буқун.

Шарт буқим айлама махкам итоб,
Махкамаи шаръдабергил жавоб».

Шаҳ деди: «Гар даъви эса қонима,
Шаръий эса миннатидур жонима».

Айладилар бўлди чу бу нукта жазм,
Қозий ислом хузуриға азм.

Иккиси чун ёндашиб ўлтурдилар,
Ҳар сори ҳайрат била эл турдилар.

Маъракада Зол била Рустаме,
Бошлари узра ўкулуб оламе,

Зол дедиким: «Қазоқ эрканда шоҳ,
Тиф чекибким, чекар эрди сипоҳ.

Бор эди мен тулға жигаргўшае,
Бал жигарим мазраидин хўшае.

Боғим аро сарви сихишева ул,
Балки қуруқ нахлим аро мева ул.

Шоҳ қиличи жигарим қилди чок,
Ул жигарим порасин этти халок.

Тиф ила ёриб жигарим ёнини,
Ерга оқизди жигарим қонини».

Айтти қози: «Кетур, икки гувоҳ,
То қиласайин хукмини беиштибоҳ».

Деди: «Гар икки тонуғ этсам ҳавас,
Ҳам анинг-ўқ адлию инсофи бас».

Бўйла чу икки тонуғ ўткарди зол,
Бўлди муқир хусрави фархундафол.

Қози ўлуб адл ҳаримиға хос,
Қилди равон хукм: дият ё қисос.

Шаҳ деди: «Шаръ этса бу янглиғ адо,
Шаръи наби хукмиға жоним фидо».

Ёғлиғ ила боғлади бўйини руст,
Юз ҳамённинг доғи бўйини суст.

Тиф бериб золға беваҳму бийм,
Бир сори доғи тўкубон ганжу сийм.

Деди: «Қасос айласанг оллингда бош.
Сиймни ол, гар ғаразингдур маош.

Мен эдим ул амрда беихтиёр,
Ҳар не сен этсанг манга не ихтиёр».

Тифни ул адл ила инсофи тунд.
Золи хазин тишлариdek қилди кунд.

Тушти аёғига бўлуб узрҳоҳ,
Дедики: «Эй хусрави анжумсипоҳ,

Гар йигитим қилди фидо жон санга,
Мен қари жони доғи қурбон санга.

Мэндин агар бўлди аён изтироб,
Лутф ила афв этки, мен ўлдум хароб».

Вах, бу не изхори хижолат бўлур,
Бу не деган лутфу адолат бўлур.

Зол кечиб даъвию дастонидин,
Йўқки, ўғул қонидан, ўз жонидин.

Турфа буким, хусрави одил ани,
Адл ила ул даврда айлаб ғани.

Золни анжум киби сийми равон,
Золи фалакдек қилибон навжуvon.

Сим кучидин бўлубон симбар,
Халқ лақаб айлаб анга «Золи зар».

Золи фалакдин неча қўрсанг алам,
Шаҳ чу қилур адл, Навоий, не ғам.

Соқийи гулчехра, кетур жоми адл,
Кўрки, не гуллар очар анжоми адл.

Адл аёғин тутки, бўлуб шод ичай,
Одили давронни қилиб ёд ичай.

XXVIII ТЎРТУНЧИ МАҚОЛАТ

Хирқапўшлар сулукидаким, ўз қошлиарида хирқаи талбисларига хақиқий либос от дурур ва хақойиқу маорифлари авомга либосот. Ва ҳақиқий боданўшлар равшиидаким, хирқаи вужудлари фано илги зўридин чок дурур ва Масиҳодек жонбахши нафаслари руҳи муқаддас киби пок ва маҳалли тавфлари соҳати афлок

Эй бўлубон санъат ила хирқапўш,
Шому сахар зикр ила солиб хуруш.

Хирқа уза баҳяки ҳар ён чекиб,
Зуҳду риё вуслаларидин тикиб.

Руқъаи даври бу муракқаъда кўп.
Барча дирам остиға тикмакка жўб.

Иплар анга риштаи талбис ўлуб,
Игна анга сиблати иблис ўлуб.

Азрак узакима бўлубон баҳясоз,
Анжуми нахси фалаки нақшбоз.

Ушбу фалак узра ридо субҳидам,
Субҳки, козиб анга хўлмиш алам.

Эски амомаки бўлуб печ-печ,
Печдин ўзга нима ёъқ анда ҳеч.

Қайси асо хийла уйига сутун,
Кош синиб ул, бу уй ўлғай нигун.

Субҳа дема, бутки ёънуб буттарош,
Дона ясад, ҳарне қолиб реза тош.

Муъзини қарробаи қуффор анга,
Ришта бўлуб риштаи зуннор анга.

Ул йиғочиким, ани мисвок этиб,
Оғзи луоби била нопок этиб.

Номаи идбор дегил оғзи руст,

Ўпмак учун элтиб ўз оғзиға чуст.

Ҳар ён аёғидаки наълайн ўлуб,
Аҳли сафо хазли учун шайн ўлуб.

Турфа соқолин осибон кулгудек,
Эгри йиғоч узра чиқиб ўчкудек.

Ўчкуча ҳам йўқ ишида тўғрилиқ,
Ул тутуб ўғри, бу қилиб ўғрилиқ.

Ўчку тилаб хайлиға баргу наво,
Гар гала минг бўлса, бўлуб пешво.

Ўзини бориға шафиқ айлабон,
Ходи ўлуб қатъи тариқ айлабон.

Тоғ ила тузни туну кун бошқариб,
Хайлини йўл ақбасидин ўткариб.

Кўргузубон бу доғи хайлиға йўл,
Йўлки, борибон томуғ ўтиға ул.

Водийи зулмат аро ул турфа хайл,
Йўл итуруб айлабон ўт сори майл.

Мафсақае топибон элтиб паноҳ,
Отини маъбад атабу хонақоҳ.

Хонақоҳ ичраки солиб бўриё,
Ранг анга зарқ ўлубон, бў - риё.

Масжиди аркони бўлуб муҳталиф,
Қибла жануби тарафи мунҳариф.

Маст муғ ашжоридин абвоб анга,
Қахбай тарсо қоши меҳроб анга.

Шайх бу меҳроб аро тоат қилиб,
Ҳар неки шайтон деб итоат қилиб,

Бўлуб анга жамъи халойиқ мурид,
Лек бори шайхқа лойиқ мурид.

Шайх қадин ҳам қилибон «нун» киби,
Оитурубон гўшада Зуннун киби.

Аҳлисулук ичра маориф дебон,

Они - мухаққиқ, муни - ориф дебон.

Ҳарза музахрафники бунёд этиб,
Аҳли иродатқа ҳам иршод этиб.

Бирин этиб зўр ила хилватнишин,
Бирин этиб куч била узлатгузин.

Аҳли риёзатдин атаб бирини,
Бирига деб воқеа таъбирини.

Воқеа гар худ анга ёлғон дебон,
Ул доғи таъбирини хазён дебон.

Хилват аро қилғучи маҳрам ўзин,
Хизр била тутқучи ҳамдам ўзин.

Латтаки маҳкам тугубон банг анга,
Эткурубон банг ёшил ранг анга.

«Хизр паямбар» қўюбон отини,
Воқеа деб - ҳарза хаёлотини.

Йўқки ҳамин хилвати аҳлиға бас,
Шайхқа ҳам ушбу «Хизр» ҳамнафас.

Рутбада андоқ анга аъло мақом,
Ким бўлубон чарх анга адно мақом,

Қолмайин ул пояким, ул этмайин,
Арзи кароматни писанд этмайин.

Ногаҳ агар нағма чекиб бир найи,
Маст қилибон они холат майи.

Нағмаи хорижки қилиб истимў,
Секрибу оҳанг этиб ул дам самў.

Дебсабу сайха чекиб андоқки пил,
Чангаки нафс оллида хору залил.

Аҳли иродат доғи бу тавр ила,
Теграсига эврулубон давр ила,

Ҳарза хаёлот ила хол айлабон,
Даврни фонусхаёл айлабон.

Ҳолда ашоб доғи пирдек,

Бемазалиқда бориси бирдек.

Ёва кўп айтурда бири чирчирак,
Чарх кўп урмоқда бири фирмифрак.

Бу бири важд ичра тилин лол этиб,
Ул бир ўзин волаву беҳол этиб,

Бу тутубон кўз учидин они пос,
Ул қилибон важдини мундин қиёс.

Зарқ ўтидин ҳар бири дўзах киби,
Лек бурудатдин ўлуб ях киби.

Ҳар бири онча урунуб бемалол,
Ким йиқилиб, қўпқали топмай мажол.

"Борчаға мақсад бүким аҳли жоҳ,
Кўрсалар ул шайх ила бу хонақоҳ,

Шайхни сажжодаи иршод уза,
Хайлни ҳам зикр ила аврод уза.

Факру қаноатдин ўлуб сарбаланд,
Важд ила холатдин ўлуб баҳраманд.

Борчаларин аҳли яқин соғиниб,
Хои ила ул важдни чин соғиниб,

Зоҳир этиб шайх қошида ниёз,
Фоқалариға бўлубон чорасоз.

То билиб охир ани султони мулк,
Хайли дуо бирла нигаҳбони мулк.

Арзи ниёз айлабон ўлғай мурид,
Пояларин ҳар нафас этгай мазид.

Ҳадя, тухаф тортқаю мол ҳам,
Мустағалу кенту суорғол ҳам.

Бўлса булар бирла барумандлик,
Этгай алар нафсиға хурсандлик.

Субҳон Аллоҳ, бу не нафси лаим,
Нафсни қўйғил, не азоби алим.

Рўзи учун мунча фусунсозлик,

Мансаб учун мунча дағобозлиқ.

Бу эл эрур борча ёмондин-ёмон,
Кимки йўқ ондин ёмон, ондин ёмон.

Ботин ўлуб фосиду зоҳир - салоҳ,
Тоши мусаллою ичи мустароҳ.

Кухм нафс оллида қул айлабон.
Хуллани дажжолға жул айлабон.

Дев ила шайтон уруб ичинда жўш,
Танға малоик паридан пардапўш.

Кўнглак аро мушку абири тараб.
Кўнглида юз ит ўлубу гандарааб.

Гарчи бўлур қалб дирам рўйкаш,
Андин айирмоқ бўлур ўт бирла ғаш.

Лек томуғ ҳам бу неча ғашға хайф,
Ўт доғи бу хайли дағалвашға хайф.

Гар кўруб ўтдин бани одам азоб,
Ўтқа булардин бўлубон ҳам азоб.

Одам аро кўр не тафовут туурп,
Қибла анга тенгри, миинга бут туурп.

Равза сўзи доғи демасдур бири,
Куйгали ҳам лойик эмасдур бири.

Эй кўнгул, ул элга жаҳонлар фидо,
Дема жаҳонлар, деки жонлар фидо,

Ким қилибон икки жаҳон таркини,
Икки жаҳон демаки, жон таркини,

Ғусса жаҳон ичра чекиб жон учун,
Жонни фидо қилғали жонон учун.

Элга бериб дафтари солусни,
Ўтға солиб хирқаи номусни.

Масжиду майхона анга ёқмайин,
Дайр била Каъба сори боқмайин.

Силкибон эл яхши-ёмонига енг,

Англаб улус йўқиу борини тенг.

Жону жаҳонни кўрубон хокча,
Кавну макон нақдини хошокча.

Борлик асбобини фоний билиб,
Йўқлуқ ўти ичра ўзин кул қилиб.

Куйдурубон чун бу хаёлотни.
Ёрутуб ул кул била миръотни.

Кўзгуда чун ғайдин ўлмай асар,
Чехраи мақсад ўлубон жилвагар.

Балки бу нобуд хаёлот анга,
Қайси хаёлотки, заррот анга.

Бошдин-аёқ ҳар бири кўзгу бўлуб,
Шоҳиди мақсадға ўтру бўлуб.

Кўзгуву шоҳид кўрунуб ҳар тараф.
Кўзга ёмон кўрмак ўлуб бартараф.

Ҳар сориким нозир ўлуб Ҳақ кўруб,
Қилғучини фоили мутлақ кўруб.

Туз йўл ила қотии води алар.
Ким итуруб йўлинини ходи алар.

Улки қолиб зулмати хижрон аро,
Ё озиқиб водийи хирмон аро,

Хизрдек ул қавм тутуб элга қўл,
Кўргузубон манзили мақсадға йўл,

Мониъ ўлуб ғайрати огоҳлик,
Хизрға ҳам қилғали ҳамроҳлик.

Зулмат алар ўтиға бир дуди ох,
Йўлларида Хизр бир ахзар гиёҳ.

Кўзларида қатраки ғалтон бўлуб,
Хизрға юз чашмаи ҳайвон бўлуб,

Гардлари кўзга бўлуб тўтиё,
Амрлари мисни қилиб кимё.

Чарх била анжуми бедодгар,

Қаҳрлари ўтиға дуду шарар.

Мехр била бадри манозилнавард
Лутфлари гулшанида икки вард.

Айласалар ҳар сон азми шигарф
Юзларининг қатраси дарёйи жарф.

Қайда таваққуфға топиб иттисоф,
Зимнида ҳар ҳарф викор ичра Қоф.

Шахслари зовияи хок уза,
Сайларни гулшани афлок уза.

Шаръ ақолимида равшан тариқ, Ким
хати мавхумдин ўлмиш дақиқ.

Бу йўл ўлуб сайдарда майдонлари,
Балки бу майдон аро жавлонлари.

Тоат этиб ҳар бири то жони бор,
Жон чекибон ончаки имкони бор.

Ҳарне қилиб фаҳм набий суннатин,
Қилғоч адo жонға қўюб миннатин.

Нечаки аъмол этибон печ-печ,
Хеч келиб ҳар бири оллинда ҳеч.

Жид била айлаб кўрубон сарсари,
Ажз ила юз узр қўлуб бир сари.

Неки қилиб қасд аниңг амри-ўқ,
Учмоқ умидиу томуғ бийми йўқ.

Кимки хаёлиға келур мосиво,
Лофи муҳаббат анга эрмас рано.

Эйки, бу гавҳарға тиларсен макон,
Билки аниңг кони эрур тобакон.

XXIX

*Муқарраби Борий Ҳожса Абдуллоҳ Ансорий сўзиким, ниҳояти сулукдин
соҳибхабар
эрди ва ўз сулуки ниҳоятидин хабар берди*

Улки ани қибла дер аҳли Ҳирот,
Дема, Ҳирот аҳли, бари коинот.

Аҳли аён солики атвори ул,
Исмда Абдуллоҳи Ансори ул.

Деди буким, иш манга тоат турур,
Тенгрининг амриға итоат турур.

Дўзах ўти бийми ҳам эрмас ғараз,
Не буки жаннат анга бўлғай эваз.

Бим ила ким Ҳақни парастиш қилур,
Нафс нажотини тилаб иш қилур.

Ким чекар уммид ила фарсадалиқ,
Қасди эрур равзада осудалиқ.

Ҳақдин анию муни мажхур бил,
Музд учун иккисини муздур бил.

Менки ишим бўлди парастиш мудом,
Бийму умид иккиси бўлмиш ҳаром.

Бандалиқ амриға чу маъмурмен,
Тун-кун ишим бу эса маъзурмен.

Гарчи анга лойиқ эмас тоатим,
Бўлмасун онсиз эса бир соатим,

Қил дедиким, қилмок эрур варзишим,
Радду қабули ила йўқ ҳеч ишим.

Учмоғу зоҳид, томуғу булҳавас.
Бўлса ҳавас ёр Навоийға бас.

Соқий, ул учмоқ сувини бедаранг,
Тутки, эрур дўзах ўти анда ранг.

Ёр юзи ёди била шод ўлай,
Дўзах ила равзадин озод ўлай.

XXX БЕШИНЧИ МАҚОЛАТ

*Карам васфидаким, қалби дирам марги дуурур, балки раҳмат
шашжарасининг барги ва бухлким, сахо қалбидин холи бўлса, ниҳоятсиз*

*бало бо Ҳур ва базл сурати кўргузмаса мурувватдин ҳадсиз хало ва
исроф нафийиким, ҳар ёнидин бокса офати беҳад эрур ва итлоф
мазамматиким, кўпроқ ҳарфи лофдин хабар берур*

Эй тушуб эгнинга карам кисвати,
Қолмайин илгингда дирам қиймати.

Панжанг ўлуб сиймфишонлиққа фош,
Машриқу мағрибда нечукким қуёш.

Сийм ила илгинга адоват бўлуб,
Анда фано, мунда саховат бўлуб:

Чун кафинг олтун сочиб, андоқки барқ,
Барқи ҳаёдин бўлубон терга ғарқ.

Бошиング уза жуду сахо афсари,
Афсаринг устида карам гавҳари.

Гавҳари зотинг топиб онча шараф,
Ким ети кўк хуққасин айлаб садаф.

Қадринг ўлуб торами ахзар киби,
Дурру гуҳар сочмоғинг ахтар киби,

Бошиング уза ахтари давлаттиroz,
Фарқ уза «фо» нуқтасидек жилвасоз.

Фарқи шарифингға ливойи карам,
Бош уза андоқки «алиф»дин алам.

Икки қўлунг Қулзуму Уммони жуд,
Ҳар бирига улчаки имкони жуд.

Кафларинг ойини чу бермак бўлуб,
Қуи мунга Хотам, анга Бармак бўлуб.

Буки санга Тенгри ато айлади,
Қисм карам бирла сахо айлади.

Ҳар сари мў жисминга бир тил бўлуб,
Бўлмас анинг шукр ила узрин қўлуб.

Жуду саховат чоғи бухл этмагил,
Шукр замони доғи бухл этмагил.

Бухл эрур борча сифатдин хасис,
Лек сахо жавҳари асрү нафис.

Гарчи саховат санга ойин эрур,
Бошинга бу дур била тазийн эрур.

Бу дури серобни хор айлама,
Бухл ҳисобида шумор айлама.

Нечасахо ашрафи авсофдур,
Муфрит агар айласанг исрофдур.

Ақлки таъриф этар авсофни,
Бухл била teng тутар исрофни.

Кўнглунг анингдек нега кенг қилғасен,
Ким дуру хармухрани teng қилғасен.

Базлу қарам шевасининг хоҳ бор,
Лек нечукким керак ашколи бор.

Эйки санга Тенгри насиб этти жоҳ,
Берди қарам қилмоқ учун дастгоҳ.

Билки сахо қилғали кимдур муҳиқ,
Сийм берурга ким эрур мустаҳиқ.

Сочмоқ овуч бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот учун,

Ақл ҳисобидин эрур бас йирок,
Бухл бу жудунгдин эрур яхшироқ.

Бўлди бу иш масть ила мажнун иши,
Масть ила мажнун нега бўлғай киши.

Кимки керак жоми паёпай анга,
Масть ўлубон чун туганур май анга.

Дев агар ютса майи хушгувор,
Мулки Сулаймон тилар этгай нисор.

Банд мажонинға гар олтун эрур,
Зеб анга лаълу дури макнун эрур,

Саъй ила бандин чу аёқдин очар,
Истаса Қорун ани ташлаб қочар.

Сим унидин ваҳшу сибў этса рам,
Мунга сахо от қўёли, ё қарам?

Лолау гулким, совуур девбод,
Қўйса бўлурмур анинг отин жавод?

Чун деди Тенгрики: «Кулу вашрабу»,
Ёнида дедики, «Вало тусрифу».

Бўлди яқинким бу саховат эмас,
Аҳли сахо муни саховат демас.

Они доғи дема сахоким, киши,
Нечаки исроф эмасдур иши.

Бермагида маръи эрур эътидол,
Лек эмас мавқида базли мол.

Ёяр анга супраки, ул оч эмас,
Берур анга тўнки, яланғоч эмас.

От анга тортарки, юз илқиси бор,
Сим анга берурки, юз илғиси бор.

Ҳам йиборур лаъл Бадахшон сари,
Ҳам кетуурур зирани Кирмон сари.

Хизрға етгач тутар оби ҳаёт,
Миср шакаррезиға хабби набот.

Шамъни кундуз ёрутур беадад
Мехр зиёсиға берай деб мадад.

Мушкни ҳар кеча сочар бедаранг,
Тун сочиға бермак учун бўю ранг.

Муштахи эл юз эса нон бергали,
Луқма тотурмас тилабон мумтали.

Ўила булутдекки қуруқ боғ уза,
Ёғмай ўтуб, сувни тўқар тоғ уза,

Журъа учун жон берибон дурдхўш,
Жом тубин купга қуяр майфуруш.

Аҳли вабо тортиб ажал соғари,
Кон аро ёқут қўюб жавҳари.

Бу икки бир навъ саховат эрур,
Ўртасида сахл тафовут эрур.

Они доги қилма сахо дохили,
Ким кишини томиаи комили -

Халқ жихотиға талабгор этар,
Ҳарнеки, кўрди тамаъ изҳор этар.

Зулму тааддию васойил била,
Ваъдау пайғому далойил била,

Коми улус молини олмоқ эрур,
Гар олур, аммо яна бирга берур.

Ҳам соchlари мухмалу ҳам термаги,
Ҳам олури ҳарзаву ҳам бермаги.

Чоҳ қозар ғусса чекиб солу моҳ,
Туфроғи даф иға қозар ўзга чоҳ.

Олмоқ эрур қасд анга бермак ғараз,
Бу ҳам ул иккидек эрур бир мараз.

Олмоғидин ғайри зиёнбуд йўқ,
Турфа буқим бермагидин суд йўқ.

Они доги дема сахийким, киши
То тиламас бермак эмасдур иши.

Ҳар нечаким, мустахиқ ўлсун азиз.
Истамагунча анга бермас пашиз.

Они ахи ҳар киши айтур сахий,
Билки сахий ул худ эмасдур ахи.

Кўрки фусунгар чу узатди йусун,
Олди йилон муҳрасин айлаб забун.

Тилни чу метин узатиб ўт солур,
Хорадин олмос ила ёқут олур.

Шамъ чекиб тил чу узатди наво,
Шорн диёри уза чекти ливо.

Ўтки забона анга маълум эрур,
Темуру хора дамидин мум эрур.

Субҳ дам урмокда магар деди сўз,
Ким қуёш олтуниға ёрутди кўз.

Они сахий англағил, эй ҳушманд,
Ким ани давлат қилибон сарбаланд.

Ҳоли агар яхши дуур, гар табох,
Кимсадин этмас тамаи молу жоҳ.

Ҳар неки Ҳақ берса қаноат қилур,
Ҳам неки амр этмиш итоат қилур.

Илгидагидин неки малхуз этар,
Бир илиги қисқани маҳзуз этар.

Баҳрға етса тиламас шабнаме,
Захмни кўрса аямас марҳаме.

Мустахиқе чун талаб изҳор этар,
Улчаки мақдуридур исор этар.

Улки савол этмаса ҳам чун билур
Фоқау факрини риоят қилур.

Аҳлии талаб бошиға еткурса тиф,
Ҳарнеки бор илгига қилмас дариф.

Ўйлаки метин урап ўз ханжарин,
Кон анга исор этар ўз гавҳарин.

Боши яланг бўлсун, агар аҳли тож,
Мақрумат айлар чу қўрар эҳтиёж.

Ўз ерида юз туман, ар бир дирам,
Базл ишида тенг қўрар аҳли карам.

Улча қўрар илгига хақ молини,
Англағач ошуфта бирор холини,

Сарф қилур суд ила сармоясин,
Токи қилур хосил анинг воясин.

Боқмайин ўз лутф ила эҳсонига,
Миннатини ҳам қўяр ўз жонига.

Фаҳм этар ул нуктаниким бехато,
Элга мусаббибдин эрур ул ато.

Бу караму базл анга кеш эмас,
Ул аро ерда сабаби беш эмас.

Эйки, сахо кўйида авбош сен,
Тежбау усрук киби зарпош сен.

Нақдни гулдек доғи совурмағил,
Ғунча киби доғи гириҳ урмасигил.

Ҳарнеки бу сафҳада ойин эрур,
Борча сахо аҳлиға талқин эрур.

Ғунча киби хурдани қилма тугун,
Тонгла чу сочқунг неки тугдунг букун.

Бухл ила чун ютти садаф дурри соф,
Қилдилар олмоғида кўксин шикоф.

Чархки, меҳр олтунин айлар ниҳон,
Юзини онинг қаро айлар жаҳон.

Ёшуур анжум дирамин турки меҳр,
Ерга қўмар бош тубан они сипеҳр.

Чунки хазон илги сочар зарварак,
Кўрки қуёш ранги бўлур хат варақ.

Эйки, дафири ганж уза сен аждаҳо,
Англаки, бу ганжинг эрур хунбаҳо.

Қатлинга Бахроми фалак ногихон,
Тиф чекиб олғуси ганжи ниҳон.

Зулм ила қонинг оқизиб ранж аро,
Лаъли равори қўйғуси ул ганж аро.

Қотили гардун чу бўлуб қонлифинг,
Бўлғуси ул ганж уза яйронлифинг.

Юйсен илик қонинга, яъники не?
Қасд этасен жонинга, яъники не?

Орзу айлаб неча кон нақдини,
Тарқ этасен жавҳари жон нақдини.

Жонинг учун маҳзан эшигини оч,
Нақдин олиб сочу ўз ўрниға соч.

Донаки омборға таслим эрур,
Зойиъ ўлурддин анга юз бим эрур.

Мазрааи базлда сочмоғни туз,
Ким бирига Тенгри берур этти юз.

Екмак эмас, борча буқим тўрғасен,
Арпау буғдой сочибон ўрғасен.

Не буқун экилса, бу мақбул эрур,
Ким анга тонгла куни маҳсул эрур.

Дунё эрур мазрааи фохира,
«Ад-дунё мазраатул-охира».

Мунда экиб анда орарсен яқин,
Жаҳд этким бўлмағасен хўшачин.

Мунда экинларга тафовут дурур,
Яхшироғи жуду саховат дурур,

Тарки тамаъ қилки, сахо ул эмиш,
Базлда сарф этки, ато ул эмиш.

Бергали олмоқ ишидин бўл йироқ,
Бермак учун олмағанинг яхшироқ.

Улки карам дурриға дарё эди,
Баҳр анинг дуррида пайдо эди,

Ғазвда неруий ядуллоҳ анга,
Халқ лақаб айлаб Асадуллоҳ анга.

Хатм ўлуб отига сахову карам,
Деди карам бермак эмастур дирам.

Анда карамдурки талаб билмагай,
Кимда дирам билса тамаъ қилмагай.

XXXI

*Ҳотами Тойи ҳикоятиким, ҳиммат ва сахо аҳлига пешво эрди ва анинг
мехмонлиги таъзимиға бош индурмаган гадо ҳимматини кўруб инсоғ
берди*

Ҳотами Тойига бир озодаваш Дедики:
«Эй ҳимматинг озодакаш,

Токи сахо бўлди кафинг варзиши,

Кўрдунг экинму бир ўзунгдек киши?»

Дедики: «Бир кун қилибон жашни ом,
Индан эдим бодия аҳлин тамом.

Матбах аро юз тева қурбон эди,
Кўю қўзи беҳаду поён эди.

Базм ичидин дашт сон бир нафас,
Касби ҳаво айламак эттим ҳавас.

Сайдарда кўрдум бир асири михан,
Бир қучоқ орқасига юклаб тикан.

Жисми уйин айлабон ул юк нигун.
Тиркабон ул уйга асадин сутиин,

Ҳар қадам урғунча тиниб муддате,
Ҳар нафас олғунча ўтуб фурсате.

Солди ул эмгак ўти кўнглумга тоб,
Лутфу тараҳхум била қилдим хитоб:

«К-ей қадин эмгак юки паст айлаган,
Жисмида ғам хори нишастан айлаган,

Дашт аро гўёки хабар билмадинг,
Хотам уйи сори гузар қилмадинг?

Даъват этиб асм фаровон букун,
Қилди ёмон-яхшини меҳмон букун.

Ташла тикан, гулшани иззатқа ет,
Чекма мاشаққат, қўпу даъватқа ет».

Менда чу фаҳм этти бу навъ изтироб,
Бош қўтариб кулдию берди жавоб;

«К-ей солибон ҳирс айбингға банд,
Озу тамаъ бўйнунга боғлаб каманд.

Водийи ғайратға қадам урмағон,
Кунгури ҳимматға алам урмағон.

Сен доғи чеккил бу тикан меҳнатин,
Тортмағил Ҳотами Той миннатин.

Бир дирам олмоқ чекибон дастронж,

Яхшироқ андинки бирор берса ганж».

Улки бу янглиғ сўзи мавзун эди,
Мэндин анинг ҳиммати афзун эди».

Ҳиммат агар бўлса Навоий санга,
Банда дурур Ҳотами Тоий санга.

Соқий, аёқ тут, карам изҳор қил,
Базлни Ҳотамга намудор қил.

Бизда чу май базмиға камдур дирам,
Камлиқ эрур биздину сендин карам.

XXXII ОЛТУНЧИ МАҚОЛАТ

Адаб даъбидаким, кичикларга мужсиби саодатманолиқ ва улуғларга боиси сарбаландлиқ дурур ва тавозузъ васфидаким, «дол»дек қаддини хам қилғон қадамин давлат фарқига қўяр ва ҳаё риёзидаким, ҳар киши кирса раҳмат ёгинлари бирла сероб бўлур

Эй талаб уйида нишаст айлаган,
Қаддини хизмат юки паст айлаган.

Эл йўлида гард ўлубон дард ила.
Кибр кўзин кўр этиб ул гард ила.

Ашки риёзатки сочиб ҳар сари,
Андин ўчуб нафсу ҳаво ўтлари.

Оху надоматки чекиб сидқ аро,
Кизб юзин дудидин айлаб қаро.

Сидқ ила ҳар гарм нафасиким уруб,
Реву риё хирмонини куйдуруб.

Қилмай ўзин рухсат ишига самар,
«Мим»и азимат била боғлаб камар,

Сарсари ғайратни чу бунёд этиб,
Ҳирсу тамаъ раҳтини барбод этиб,

Бўйла тариқики қабул айладинг,
Кўйи тараб сори нузул айладинг.

Лек бу йўл қатъида шарти талаб,

Билки тавозуъ била келмиш адаб.

Чунки тавозуъға хам ўлди ҳилол,
Бўлди фузунроқ анга ҳар кун камол.

Ёға тавозуъ сифати берди даст,
Қадр ила мушаф уза топти нишаст.

Чарх тавозуъ уза то хам дуур,
Тобии амри бори олам дуур.

Ё киби қошким бу дуур шон анга,
Жонин улус айлади қурбон анга.

Элга шараф бўлмади жоҳу насаб,
Лек шараф келди ҳаёву адаб.

Чунки ёғин манбаи ўлди ҳаё,
Қатраси тупроғни қилур кимё.

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлни чархи баланд.

Тарки адабдин бири кулгу дуур,
Кулгу адаб таркига белгу дуур.

Қахқаҳадин кабк наво келтуруб,
Бошиға ул кулгу бало келтуруб.

Ғунча кулуб бўлди очилмоқ анга,
Этти очилмоқда сочилимоқ анга.

Баркни кулгу йиқибон тоғ аро,
Балки қилиб ер қуи тупроғ аро.

Субҳки, бу шева писанд айлабон,
Мехр ўти дуррини сипанд айлабон.

Кулгуки ўз ҳаддидин ўлди йироқ,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхшироқ.

Равшан этиб шамъни ҳар тун йифи,
Элга бериб ғунчани хандонлифи,

Қилди булут ашки била дур нисор,
Бўлди ҷоқин кулгусидин хоксор.

Мастки йиғлай юруй ўздин кетиб,

Ашки ниёзи гунаҳин пок этиб.

Кимда адаб, кулгуга очмас оғиз,
Лек ҳаё абри эмас қатрасиз.

Қахқаҳаким, хазл аниңг ёридур,
Курбақа савти била рафторидур.

Ҳар кишиким хинду ўлур хазл аро,
Юзини қилмоқ керак аввал қаро.

Ҳарза эрур чунки мушаъбид сўзи,
Ўз тилини кўрки кесар ҳам ўзи.

Улки соқол боғлабон эл қулдуур,
Кулгу соқолига ўзи келтуур.

Қилмоқ учун кўзга фузун кўркини,
Бошиға маймун.чу қўяр бўркини.

Кулгу учун келса улус қошиға,
Кулмас улус ёлғуз аниңг бошиға.

Масхараким кулгу учун бож ер,
Бир дирам олғунча ики кож ер.

Шаклда чун масхараваш келди бум,
Урмоғига қушлар этарлар хужум.

Ҳазлға лўли илик этса сутун,
Ўзини куч бирла қилур сарнигун.

Мунча мазаллат бориси булъажаб,
Даф бўлур келса ҳаёву адаб.

Жилвагар ўлди чу қуёш раъяти,
Ер тубига кирди кеча зулмати.

Музҳик эрур масти чу айлар хуруш,
Сўзни тааммул била дер аҳли хуш.

Тулкуву ит кулгу эшигин очар,
Шер кўрунгач улус эвдин қочар.

Буки тавозеъдуур оти аниңг,
Ёки адаб келди сифоти аниңг.

Гарчи хирад васфидин ўзга демас,

Борча улус шаънида бирдек эмас.

Ҳар кишининг тавриға лойик керак,
Сурати ҳолиға мувофиқ керак.

Қулғаки, бек қилса тавозеъ тузун,
Риштаи ранж ўзига айлар узун.

Сажда гадо оллида эрнас карам,
Билки карамдур анга бермак дирам.

Тифл учун қўпмоқ эмастур адаб.
Пирлар ул ишни демастур адаб.

Ул мутакаббир бўлуру сен енгил,
Бу икки иш нега қилфай дегил.

Гарчи адаб шарти бағоят керак,
Ҳар киши таврида риоят керак.

Рутбада сендин кишиким боиса паст,
Кўрсанг ўз илгингда ани зердаст,

Гар санга худ тобиу худдом эрур,
Қайгулари қўнглунга ноком эрур.

Фарзу сунан улча эрур дилпазир,
Борчаға ўргатмак эрур ногузир.

Ҳар не алар қилса хилофи ҳисоб,
Фарздуур айламагинг эхтисоб.

Ҳашрдадур чунки хитоби санга,
Ҳар не савол ўлса жавоби санга.

Лек риоятлари бўйнунгдадур,
Руқъаи рўзилари қўйнунгдадур.

Вожиб эрур борчасиға ёрлик,
Яхши-ёмон ишда хабардорлик.

Бу сифат уммид илаким бим эрур,
Ушбу жамоатға бу таъзим эрур,

Гар эрур атфолу иёлинг сенинг,
Будур аларға доғи холинг сенинг.

Улча эрур тифлға шоиста иш,

Билки кичикликта эрур парвариш.

Қатраға чун тарбият этти садаф,
Эл бошиға чиққуча топти шараф.

Бириси қўймоқлик эрур яхши от,
Ким десалар етмагай андин ўёт.

Исмда кўп келди тафовут падид,
Бири Ҳусайн ўлди, бириси Язид.

Қилмоқ эрур бири муаллим талаб,
Қилғали таълим анга илму адаб.

Итга тааллумда чу бўлди камол,
Сайд анинг оғзидин ўлди халол.

Олим ул итким нажасул-айн эрур,
Ўғлинга жаҳл ўлса ажаб шайн эрур.

Гарчи анга шафқат эрур судманд,
Эткуруф ифроти ва лекин газанд.

Мехр ила зажрики таваққуъ дурур,
Тифлға сендин бу тавозуъ дурур.

Завжаким ул бўлса аниси ҳарам,
Шаръ тариқи била тут мухтарам.

Нафқа била нафсни тутма дариғ,
Жонингға ифрот ила ҳам урма тиғ.

Айламагил хулласини ранг-ранг,
Кийса доғи ҳужрада тутсун даранг.

Англассанг отланғуча холотини,
Гар эр эсанг тутма анинг отини.

Қилса равон ёр ила ағёр аро,
Таъбияи кўй ила бозор аро.

Улки чиқиб кирди яна қўйнунга,
Билки олибсен ажаб иш бўйнунга.

Ғоза била қилди чу юзни қизил,
Юз қаролик фикридадур жазм бил.

Сочбоғини тоб ила чун солди банд,

Нафсу ҳаво бўйнига солди каманд.

Вусма сори топии чу вобастаиқ,
Бўлди ики фитнаға пайвасталиқ.

Мунча қабоҳат била боқиб туруб,
Берсанг ижозат ани отлантуруб,

Ушбу бўлур ғайрату мардоналиқ,
Рашку ҳамият била афсоналиқ.

Ул кун агар чикса қўю қилма зўр,
Ким чиқиб эвдин ватани бўлса гўр.

Ҳарнеким ул шаръдин этти удул,
Эрмас адаб айласанг они қабул.

Бири эрур макрумати волидайн,
Билки мунунг қилмоғидур фарзи айн.

Бу икининг хизматини бир бил,
Ҳар неча ифrott эса, тақсир бил.

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни қил садқа ано бошиға.

Икки жаҳонингға тиларсен фазо
Ҳосил эт ушбу икисидин ризо.

Тун-кунунгға айлагали нур фош,
Бирисин ой англа, бирисин қуёш.

Сўзларидин чекма қалам ташқари,
Хатларидин қўйма қадам ташқари.

Бўлсун адаб бириа бори хизматинг,
Хам қил адаб «дол»и киби қоматинг.

Сўнгра раҳмнинг силасин қарз бил,
Раҳм ўшул тоифаға фарз бил,

Сойири нос ичра улуғ то кичик,
Ёхуд аро ерда васат чаргалик.

Кимки улуғроқ анга хизмат керак,
Улки кичикроқ анга шафқат керак.

Кимники қилсанг мутавассит хаёл,

Асра анинг ҳурматида эътидол.

Хизмат ила айлама тавқир ҳам,
Шанъат ила айлама тахқир ҳам.

Тутқил анинг хурмати ичра зарур
Қоидаи нуктаи «Хайрул-умур».

Иззати ҳаддин кам эса хўб эмас,
Ҳаддидин ортуқ доғи марғуб эмас.

Ёки сени гардиши чархи баланд
Айласа шаҳ хизматиға аржуманд.

Гарчики, шаҳ базми эрур дилрабо,
Вожиб эрур айламак андин ибо.

Марҳами зимнида эрур решлар,
Нўши ичинда тикилур нешлар,

Гул кўрунур ёнида юз хори бор,
Бор эса бир айш, минг озори бор,

Телбага ўт шакли гулистон эрур,
Тушса халоси қачон имкон эрур.

Тифл йилон нақшиға мойил дурур,
Захрини билмаски, халоҳил дурур.

Баҳрда тушса дури хуршедранг,
Зимнидадур ғарқау коми наҳанг.

Англа бу қонун ила шаҳ хизматин,
Айшидин ортуқ ғам ила меҳнатин.

Суд эрур нечаки бўлсанг йирок,
Турфа буким, бўлмағанинг яхшироқ.

Кимга фано ганжидин огоҳлик,
Мулки қаноатда анга шоҳлик.

Хизмат агар бўйнунга беихтиёр
Тушса қилурда санга не ихтиёр.

Мухтасар айлай, эшит ижмолини,
Фаҳминга зоҳир қиласай аҳволини,

Топсанг шаҳ хизматиға интисоб,

Тўрт иш этгил ўзунга иртикоғи:

Ният анинг бирла бурун рост қил,
Ғайрин анинг кўнглунга бехост қил.

Яна будурким, тони хизмат ҷоғин,
Айла, vale айламагандек соғин.

Яна буким, яхши-ёмон дема сўз,
Эл ёмону яхшисиға солма кўз.

Яна буким ранж етар, гар тааб,
Асрар ёмон-яхшиға шарти адаб.

Тошқилиғингнинг бу сифат холи бор.
Боиса тақарруб анинг ашколи бор.

Бу неча иш бўлса мұяссар санга,
Давлат ила ёруғай ахтар санга.

Бу бори жузве дурур, эй нотавон,
Кулли эрур улки, агар ногаҳон.

Бўлса ғино шеваси оринг сенинг,
Факр уйига тушса гузоринг сенинг,

Анда дурур шарт тавозуъ санга,
Ўтрусида қатъи таваққуъ санга.

Чарх киби етса забардастлиқ,
Ер қуйисида тиламак пастлиқ.

Этса ғаму ғусса юки тоғдек,
Бўлмоқ анинг остида туфроғдек.

Айламамак жола киби ёғса тош,
Рост бинафша киби юққори бош.

Вазъи тавозеъда вафо айламак,
Даъби адаб бирла ҳаё айламак,

То бу васила била топиб қабул
Мақсади аслий сон бўлғай нузул.

XXXIII

Нўширвоннинг ҳаё боғида наргис кўзидин кўзининг наргиси уёлиб, наргис

кўзлук гулрухидин канор истамай, канора истагони

Шоҳ эмас эрканда Ануширвон
Бўлди бирор ишқи била нотавон.

Ғунча киби кўнгли тўла қон эди,
Лек ғами хурдаси пинхон эди.

Этти ғаму меҳнати бемар анга,
Токи висол ўлди мұяссар анга.

Бир чаман ичра тузубон хилвате,
Гулрух ила қилди аён сухбате.

Комға майл айлади чун комгор,
Айлади таслим ўзин гулузор.

Сунғоч илик дилбари мунис сон,
Тушти кўзи бир бута нарғис сон.

Илгини чекти мутағайирир бўлуб,
Деди суманбар мутахайирир бўлуб.

«Ким бу не қўл сунмоғу чекмак эди».
Посухини шоҳи муаддаб деди:

«Ким бу висол ичраки воқеъ дуур,
Нарғиси шаҳло кўзи монеъ дуур».

Айни ҳаё бирла рутувват анга,
Бермади ул амрда қувват анга.

Нарғисини тўлдурубон ёшидин,
Қўпти, доғи кечти ул иш бошидин,

То ани охир бу ариғ нияти,
Бўйла ҳаё шеваси хосияти

Жумлаи олам аро шоҳ айлади,
Адлинини оламға паноҳ айлади.

Айш, Навоий, неча дилқаш дуур,
Лек адаб бирла ҳаё хуш дуур.

Соқий, адаб шартини омода тут,
Оллини тўққуз юкунуб бода тут,

То ани ич, деб сенга мен юз тутай,

Томса тўқуз, оқса худ ўттуз тутай.

XXXIV ЕТТИНЧИ МАҚОЛАТ

Қаноат бобидаким, айни жуъдин айрилса, замзами најсоти, балки салсабили ҳаёт сори учмоқнинг каноти дурур ва паришон тамаъким, мазаллат заҳри таъми мазоқча еткуурур ва қониъким, кўзи узра кон мавжурса, иззати бор ва томиъким, олун маснад узра ором тутса, мазаллати бор

Кимгаки иш бўлди қаноат фани,
Билки, ани қилди қаноат ғани.

Ганжу тажаммулни ғино билмагил,
Балки ғино ганжи қаноатни бил.

Нақди қаноатға чу йўқдур фано,
Жаҳд эту бу нақд ила топғил ғино.

Кулбада дарвешки, қониъ дурур,
Фойик эрур шаҳфаки, томиъ дурур.

Чунки тамаъ бўлди гадолар иши,
Билки гадодур тамаъ этган киши.

Шаҳ чу тамаъ қилди эрур луқмаҳох,
Қониъи дарвеш эрур подшоҳ.

Шоҳ ул эмаским, бошиға қўйди тож,
Шоҳ ани билким, йўқ анга эҳтиёж.

Қушлар аро шоҳки, анқо дурур,
Нуктае бу амрда пайдо дурур.

Бордур агар фикр ила топсанг вукуф,
Қониъу анқоға мувоғик хуруф.

Туъмаға худхуд неки муҳтоҷ эрур,
Пайк бил, арчи бошида тож эрур.

Ҳиндуи лоиб бошида тож кўр,
Они қаропул сон муҳтоҷ кўр.

Этса арозил кафидин бож анга.
Кўк сори ташлар нимадур тож анга.

Шоҳ бошимнг шарафи тож эмас,
Англа ани шоҳки, муҳтож эмас.

Шоҳ агар ул бўлсаки, муҳтождур,
Ҳарф ила муҳтожда ҳам тождур.

Шоҳ десанг кимда кўруб тожни,
Шаҳ дели бу важх ила муҳтожни.

Шоҳ ани билким, боши қалпоқда,
Базл этар оғоқ берур ҷоқда.

Бўлмаса ҳам шукр ила қониъ бўлур,
Базл ишидин нафса мониъ бўлур.

Кимки қаноатдин эрур хужжати,
Яхши-ёмонға йўқ аниңг хожати.

Топса қаноат сон ҳар кимса йўл,
Шоҳ бу тақдир ила ул бўлғай, ул.

Мулк ила ўзни демагил, аржуманд,
Мулки қаноат била бўл сарбаланд,

Чарҳки, бир курс ила тузди маош,
Боғлади ой жиннини қўксига тош.

Айлади Ҳақ вазъида нодир ани,
Неки қилайн деса қодир ани.

Шамъки о:з ёғи била қоврулур,
Чарҳ анга фонус киби эвнилур.

Равшан эрур қўзки, тутар ком ила,
Гўшаи меҳроб ики бодом ила.

Чунки оғизнинг емак ўлди иши,
Ҳарби учун чекти ики саф тиши.

Кимса неча зебу тамаъдин йироқ,
Зимнида осойиш эрур яхшироқ.

Гавҳару дурни қулоқ озори бил,
Сўзни қулоқнинг дури шаҳвори бил.

Олтун исирғаки қулоқ оғритур,
Зархал ўтуқдурки, аёқ оғритур.

Нукта дурин бил қулоқ оройиши,
Кенг ўтук оиди аёқ осойиши.

Топса киши бодия ичра зулол,
Олтун аёқ қайдай синғон сафол.

Сувға сафол ичра халоват дурур,
Кўзгуга кул бирла тароват дурур.

Кўзгу жамолиға нафас бўлмасун,
Дастаси олтун гар эмас бўлмасун.

Ташнаки ул сув била истар фарах,
Қайдай кирар кўнглига олтун қадаҳ.

Ким қуруқ этмак сувга тўғраб есун,
Курси хуру чашмаи ҳайвон десун.

Ошиға ким солса қилиб зийнат иш,
Зардагу шалғам киби олтун-кумиш.

Борча нахуд ўрнига дурри хушоб,
Реза чағандар ерига лаъли ноб.

Юзида зарришта бўлуб заъфарон,
Курси қамардин табақ устида нон.

Сабзаси нон узра зумуррад бўлуб,
Танаси хон ичра забаржад бўлуб.

Тенгри учун, кел ўзунг инсоф бер,
Ким киши оч ўлса не навъ они ер.

Гарчики бор анда зарофат басе,
Дурлари тишларгадур офат басе.

Чайнаридин тишга ҳам озор ўлуб,
Ютмоғидин худ бўғуз афгор ўлуб.

Чунки ейилди бу такаллуфиуқ ош,
Ош дема, балки неча пора тош.

Меъда аро чунки бу даъват етар,
Деки, ани метда нетиб ҳазм этар.

Меъда ўзи хўрдидоги ошни
Ҳазм қилур, йўқки, ушоқ тошни.

Айтмаким, тўмаи қобилдур ул,
Бошдин-аёқ заҳри халоҳилдур ул.

Кимса бу ажзоға санар чун баҳо,
Ўлтурубон ўзни берур хунбаҳо.

Ҳазм ҳам ўлса агар инсофдур,
Кўрки, не ифрот ила исрофдур.

Кимки эрур маҳзани Қорун анинг
Мулки Жаму тожи Фаридун анинг.

Базл дебон ганж эшигин очмаса,
Фойдасиз дурру гуҳар соғнмаса,

Фойдасиз қилмаса зоҳир карам,
Бермаса бир базлаға юз минг дирам,

Очға емак берса, яланғочға тўн,
Юз тилаганларга мингу бирга ўн.

Қониъ эса улчаки мақдур эрур,
Тенгрию халқ оллида маъзур эрур.

Улки тажаммул анга воқиъ эмас,
Ончаки бор сарфиға қониъ эмас.

Кўрди эса мунъими итлофхў,
Айлар анинг шевасини орзу.

Топмай анинг маҳзаниға дастрас,
Базл ила исрофини айлар ҳавас.

Сарв ёнида чиқорур хошасин,
Рахш хиромида сурар лошасин.

Киймак учун эгнига топмай палос,
Элга тилар, берса мунаққаш либос.

Кимгаки андеша бу сурат бўлур,
Аввал анга бурч зарурат бўлур.

Бурч ишидин ўзга чу фан топмади
Олди, vale бергали тан топмади.

Айлади чун важхни хоки сиёҳ,
Ваъда етиб қилди ғулу қарзҳоҳ.

Бурч этибу сарф этиб итлоф ила,
Борчани айлаб талаф исроф ила.

Ё улус ичра юзи суйин сочиб,
Ё олибон бошину бир ён қочиб.

Мунчаву юз мунча етибон алам,
Лек анга бўлуб яна юз мунча ҳам.

Тарки қаноат ани айлаб жало,
Келтурубон бошиға юз минг бало.

Улки қаноатни қилибдастпеч,
Холига бу печ етушгайму ҳеч.

Икки қаро пул чекибон дастранж,
Яхшироқ андинки, шаҳ инъоми ганж.

Тинч кўнгул бирла қатиқсиз умоч
Беҳки, бирор миннати бирла қулоч.

Кундуз ўкуш ранж ила муздурлук,
Кулбаға бермак кеча маъмурлук

Беҳки тамаъ тоқини тортиб баланд,
Айласа муздурлигин юз нажанд.

Эй хуш, ул ойини фано кўзлаган,
Мулки қаноатда саро кўзлаган.

Кўнгли агар боғ таманно қилиб,
Гулшани ахзарни тамошо қилиб.

Гунбад анга гунбади нилуфарий,
Равзаси сахни фалаки ахзарий.

Тоқи муалло анга гардон сипехр,
Шамсаси ул тоқ уза рахшанда меҳр.

Кун бўлубон варди гулистон анга,
Ой бўлубон шамъи шабистон анга.

Анжуми шабгардға боимай қарор.
Шамъ анинг атрофида парвонавор.

Чарху шафақ базмида фонуси ол,
Ўйлаки минқош анга жирми ҳилол.

Бўйла хаёлот ила қониъ бўлуб,
Истаридин нафсиға мониъ бўлуб.

Қилса тасаввур била хурсандлик,
Ёди била этса барумандлик.

Гар худ ўлуб ҳимматининг рахши тез,
Қилса бийик пўя қилурға ситеz.

Бўлса бийик чарх ила ахтар анга,
Тўда кул ичра неча ахгар анга.

Кўрса жаҳонни бир овуч хокча,
Тўби ила сидрани хошокча.

Бермаса кўк қасриға вайронини,
Тоқи фалакка йиқуқ айвонини.

Пора юрак қони бўлуб қут анга,
Балки фарах касбиға ёқут анга.

Хору қамишнинг тубидин луқмаҳўр,
Лек бериб таъм анга гулшакар.

Бўлса тобони дағи ҳар сори чок,
Ер юзига ибрат учун ханданок.

Хирқасининг чокларин билса ул,
Гулшани тавфиқ насимиға йўл.

Пастини аъло била тенг қилмаса,
Шолини дебо била тенг қилмаса,

Кулбаси ой шамъидин ўлса ёруқ,
Эшиги ел илгидин ўлса очуқ.

Оқ ямоғу эгнида кўк хирқаси
Хушроқ анга субху фалакдин басе.

Ҳар сори вайронида бўлса шикоф,
Сатр учун ўргамчи анга пардабоғ.

Роҳат учун бошки қўюб тош уза,
Фари ҳумой истамай ул бош уза.

Қиши куни еткурса совуқ тоб анга,
Даф иға гулхан кух синжоб анга.

Ёз топа олмай чу исиғдин панох,
Соя учун кўпрук анга хобгоҳ.

Фақр бериб маҳзани Қорун анга,
Фоқа бўлуб мулки Фаридун анга.

Айлабон ойини қаноат ани,
Даҳрда мустағни улусдин ғани.

Чун бу жаҳон ичра тамаъкорлик,
Эл кўзида бермай анга хорлик.

Ҳашрда доғи қўпуб андин азоб,
Кўнглида йўқ даҳшати явмул-ҳисоб.

Балки бўлуб фақрда сармояси,
Ким қуёш авжиға тушуб сояси.

Дунёву уқбода баруманд ўлуб,
Кимки Ҳақ эҳсонига хурсанд ўлуб.

Улки этиб тарки қаноат шиор,
Айлаб ани ул тамаъ эл ичра хор.

Из тиласанг айла қаноат тамаъ,
Маснади иззат узадур «Ман қанаъ.

XXXV

*Қониъи жувонмард ила томиъи жаҳонгард ҳамроҳлиги ва бири фамғат
ганжи ҳирсидин мазаллат ранжисига қолиб, биннинг қаноат ранжи
чекардин фарогат ганжисига етгони*

Форс навдхисидин икки рафиқ,
Айладилар Чин сори азми тарик.

Бири азал қисмиға қониъ эди,
Қисмидин ортуқ бири томиъ эди.

Борур эдилар қилибон пўя фош,
Бўлди аён йўл уза бир сода тош.

Ёрими ерда, ёрими юқкори,
Ул ёримидақи, бўлуб тошқори

Нуктаи бас турфа қозилғон эди,
Чун ўқудилар - бу ёзилғон эди

Ким: «Киши гар эмгак ўтин ёндуур,
Тошни яна юзиға айлондуур.

Анда битиклик дуур афсонае,
Ким бу навохи аро вайронае

Борки, остида эрур турфа ганж,
Олғай ани ҳар киши қўрса бу ранж.

Ҳар киши бу ранждин ўлса йироқ,
Сабру қаноат боридин яхшироқ».

Томиъ ўқуғоч мутахаттик бўлуб,
Томия ирқи мутаҳаррик бўлуб.

Ганж таманносига беркитти тиш,
Бўлди анга тоғ тубин қозмоқ иш.

Қониъ ул ишга чу назар айлади,
Қилмади парвоу гузар айлади.

Деди: «Бу не меҳнати жонкоҳ эрур,
Ганжи қаноат манга ҳамроҳ эрур.

Ким сориким, Тенгрининг эҳсони бор,
Тош ёрилиб чиқмоғи имкони бор».

Йўлдин олиб кеча тонг отқунча баҳр,
Субҳидам оллинда аён бўлди шаҳр.

Шаҳрға эл киргали қўп йўл эди,
Улки бурун кирди, вале ул эди.

Бор эди дарвозаға сурмак ҳамон,
Ҳар соридин халқ югурмак ҳамон.

Бу эл аро расм бу эрмишки, шоҳ,
Қилса бақо мулки сори азми роҳ.

Асраб ани шаҳр элидин ёшурун,
Кимки сахар шаҳрға кирса бурун.

Айлар эмишлар ани маснаднишин,
Бошиға тож, илгиға солиб нигин.

Они ҳам ул расм ила хайлу сипоҳ,
Қилдилар ул мулку сипоҳ узра шоҳ.

Ёрики ранж ўзига олиб эди,
Ганж таманносига қолиб эди.

Ранж била етти чу ўз жонига,
Тошни эвурди яна бир ёнига,

Хатқа боқиб кўрди бу мастур эрур:
«Хомтамаъ даҳрда ранжур эрур».

Они қаноат қилибон шахриёр,
Муни тамаъ ранжи қилиб хоксор.

Қилма, Навоий, тамаъ элдин дирам,
Бор эса берсанг худ эрур ул карам.

Соқий, этибмен тамаъ ул бодадин,
Ким олур озу тамаъ озодадин,

Журъасидин солики роҳ эт мени,
Мулки қаноат уза шоҳ эт мени.

XXXVI САККИЗИНЧИ МАҶОЛАТ

Вафо бобидаким, «вов»и семурғ «син»ининг зимнида даҳяқидек нухон дурур ва «фо»си Қоф тоги остидаги «фо»дек аён ва «алиф»и кимё тубидаги «алиф» ниишонаси, ва нуқтаси меҳригиё бутасининг донаси. Бас булами тамаъ қилгон кишининг иши сув сатҳида югурмак бўлгай ва қаро ерда кема сурмак

Чарх тўқуз дуржики заркор эрур,
Жавфида юз минг дури шаҳвор эрур.

Ҳар дурининг ламъаси шамъи фароғ,
Не дуру, не шамъ, дури шабчароғ.

Ҳар бирининг қиймати кондин фузун,
Кон демаким, кавну макондин фузун.

Улки лақаб қўйдилар «афлок» анга.
Анжуми юз минг гуҳари пок анга,

Қай бириким ўксук эрур покидин,
Ожиз эрут ақл аниңг идрокидин.

Ҳарне жавоҳирки, хаёл айлагай,

Жавҳарийи ақлу савол айлагай.

Юз топилур, бир деса бу кон эро,
Юз деса минг онча бу Уммон аро.

Файри ҳамул дурки, жаҳонтоб эрур,
Ким бу тенгиз қаърида ноёб эрур.

Бир дур агар айласа зоҳир жамол,
Иккиси жамъ ўлмоқ эмас эҳтимол.

Сўрса отин ахли сафо жавҳари,
Ох чекиб деки, вафо гавҳари!

Бу дури ноёб вафому экин,
Гар ул эмас, меҳригиёму экин?

Меҳригиё демаки, анқодур ул,
Жавҳари фарду дури яктодур ул.

Меҳр узори уза хатти ғубор,
Тун сочининг тобида мушки татор.

Тушса бирор илгига дурри ятим,
Бордур анинг жавҳари жонига бийм.

Ҳар киши ҳамким бу гуҳар бор анга.
Ранжу ано доим эрур ёр анга.

Ҳар кишини қўрса, ўзин ёр этар,
Меҳру вафо гавҳарин изҳор этар.

Ул киши разл ўлсун, агар баҳтиёр,
Ким мунга йўқ шафқатидин ихтиёр.

Ўйлаки хурshed эрур айни нур,
Кўзни ёрутмоқда анга не шуур.

Абрки, ҳар қатра гуҳардур анга,
Гул очилурдин не хабардур анга.

Гул не билурким, негадур зеби боғ,
Невчун этар атри муаттар димоғ.

Ўт эрур ўз хирқатидин бехабар,
Бодаға маст эрканидин не хабар,

Ҳар кишиким жуз бу гуҳар йўқ анга

Фош ўлур андоқки, хабар йўқ анга.

Ҳар нечаким, бу гуҳаредур шариф,
Хосиятидур анга беҳад касиф.

Ким бу гуҳар ҳар кишидин бўлди
фош, Бошиға ёғди гуҳар ўрниға тош.

Ҳар кишига қилди бирор бир вафо,
Маҳласи йўқдур кўрубон минг жафо.

Неча самар сочмоқ эса шох иши,
Кўпрак отар тош анга терган киши.

Кон неча базли гуҳари пок этар,
Олғучи кўпрак юрагин чок этар.

Шамъ ёрутуб уй ичу тошини,
Ев ияси кўпрак узуб бошини.

Хосса бу давронки, муҳаббат қўли,
Синди анинг панжасидин бир йўли.

Чунки қуёш бошдин-аёқ бўлди меҳр.
Ерга киурди ани ҳар тун сипехр.

Хома вафодин битиди можаро,
Муфтийи гардун юзин этти қаро.

Чах бошиға эврулубон чархи тез.,
Боғлабон уй бўйинну айлаб ситез.

Ваҳки, фалак токи сабуксанг эрур,
Даҳр анинг оллида куханланг эрур.

Меҳр элига жаврму эрди экин?
Қоида бу таврму эрди экин?

Лутфу вафо йўлида бўлғонга гард,
Йўқ эди эркинму эваз, ғайри дард?

Кимки вафо узра бориб бош анга,
Сарзаниш-ўқму эди подош анга?

Ё бу замон аҳлига бу бўлди баҳр,
Нўш олибон қуймоқ эл оғзига заҳр,

Кимга бирор тутса гули тозарўй,

Гулшани ризвонча анга рангу бўй.

Буки эваз, бермагай ул жуз тикан,
Бир демагил, балки дегил юз тикан.

Халқ ишига гар бу намудор эрур,
Бир киши топмоқ иши душвор эрур.

Бир киши андоқ кишиким бир киши,
Тузгай анинг бирла маваддат иши.

Этса фалақдин ситаму хори дард,
Бир нафас этгай анга изҳори дард.

Бўлса замон ханжаридин ёрае.
Мунглашиб андин тилагай чорае.

Ҳарне етар даҳр малоли .анга,
Айлагай ўз кўнглини холи анга.

Ҳар кишига етса фалақдин ғаме,
Бўлмаса ҳамдарди анинг ҳамдаме,

Роз лабин тиккон ипин сўқмаса,
Ҳарнеки кўнглида эрур тўқмаса,

Дард ёқиб шуълаи нобудини,
Чархдин ўткаргай анинг дудини.

Тифи бало кўксини чок айлагай.
Дард они бир дамда халок айлагай.

Сарсари ғам жонига урғай сипехр,
Хирмани умрини совурғай сипехр.

Бас кишига умр хуши ёр эмиш,
Умр деган ёри вафодор эмиш.

Ёрки, ойини вафо йўқ анга.
Шамъ кибидурки, зиё йўқ анга.

Шамъки йўқ анда зиё тўшаси,
Ўтсиз эрур ўйлаки, муз шушаси.

Ёрки, бор анда вафо - ёр бил.
Умр деган ёри вафодор бил.

Ҳар киши оламда эрур ёрсиз,

Бир садафедур дури шаҳворсиз.

Йўқ хунари ёлғуз эса, уз киши,
Қайда киши сонида ёлғуз киши.

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғуз овучдин ким эшитмиш садо?

Ёрсиз эл оҳи ғамандуд эрур,
Ёнса йиғоч ёлғуз, иши дуд эрур.

Тоқ киши айши уйин бил нигун.
Уйга қачон хомил оиур бир сутун?

Синса уқоб эгни уза бир қанот,
Тез учар, лек анга бирдам ҳаёт.

Солмас ўюн нард бисотида шайн,
Бўлса анинг тосида бир каъбатайн.

Тошки чақмоқдин ўлғай йироқ,
Тийра тутор иккаласин ул фироқ,

Бир-бирига чун етишурлар даме,
Равшан ўлур ўтларидин оламе.

Синса қаламнинг шақидин бир учи,
Ожиз ўлур нома рақам қилғучи.

Ёки сингор гўшага муҳтоҷ эрур,
Билки камонкаш анга хилож эрур.

Дур нечаким, айбдин ўлди йироқ,
Лаъл ҳам ўлса ёнида яхшироқ.

Жумла жаҳон шаҳлиғидин ори бор,
Кимки гадодур доғи бир ёри бор.

Шоҳки йўқ ҳамдаму ёри анинг,
Кўнглида кўп бўлғуси бори анинг.

Қилса бирор ҳамнафасу ёрлик,
Бўлғуси кўп ғамға сабукборлик.

Ёр эрур анаоқ гуҳари бебаҳо,
Ким анга муҳтоҷ не шах, не гадо.

Ушбу сифат ёрки, марқум эрур,

Войки, бу даврда маъдум эрур.

Бўлса доғи топмоғи осон эмас,
Жинси башар ичра худ имкон эмас.

Хайли малак ичра агар бордур,
Чарх уружи доғи душвордур.

Бўлди пари ҳам бу сифатдин бари,
Одами ўлмоқни не билгай пари.

Гар санга бор эрса, бу сўзда хафо,
Қайси пари чехрада кўрдунг вафо?

Топмоқ ани гарчики, душвор экин,
Бўлса доғи одам аро бор экин.

Васли анинг кимгаки бўлғай насиб.
Шаънидадур ояти «Фатхун қариб».

Ҳар киши бир ёр иладур кўнгли шод,
Хайли малоикдин анга «Ин якод».

Васли ила кимки эрур баҳраманд,
Жоним анинг бошиға бўлсун сипанд.

Кимки вафо кўрди жафо қилмади,
Ўтрусида ғайри вафо қилмади.

Жонни санга топшурайин, эй сабо,
Элт анинг оллида қилмай ибо.

Бўл қуюну бошиға эврул басе,
Жон доғи қўйнунгда нечукким хасе.

Мэндин анга арзи дуо айлагил.
Йўлида жонимни фидо айлагил.

Демон, олиб кел чамани вардини,
Кўзума еткур йў лининг гардини.

Хидматида гар топа олсанг мажол,
Ончаки мэндин дегасен арзи хол.

Аввал аёғига тушуб паст бўл,
Йўлида туфроғ ила ҳамдаст бўл.

Субҳ насими киби боима хамуш,

Шорн шамоли киби тортиб хуруш.

Айтким, эй боштин-аёқ рухи пок,
Жисм санга рухки, рухи фидок.

Неча висолингни тилааб зор ўлай,
Неча фироқингға гирифтор ўлай.

Бағрим оиуб кўҳи бало лоласи,
Кўздин оқиб ҳар сари парголаси.

Жоним оииб ҳажринг ила дардманд,
Раглар ажалдин анга печон каманд.

Онча сени истабон урдум қадам,
Ким талабингда қадам оиди адам.

Сени тилааб ҳар неча кўрдум шиканж,
Ганж тилааб етмади жуз дарду ранж.

Сабза дедирн сончти ништар мени,
Лаъл дедим, ўртади ахгар мени.

Лола дебон кўксума кўрдум туган.
Гул тилабон кўнглума топтим тикан.

Кимки анга айламадим жон дариф,
Қилмади жавр улчаки имкон дариф.

Ҳар кишиким, қўйдум аёғиға бош,
Жола киби бошима ёғдорди тош.

Войки, юз тош аро ёлғуз бошим,
Чарх соғинмишки, эрур юз бошим.

Ҳам бу нафас бошима ет, раҳм этиб,
Сўнгра не осиғ келурунг мен кетиб.

Гар бу таманнони қабул айласа,
Мехр бузуғ сори нузул айласа,

Турмаву зинхор етишғил манга,
Хизр ҳаёти бу хабар бил манга.

То чиқибон ўтру юз ағғон қилай,
Қайси фиғон, балки фидо жон қилай.

Тушса кўзум йиғлаю жононаға,

Жон берайин оллида шукронана.

Жондин олиб дард бу дармон била,
Бормайин охир дами армон била.

Гар манга бу ком қариб ўлмаса,
Давлати дийдор насиб ўлмаса,

Дашти фано сори хиром айласам,
Мулки адам ичра мақом айласам.

Ҳар киши ҳам қилса вафо жоми нўш,
Кўнгли муҳаббат майдин урса жўш.

Айласа бу ишда татаббуъ манга,
Андин эрур мунча таваққуъ манга.

Ким анга ким қилса жаҳонин фидо.
Этса анинг меҳрида жонин фидо.

Чекса юкин ончаки тўққуз сипехр.
Ул доғи бир заррача кўргузса меҳр.

Десун ани гавҳари кони вафо,
Кони вафо йўқки, жаҳони вафо.

Шукрин анинг вирди забон айласун,
Кўнглини меҳрига макон айласун.

Бордур умидимки, бу давлат чоғи,
Бўлғай анинг садқаси мэндин доғи.

Жонни фидо этса бу жононига,
Қўйғай анинг миннатини жонига.

Айласалар икки тарафдин вафо,
Этгай алар жонига онча сафо.

Ким сифати сиғмағай авроқ аро,
Демайин авроқки, оғоқ аро.

XXXVII

*Икки вафолиқ ёр бир-бiriси вафосига бошларидин кечгани ва алар
баракатидин юз минг боши қиличдин ва қилич қиндин қутулгани, балки
қинга тушибани*

Андоқ эшиттимки шаҳи комрон,
Тўрт улус хони Темур Кўрагон

Фатҳи ақолимга қилғонда азм,
Хинд саводида қатиқ бўлди разм.

Фатҳ ила нусрат чу анга берди даст,
Чарх адув қалбига солди шикаст.

Чунки адув куфр эли эрди тамом,
Бек дедиким, қилсун улус қатлиом.

Касратидин даштни тутғон қатил,
Қон ила шингарфдин оқизди Нил.

Бош тушуб ул рудда сой тошича
Бош кесибон ҳар киши ўз бошича.

Ҳар сари қон тўқмак ила тифи тез,
Жумлаи оламда соҳб рустахез.

Ушбу маҳалда ики бечора ёр,
Бўлди қитол аҳлиға ногаҳ дучор.

Тушти сипоҳи бирисин чопқах,
Шоҳ ёсоқидин амон топқали.

Қатл ишига чун ёнидин чекти тиф,
Бошин анинг чопмоқ учун бедариф.

Кўрди чу тиф остида қўлдошини,
Ёри шафиъ ўлди очиб бошини.

Ким санга мақсад агар бош эрур,
Қўй ани, бу бош анга подош эрур.

Чун анга юзланди қўюб ёрини,
Ёри ҳам етти бу сўз изхорини.

Қайсиға айлай дэса ул зулм фош,
Ёри қўяр ерди аёғиға бош.

Тунд бўлуб қотили пўлодчанг,
Дэди: Иккингизни чопай бедаранг.

Қай бирининг қатлиға қилғач шитоб,
Ёна бири айлар эди изтироб,

Ким, мени қатл айла бурун, тез бўл,
Токи мен ўлгунча тирик бўлсун ул.

Базл қилурлар эди бир-бирга бош,
Бошлариға тиф учун ерди талош.

Макс эди бу навъ ародада бир замон,
Ким ел аро тушти нидо: «Ал-амон!»

Бир-бирига кечти алар жонидин,
Шоҳ доғи кечти улус қонидин.

Фош етиб ул сидқу маваддат хавос,
Ҳам елу ҳам ўзлари бўлди халос.

Берса, Навоий санга ёре худо;
Сен доғи қил бошингу жонинг фидо.

Соқий, олиб кел қадаҳе ёр эсанг,
Мехру вафо шарти била бор эсанг.

Оғзима жон етти, даво қил манга,
Ваъда неча?! Эмди вафо қил манга.

XXXVIII ТЎҚҚУЗУНЧИ МАҶОЛАТ

*Ишқўти таърифидақим, шуъласи бало саҳросининг лолалари ва ахгари
балоқаш кўнгүл парголалари дурур ва меҳнат қаро шоми аниңг тутуни ва
бу шомнинг муҳтариқ кавқаблари аниңг учқуни дурур. Ва ҳусн анвориким,
мунча ўтга боис, аниңг барқидин бир ламъа ва мунча ҳароратга мужсиб,
аниңг қуёшидин бир ашиъа дурур*

Одами хокийни чу субҳи аласт
Айладилар рух майи бирла мааст.

Ҳикмат илиги била туфроини,
Туздилар андоқки Эрам боғини.

Қайси Эрам, равзаи хулди барин,
Равза неким, жилвагаҳи хури ин,

Қушлари ҳар лаҳза юз афсона деб,
Ҳар кишиким, ёна сўруб, ёна деб.

Саҳни фалак боғидек ороста,
Ҳар гули онинг маҳи нокоста.

Орази гулранги гули тозаси,
Гул уза гулгунлук аниңғ ғозаси.

Қомат ўлуб савсани озод анга,
Балки сиҳи сарв ила шамшод анга.

Зулф анга сунбули мушкин бўлуб,
Юз била енг лолаву насрин бўлуб.

Юзда қуёш чашмасидек обу тоб,
Ғабғаб ўшул чашма суйидин ҳубоб.

Кўздин ўлуб нарғиси фаттонлари,
Лабдин ўлуб ғунчай хандонлари,

Хат бўлубон сабзай хуррам анга,
Тер ўлуб ул сабзада шабнам анга.

Ҳусну жамол анда гумондин фузун,
Ҳарне гумон айласанг ондин фузун.

Лек бу не ҳусн ўлубон дилфиреб,
Не бу жамол олибон андин шикеб.

Булбули ишқ ўлди чу достонсаро,
Кирди тамошога бу бўстон аро.

Чун назари гулга тушуб зор ўлуб,
Шавқ ўтидин жони хабардор ўлуб.

Маскан учун бўлди чу гулбуннишин,
Жонига ўт ёқти гули оташин,

Жони аро ишқ ўтидин тушти тоб,
Кўнглида ғам шуъласидин изтироб.

Ишқ чу торожи шикеб айлади,
Гул доғи изҳори фиреб айлади.

Жилва қила бошлади чун гул анга,
Қолмади имкони таҳаммул анга.

Куймак ила чекти аниңдек хуруш,
Ким ўтидин тушти чаман ичра жўш.

Келди чу бу ҳирқату маҳруқлук,
Бўлди аён ошиқу маъшуқлук.

Ишқ чу туғёни камол айлади,
Ошиқ ўзин шефтаҳол айлади.

Хусн доғи жилва қилиб дилписанд,
Зулфға топшурди балодин каманд.

Тушти жаҳон мулкиға ғавғойи ишқ,
Бўлди замон аҳлига яғмойи ишқ.

Ишқ не ўт ердики, қилғоч хужум,
Дуду шарар бўлди сипехру нужум.

Пашшадек ул дуддин итти малак,
Чархда фонусдек ўлди фалак.

Ақл жабинида савод етти фош,
Рух кўзидин доғи оқизди ёш.

Дайрда ҳам андин узун можаро,
Каъба либоси доғи андин қаро.

Май ўти бут юзидин урғоч алам,
Куйдуруб ул шуълада Мушафни ҳам.

Андаки Мушаф варақин куйдуруб,
Рахлни ўт ёқмоқ учун синдуруб.

Дайрға масжидни ҳақир айлабон,
Куфрга имонни асир айлабон.

Хирқаи тақвони қиҳб итга жул,
Руқъалари ҳар сори жул узра гул.

Куфр саводига чу очиб китоб,
Борча самадни санам айлаб хитоб.

Масjid аро бодаи исён сотиб,
Гўшаи меҳроб аро куп ўмотиб.

Ўт солибон гулшан аро гул била,
Майкада кунжин ёрутуб мул била.

Боғ не вокифки, не гулдур бу гул,
Куп қачон огаҳки, не мулдур бу мул.

Рух бу гул хориға побаст ўлуб,
Жон доғи бу мул исидин маст ўлуб.

Ақли саросима иши мухталиф,
Қайси саросимаки, масху хариф.

Дема хариф, аблаху нодон дегил,
Нодон йўқ, ғули биёбон дегил.

Қайдаки ишқ ўти бўлуб шуълакаш,
Ақл ўлуб ул ўт уза хошокваш,

Ғайри кўнгул хиттаи маъмураси,
Ким куюбон бўлди бу ўт қўраси.

Қойси кўнгулники, макон етти ишқ,
Ўтдин ани лаълға кон етти ишқ.

Бўлмаса ишқ, икки жаҳон бўлмасун,
Икки жаҳон демаки, жон бўлмасун,

Ишқсиз ул танки, анинг жони йўқ,
Хуснни нетсун кишиким, они йўқ.

Рожиҳ етар ишқ ўтидин чошни.
Эл шаҳиға ошиқи қаллошни.

Ишқ эрур дурру, кўнгул дурж анга.
Балки қуёш ишқу кўнгул бурж анга.

Қайси қуёш, базмфурузандада ўт,
Дема фурузандаки, сўзандада ўт.

Танки сўнгак ҳайъатидин уй дурур,
Гар эмас уй, невчун они куйдурур.

Ишқ аён қилмоқ эрур ҳусн иши,
Ўйлаки ўт шамъ ила ёққай киши.

Ҳар нечаким ҳусн диловезроқ,
Ишқ ўти ел кўнгли аро тезроқ.

Лутфу тароват нечаким гулда кўп,
Ҳасратидин ғулғула булбулда кўп.

Оҳ чекар бўлса кўнгул захмнок,
Шуъла бийикроқ ураг ўт бўлса чок.

Мушкил эмас ишқа жон ўртамак,
Ўтға не душвор жаҳон ўртамак.

Ишқ еритур ақли ситамкорани.
Шуъла нечукким, сув қилур хорани.

Бир шарари зухд жаҳонига бас,
Барқ ила нетгай кўп ўлуб хору хас.

Пил бўлур ишқ анга келтурса зўр,
Пил аёғи остида андоқки мўр.

Ошиқ ўзин ким дэса, ошиқ эмас,
Борча киши ишқда содиқ эмас.

Улки кезиб ҳусн писанд айлагай,
Сўнгра кўнгулни анга банд айлагай,

Они кўнгул демаки, бир пора тош,
Не қизигай шамъ ўтидин хора тош.

Ўзни такаллуф била ғамнок етиб,
Мотами йўқ, лек ёқо чок етиб.

Тоши малак шеваи талбис ила,
Лек ичи муттафиқ иблис ила.

Зоҳирида сидқдин оройише,
Ботинида фисқдин олойише.

Ёридин ул комлар айлаб талаб,
Ким қўрунуб зикрида тарки адаб.

Гаҳ лаби лаълидин етиб жон тамаъ,
Жон демайин улчаки, имкон тамаъ.

Васф қилиб гаҳ тани гулфомини,
Тан дема, ҳар узвининг андомини.

Ҳазл китоби киби хаттида зеб,
Маъни анга фаҳшу, фусуну фиреб.

Шуъбадагар шишасидек тоши соф,
Зимнида юз макр ила зарқу газоф.

Бу эса ошиқ, эрур ўлтургулук,
Бошдин-аёқ жисмини куйдургулук.

Ошиқ ани билки, эрур дарднок,
Ҳам тили, ҳам кўзию ҳам кўнгли пок.

Ўзлугидин ишқ ани пок етиб,
Балки фано ўтиға хошок етиб.

Дард ёшурмоқ юзин айлаб санғ,
Ашқ оқизмоқ кўзин айлаб ариғ.

Тор киби заъф тани зорида,
Ҳар бўғуни бир гириҳ ул торида.

Орқасидин ишқки, юз ғам ўкуб,
Ҳар гириҳи бир ғам аёғин тугуб.

Дард юкидин бўлубон ҳам қади,
Дарддағи «дол» анинг ҳамқади.

Чарх киби жисми саросар туган,
Меҳнати шомиға тонуқ ҳар туган.

Кўкси шикофи бўлуб оташфишон,
Шорн балосига сахардин нишон.

Кўнглакига тоза тугандин ўрун,
Хирқаи идборига теврук йўрун.

Ғайр хаёлин чиқориб жонидин,
Мамлу етиб жонини жононидин.

Нуктада мойил тили ҳар сўзга йўқ.
Жонида жонон ғамидин ўзга йўқ.

Кўзда кўруб ёр юзи ҳайрати,
Куйдурубон кўнглини кўз ғайрати.

Кўнглидаги ёр ғами рашкидин,
Қон тўкубон ҳар сари кўз ашкидин.

Қойси тарафким, анга бориб назар,
Дўст жамоли бўлубон жилвагар.

Балки бўлуб ўзлуги ҳам бартараф,
Кўзки солиб, ёр кўруб ҳар тараф.

Ким бу сифат ишқда мағлуб эрур,
Ҳарнеки андин келур, ул хўб эрур.

Ишқ ангаким, бўйла нишаст айлагай,
Ўзлугидин фориғу маст айлагай.

Зуҳд ҳарими сори хос ўлмасун.
Ишқ ўтидин жони халос ўлмасун.

Гар йиғилиб аҳли саломат анга,
Айласалар зажру маломат анга,

Ваъдаи жаннат била овутсалар,
Ишқ ўтидин кўнглини совутсалар.

Муртад ўлуб айласа тоат яна,
Тақво ила қилса қаноат яна.

Қилса бало захмлари чораси,
Бутса ано ўқларининг ёраси.

Тан қушиға хирқани дом айласа,
Донаи тасбих ила ром айласа.

Хилват аро топса юбусат димоғ,
Касби ҳаво қилғали истаб фароғ,

Қилса гузар қўю Хиёбон сон,
Ўтса Мусалло била Майдон сори.

Даштда отлиғ кўрунуб хайл-хайл,
Зоҳир етиб борчаси жавлонға майл.

Ногах ўшуи хайл аро қотилваше,
Ҳусну малоҳат майдин сархуше,

Юз гул очиб май ўти рухсоридин,
Зоҳир алардин бири дасторидин.

Ҳусни ўти шуъласи гулзор ўлуб,
Ҳар сори гулзорида гулнор ўлуб.

Хол неким, даф қилурға газанд,
Ўтида кўз мардуми ҳар ён сипанд.

Қошлари ой узра муанбар ҳилол,
Ақлни девона қилиб ҳар ҳилол.

Йўқки, улус қатлиға ул қошлар,
Машварат етмакка қўшуб бошлар.

Ҳусн зуҳурида гириҳ қошида,
Зеб учун ул шамраки, «нун» бошида.

Сунбули зулфи гирих узра гирих, .
Қайси гириҳким, зириҳ узра зириҳ.

Сафшикан.ул турки баногўш ўлуб,
Қатл хаёлиға зириҳпўш ўлуб,

Ноз ила ўтлугф кўзи ҳар ён боқиб,
Зуҳду вараъ хирманиға ўт ёқиб.

Дуди ул ўтнинг сафи мижгон аро,
Чун етибон борчасин айлаб қаро.

Сурмасиз ул қўз қарову пурфусун,
Ондин ўлуб қўзга жаҳон сурмагун.

Лаълида хай қатраси ғалтон томиб,
Йўқки бақо чашмасидин жон томиб.

Хаттини ҳар сори ҳаёт аҳли бил,
Хизрлар ўлғон зулумот аҳли бил.

Қатралар ул ғабғаби дилҳоҳ аро,
Чашма суйидин сизиб ул чоҳ аро,

Ҳар сари мўйи чекибон жон рагин,
Кофири зулфи узуб имон рагин.

Хуллаи гулранг била қомати,
Сарвки гул ўлғай анинг хилъати.

Тунд саманди кўрунуб барқформ,
Суръати сайр ичра бўлуб барқгом.

Куймаку ашқ ўлса не тонг элга фош,
Маркаби барқ ўлсаву рокиб - қуёш.

Гулдек этак санчибу пероҳани,
Тўн этагидин кўрунуб савсани.

Ёғлиғи нақшики, бўлуб гул нишон,
Савсану гул узра бўлуб гулфишон.

Гулники дастори уза банд этиб,
Сарву сапидор уза пайванд этиб.

Бу не намудори жамил, эй кўнгул,
Балки гулистони Халил, эй кўнгул.

Күйдурубон ақлни чобуклуги,
Титратибон рухни нозуклуги.

Бўйла балолар била жавлон аро,
Этса киши бошиға майдон аро,

Туфрок ўлурдин топа олмай амон,
Рахши аёғида замину замон.

Девнажодики, қаён гом олиб,
Йўқки башар, хайли малак қўзғолиб.

Устидаги қотили чобуксувор,
Ўлтурубон халқни девонавор.

Ул дам агар Шиблию Зуннун эрур,
Бир неча ошуфтаи мажнун эрур.

Дин чекибон мотамига хой-хой,
Пири хирад тифлдек ангуштхой.

Рухул-амин ул сори чун боқибон,
Оғзидин онинг шўлакай оқибон,

Онда не ақл, элга не тақво бўлур,
Тақво ила ақл деган не бўлур.

Кўрмаган эл топқай ул ўтдин амон,
Кўрмагу, кул бўлмоқ эмас ҳам, ямон.

Ўтқа тушуб пок бўлур кимки ғаш,
Покроқ ўлғай ўт аро покваш.

Кимки бу куймак анга одат дуур,
Дунёю уқбода саодат дуур.

XXXIX

*Шайхи Ироқий Шомда ҳусн шамъи гулин кўргач, парвонадек туташкони
ва шуъласи инкор тиконларин куйдуруб, мункирлар бошига оишкони*

Улки фано кўйида боқий эди,
Фахри замон Шайхи Ироқий эди.

Кўнгли анинг маҳзани асрори ишқ,
Нутқи анинг абри гуҳарбори ишқ.

Ишқ ўтидин анга мухаммар сиришт,
Ишқ хуруфидин анга сарнавишт.

Лек бу ишқ ўтини дъяво била,
Ёпиб эди пардаи тақво била.

Миср неча вақт анга эрди мақом,
Субҳидаме қилди қўпуб азми Шом.

Воли эди Шомда бир тахтгир,
Ўйлаки тун мулкида бадри мунир.

Англадиким, Шайх келур ул тараф,
Билди ўз аҳволига они шараф.

Айлади хукм ўйлаки, яхши-ямон,
Чиқсун анга ўтру эшитган замон.

Ўзи доғи волийи кишварпаноҳ,
Чиқти ёпиб чархни гарди сипоҳ.

Шайхга ул хайл чу ёвуштилар,
Борчаси маркабларидин туштилар.

Йўли уза борча қўюб бошини,
Гардга мониъ қилибон ёшини.

Бор эди волига бир андок ўғул,
Ким анга юз Миср шаҳи эрди қул.

Лутфу малоҳатда жаҳон оғати,
Дема жаҳон оғати, жон оғати.

Шом саводида махи анвар ул,
Миср Элига юсуфи пайғамбар ул.

Мулки араб ичра ажабдин-ажаб,
Волих анга ҳам ажаму ҳам араб.

Миср диёри аро хабби набот,
Шом саводида худ оби-ҳаёт.

Шайх кўзига чу кўрунди ул ой,
Кўйди аёғига юзу, чективой.

Чок этибон хирқаи иршодни,
Узди чекиб субҳаи авродни.

Шайхга туфроқ олубон хайлу шоҳ,
Лек бўлуб Шайх анга хоки роҳ.

Ишқ ароким Шайхга ул хол ўлуб,
Ҳайратидин келган улус лол ўлуб.

Ишқки ҳар шойибадин пок эрур,
Ҳар неки қилса киши не бок эрур?

Шайхниким ишқ ўти қилди халок,
Шуъласи ул хайлни куйдурди пок.

Ўти қўнгулларга хабар айлади,
Охи бағирларга асар айлади.

Титрабон ўртамагидин бўлди фош,
Поклиги элга нечукким қуёш.

Воли ичидин урубон ўт алам,
Шайх муриди бўлубон ўғли ҳам.

Ишқда пок ўлса киши бу сифат,
Хосият ўлур бу сифат оқибат.

Ҳусни хақиқийни гар ўтруда кўр.
Хоҳ ани кўзгудау, гар суда кўр.

Чун ғараз ул ҳуснға бўлди шухуд,
Кўзгуву сувға арода не вужуд,

Мунда киши қайдаву бебоклик,
Мумкин эмас ишқда жуз поклик.

Ишқ сени қилса, Навоий, халок,
Пок эса ул ишқ ўлумдин не бок.

Соқий, ўлубмен, менга тут жон суйи,
Софии пок, ўйлаки ҳайвон суйи.

То ёқаву кўксум этиб чок ичай,
Ҳар нечаким бўлса тўла, пок ичай.

XL ЎНУНЧИ МАҚОЛАТ

Ростлиқ таърифлаким, вужуд уйи бу туз сутун била барпой. Ва ул уй

шабистони ҳаримида бу шамъи анвар мажлисорой бўлур. Ва егрилик нафийидаким, агар эгри киши зулфдек симбарлар юзида ер тутарким, боши кесгулук. Ва агар аждаҳодек ганж устида халқа урарким, ўлтургулук

Ҳар кишиким, тузлук эрур пешаси,
Кажрав эса чарх, не андешаси?!

Ўқки, туз ўлди таярони анинг,
Бўлса ер эгри, не зиёни анинг?

Йўл неча туз, йўлчиға мақсад қариб,
Хамлиғидин тушса йироқ йўқ ажиб.

Най туз учун истар ани аҳли хол,
Чун туз эмас, эгри кўрар гўшмол.

Найза бўлуб тузлугидин сарбаланд,
Чирмош учун бандға қолиб каманд.

Шамъ бўйи туз келиб айвон аро.
Шоҳиди базм ўлди шабистон аро.

Эгри учуш бирла чу кўп айланиб,
Қайдаки парвона бориб ўртаниб.

Сарвким, ул тўғри чекиб қомафин,
Кўрмайин осиби хазон оғатин.

Чирмашибон сунбули тар боғ аро,
Эгрилик онинг юзин айлаб қаро.

Туз дурур эгри қили то соз эрур,
Эгри бўлур эмдики, носоз эрур.

Бўлди чу мистар хатиға туз ракам, .
Бошини олмас рақамидин қалам.

Бир хати гар эгри тушар бир нуқат,
Нусхада ҳар сафҳададур эгри хат.

Қайси пари пайкари хури нажод,
Балки анга хуру пари хоназод.

Ким ўт эрур чехраи гулранг анга,
Даҳрни куйдургали оҳанг анга.

Гул уза ҳар хай гуҳари ноб ўлуб,

Балки бу хайдин гули сероб ўлуб.

Ҳар сари мушк узра хати мушксуд,
Хай нами зоҳир қилиб ул ўтға дуд.

Олғали эл кўнглини лутфи мизож,
Ўт била сувға берибон имтизож.

Бўлса латофат нечаким, они бор,
Хусну жархол ончаки, имкони бор.

Лек эмас бўлса қади сарфароз,
Бўлмаса гулзори аро сарви ноз.

Чекмаса туз сарви хиромонини,
Отмаса туз новаки мижгонини.

Ўйнамағай жонини ҳар зор анга,
Бўлмағай эл кўнглғи гирифткор анга.

Тузмаса меҳробини аҳли ниёз,
Эгри боқиб рост эмасдур намоз.

Ростқалам халқ эрурлар салим,
Эгри дурур хатки, эмас мустақим.

Ростдур ул ким, назари тўғридур,
Ким илиги эгридур, ул ўғридур.

Бўлса илик эгрилик ичра самар,
Эл ани кесмакда туз этгай магар.

Кўзки эрур эгри аниңг хилқати,
Бирни ики кўрмак эрур санъати.

Бирдин ўғун чун нима мавжуд эмас,
Кўрган ани икки эрур ширку бас.

Улки Сулаймон эди оти аниңг,
Баҳри нубувват дури зоти аниңг.

Салтанати даҳр уза маснаднишин,
Салтанати бирла нубувват қарин.

Қабзаи хукмида жаҳон кишвари,
Амиға инсон киби деву пари.

Фарши саропардаси ёзи ёбон,

Күш паридин боши уза соябон.

Сахни ҳавода тўшалиб мафраши,
Азмда эл хайли жанибаткаши.

Деву пари зумраи одам била,
Тобии амри эди хотам била.

Кимки эрур қайсару хоқони ахд,
Қайсару хоқон не, Сулаймони ахд.

Тахти уруб поя сипехр авжиға,
Тожи солиб сояни меҳр авжиға.

Боргаҳи торами ахзар киби,
Хайли бу торам аро ахтар киби.

Жам била Заххокча жоҳи анинг,
Икки Скандарча сипоҳи анинг.

Хайлу табаъ Ҳурмузу Ҳусрав анга,
Мулки Сулаймонча қаламрав анга.

Лек Сулаймонға нечукким замон,
Хотам ила хукм этиб эрди равон.

Анга доғи гардиши чархи барин,
Салтанат ичра бериб андоқ нигин.

Ул нимаким, ҳар киши хонлиқ топиб,
Ҳукми анинг бирла равонлиқ топиб.

Хатдин ўлуб анда доғи бу шараф,
Хатти бўлуб гавҳару, хотам - садаф.

Турфа буқим, хаттин анинг рўзгор
«Ростиу русти» этиб ошкор.

Қилмаса бу муҳр хати ёрлик,
Шоҳға йўқ ғайри гирифтторлик.

Тузлук ўлуб охир анга дастгир,
Тузлук ила халқ анга фармонпазир.

Ҳар кишиким истаса тузлукка ғавр.
Англадик ониким, эрур икки тавр:

Бир буки, туз бўлса кишининг сўзи,

Йўқ сўзиким, ҳам сўзию ҳам ўзи;

Бир буки, ёлғонға таассуф била,
Тўғри дегай сўзни такаллуф била.

Яхшидир аввалғиси худ бегумон,
Лек иккинчиси ҳам эрмас ёмон.

Ҳар киши ёлғонни деса, лек кам,
Бўлғай эди кош бу давронда ҳам.

Турфа замон аҳлиға биз мубтало,
Ким йўқ алар оллида чиндек бало.

Кимки қилур чинлик алардин ҳавас,
Қошлари устида топар чину бас.

Буки эрур куфр элининг мулки Чин,
Кўрким, эрур ғайрати хулди барин.

Лек бу чинликки, Ҳақ этмиш ато,
Кўрки лилус оллида улдур хато.

Улки хато сўзига ойин эрур,
Заъмида улким, бу хато чин эрур.

Кимки бу давронда қилур ростлик,
Йўқтур иши ғайри каму костлик.

Давр чу кажликка қилур иқтизо,
Сен тиласанг рост, эмастур ризо.

Туз иши йўқ гунбади давворнинг,
Ким хати туз келмади паргорнинг.

Ул кишиким, тузлук эрур шон анга,
Душман эрур гардиши даврон анга.

Хомаки, тузлукка эрур раҳнамун,
Кесилибон боши бўлур сарнигун.

Тузлук ила чун «алиф» урди сало,
Кўрки они остиға олмиш бало.

Туз чекилур боргах узра таноб,
Кўрки эрур бошдин-аёқ печу тоб.

Тузлук ила чунки шихоб урди гом,

Ўртади ўт бошдин-аёғин тамом.

Келди йилон жисмида печу шиканж,
Мухрадур оғзидаву остида ганж.

Эгрилигидин кўрунур янги ой,
Андаки бўлмиш қадами чархсой.

Мунчаки чирмош била дастордур,
Бош уза чиқмоққа сазовордур.

Йўқ-йўқ, эмас бўйлаки қилдим рақам,
Балки эрур барчаси сахвул-қалам.

Эгрию туз васфи мухаққақ дуур,
Ботил эрур эгрию туз хақ дуур.

Шамъки, тузлук била масур эрур,
Гарчи куяр боштин-аёқ нур эрур.

Барққи, эгрилик ўлубтур хўйи,
Гарчи ёрур, лек борур ер қуйи.

То ража чекмас ерига боғбон,
Боғ ҳамон зебда жангол ҳамон.

Моласиз ул тухмки, дехқон сочар,
Сувни teng ичмас неча яксон сочар.

Неча мусаттах эса кўзгу юзи,
Туз кўрунур шоҳиди маҳрӯ юзи.

Худ юзи гарчи мусайқал дуур,
Гирди узор анда мутаввал дуур.

Туз кўрунур меҳр чу турғон суда,
Эгри бўлур уштурак урғон суда.

Боштин-аёқ кимсаки, туздур сўзи,
Ёки бўёлғону ёвуздур сўзи,

Ул доғи бу иккиси беихтиёр,
Кимсага тақдир аро не ихтиёр.

Улки хабибим деди Холиқ ани,
Дерлар улус мухбири содиқ ани.

Чунки аниңг борча сўзи хақ дуур,

Ўтрусида эл сўзи «саддак» дуур.

Қайсихабиб улки, фалак-хокидур,
Сидрау тўби - хасу хошокидур.

Истаб анинг динини билгач яқин,
Уммат ўлурни русули мурсалин.

Сидқ ила урғонда сало уммати,
Ойтти «Каззобуна ло уммати.

Қолса азоб ичра бори коинот,
Бордур анинг уммати аҳли нажот.

Балки чу тортиб алами эҳтидо,
Истабон умматлигини анбиё.

Кизб кетурган тили ё килкидин,
Хориж этиб ўзни русул силкидин.

Сахв ила ёлғон демак эрмас ҳисоб,
Билгач ани чунки қилур ижтиноб.

Улки шиор айлади ёлғон демак,
Бўлмас ани эру мусулмофл демак.

Нечаки жаҳд айласа козиб киши,
Бир-икки даст илгари борғай иши.

Фоғил эса ҳалқ бу ахволдин,
Воқиф эрур Тенгри худ ул холдин.

Элга неча маҳфи эса бу сифат,
Зоҳир этар ёлғон ўзин оқибат.

Кизб қилур бурноғи субҳ ошкор,
Нурини кўрким, нечадур пойдор.

Кимсага ҳар шевада қаллоблик,
Андин эрур яхшики, каззоблик.

Ҳар киши онт ичти шарорат била,
Кизб эса даф ўлди кафорат била.

Кимки ўзи айлади ёлғон сўзин,
Кизб, дер эл, чин деса, қолғон сўзин.

Ранжга солғон бу хасорат они,

Айламас озод кафорат они.

Кимсага ёлғончи дебон қолса от,
Бу от ила чорласалар ўзу ёт,

Сидқ хитоби яна ёнмас анга,
Чин деса ҳам, халқ инонмас анга.

Кимки чини эл аро ёлғон дуур,
Ёлғони чинликка не имкон дуур?

Неча зарурат аро қолғон чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлғон доғи.

XLI

Дуррояснинг ёлғонни чин ўмиға айттуридин ҳодиса домига тушгонида, чин сўзин шер ёлғон согиниб, фарёдига етмагони ва ани бало домидин халос этмагони

Бор эди бир бешада бир тунд шер,
Ваҳшат аро кўк асадидек далер.

Чун бўлур эрди болалаб завқнок,
Мўр боласин қилур эрди халок.

Тишлабон ул мояи пайвандини,
Оғзида асрар эди фарзандини.

Бор эди дурроже ўшул бешада,
Шери жаён ваҳмидин андешада.

Шерки тишлаб боласин дам-бадам,
Бешада ҳар ён қўяр эрди қадам.

Этгач анинг боши уза ногаҳон.
Фар эта учса эди ул нотавон,

Ваҳм ила сесканмак эди шер иши,
Ўлтуур эрди боласига тиши.

Тиш била айлаб боласи ёрасин,
Ёра этиб ўз жигари порасин.

Доим анга бу ғам аро ғам эди,
Ғам неки, мотам уза мотам эди.

Кўнгли бу ишдин бўлуб озорлик,
Бошлади дуррож била ёрлик.

Дедики, мэндин санга йўқ қасду кин,
Емин ўлу бил мени доғи амин.

Ваҳмни қўй, ҳамдаму ҳамрозим ўл,
Айшу тараф вақти навосозим ўл.

Мен доғи лахнинг эшитиб шод ўлай,
Нағманг ила қайғудин озод ўлай.

Шарт буким етса газанде санга,
Солса фалак хиласи банде санга.

Лутф қўлин холинга ҳамдаст этай,
Хасмни сарпанжа била паст этай.

Кўргузуб ихлос ишида ихтисос,
Сени адув домидин айлай халос.

Шер кўп афсун била чун қилди жаҳд,
Сидқ ила дуррож доғи қилди ахд.

Андоқ аро ерда аён бўлди меҳр,
Ким хасад элтур эди андин сипеҳр.

Қайдаки ором тутуб шарза шер,
Гирдида дуррож учубон далер,

Бошиға парвоз ила гардишнамой,
Ўйлаки султон боши узра хумой.

Шер эшитиб анинг илхонини,
Фаҳм қилиб савтида ёлғонини,

Дер эди, ёлғон демаким шум эрур,
Кизб туз эл оллида мазмум эрур.

Панд эшитмас эди дуррожи масти,
Кизбдин этмас эди ағонни паст.

Бир кун анинг қасдиға бир сайдгар,
Ходиса домин ёйиб эрди магар.

Дона била сув сари қилғоч хиром,
Тортти сайёд анинг устига дом.

Қичқирибон дом аро ул мубтало,
Неча деди, «Тот! Мени туттило!»

Шер қулоғиға етиб ул мақол,
Савтини доимғидек этти хаёл,

Кўп эшишиб эрди бу ёлғонини,
Ўйла гумон этти чин афғонини.

Ҳар нечаким рост фифон айлади,
Сидқини ҳам кизб гумон айлади.

Махласиға айламади илтифот,
Токи анга мунқатиъ ўлди ҳаёт.

Ҳар кишиким ростни бехост дер,
Айтса ёлғон доғи эл рост дер.

Сўзда, Навоий, не десанг, чин дегил,
Рост наво нағмаға тахсин дегил.

Соқий, олиб кел қадаҳи дилпазир,
Айла мени журъасидин шергир.

Базмнинг асбобини қилғил насак,
Ҳозир этиб сиху кабобу табақ.

XLII ЎН БИРИНЧИ МАҚОЛАТ

*Илм сипеҳрининг баланд ахтарлигидаким жаҳл тунини ёрутмоқ учун
«айн»и қуёшидин ва «лом»и ойдин ва «мим»и кундуздин нишона айтур. Ва
жаҳл шоми тийра манзарлигидаким, гафлат чоҳини залолат кечасида
зоҳир қилиб, бу кечада шақоватдин фасона айтур. Ва олимнинг
бовужуди фалокат қуёшидек сарбаландлиги ва жоҳилнинг бовужуди
ганжу мол туфрог аро наjsандлиги*

Даҳр иши то халқ ила бўлмиш ситеz,
Хор дурур олимуму, жоҳил - азиз.

Токи жаҳон зулмни қилмиш писанд,
Ерга тушар мева, йиғоч сарбаланд.

Разлға - риф ат, билик ахлиға - ранж,
Тоғ уза хорову, ер остида - ганж.

Феъли ёмон топса рафеъ айлабон,

Ҳукмиға оламни мутеъ айлабон.

Ўйлаки Кайвони нухусатшиор,
Ким еридур гунбади нилий хисор,

Невчун эрур Муштари ондин қуи,
Қилмаса яхшини ёмондин қуи.

Яхшиға андин ғаму озор эрур,
Боғда гул ҳамнафаси хор эрур.

Улки садафдек неча тиражабин,
Тўлдурубон қўйниға дурри самин.

Кимки бўлур дур киби софию пок,
Айлабон олмос ила бағрини чок,

Қулла қотиғлиққа чу боғлаб камар,
Тифи бўлуб чехрахароши қамар,

Лаълдек улким, гуҳари пок ўлуб,
Кўхи бало остида ғамнок ўлуб.

Бўлди кемур хиндуи оташпарат,
Маснади ёқут уза топти нишаст.

Ўт-ки аён қилди гули оташин,
Кул узадур хоки мазаллатнишин,

Ким анга ҳам асл ёмон, ҳам қадам,
Тож ила товус киби муҳтарам.

Улки сўзига бўлуб озода қул,
Тўтийи гўё киби бўйнида ғул.

Қушки боғир ёрмоқ ўлуб ком анга,
Шоҳ илиги устида ором анга.

Улки чекиб нағмайи дилкаш ҳазор,
Кул ичида гулханию хору зор.

Ҳар киши Замзам суйидин келтуруб,
Гандарабон шишада баским туруб.

Майки тўлуб фисқ била жом анга,
Ҳар лаби майгун лабидин ком анга.

Кўқтаки, кўзгудек ўлуб нурӯ тоб,

Ёпиб они оҳ тафидек саҳоб.

Тун кулидин айлабон ойинаранг,
Ой юзи чун шабнам ила топти занг.

Ҳарзараав ўлди қўпалак қахбавор,
Хулла дурур жисмида нақшу нигор.

Дард ила парвона тутуб тунни пос.
Жонида ўт, жисмида эски палос.

Зулм дурур ушбуки, бир нотавон
Илм тилаб шаҳридин ўлғай равон.

Айни фалокатдин аёғи яланг.
Тўни йўқидин тани доғи яланг.

Тевраб аёғини аниңг ҳар тикан,
Ҳар тикан устида мукаррар тикан.

Ўқ аро дунболаи пайкон киби,
Хор ичинда алиф ўлғон киби.

Ески сепечи бошида кулгулук,
Дом киби бошдин-аёғи тилук.

Тойири мақсад тилаб ком ила,
Донаи ашки доғи бу дом ила.

Эгнида авроқу китоби аниңг,
Қилғали таҳсил шитоби аниңг.

Күшдек ўлуб сайр мұяссар анга,
Эгнида авроқи бўлуб пар анга.

Оч этибон қорнини мухтоҷлик,
Туъмаға мухтоҷ этибон очлик.

Жисмини чун заъф этиб андоқки нол.
Хома киби тил чекиб, айлаб савол.

Ҳарне этиб, қониъ ўлуб йўл юруб,
То ўзин ўз мақсадига еткуруб.

Мақсади бир хиттаки кўрмай ўзи,
Тушта доғи кўрмайин они кўзи.

Халқ кўпу йўқ бири ёри аниңг,

Кўздин учуб шахру диёри анинг.

Кўча кўпу эв кўпу бозор ҳам,
Билмайин улким, қаён урғай қадам.

Ғурбат ўти кўнглига кор айлабон,
Жонини ёлғузлуғи зор айлабон.

Сайр этиб ақшомғача бетўшае,
Чун бўлуб ақшом тутубон гўшае.

Заъф ила хуши ўзига келмайин,
Тонгғача уйқу кўзига келмайин.

Тонгла қилиб сайр мадорис аро,
Мадрасалар ичра мажолис аро.

Қайдаки ўз холини таъвил этиб,
Ким эшитиб хазл ила тажхил этиб.

Сарф этибон умр ҳавои варак,
То олибон сарф ҳавои сабақ.

Не топилиб кундуз анинг маскани,
Не билиниб кеча анинг маъмани,

Ғурбат аро холи ёмондин ёмон,
Ҳарне йўқ ондин ёмон, ондин ёмон.

Ажз бўлуб тил иши тақриридин,
Ўйлаки хома тили Тахриридин.

Бўйла ғаму меҳнати даврон чекиб,
Ўну ўн беш йил югуруб, жон чекиб,

Мадраса кунжини ғамобод этиб,
Тонгдин оқшомғача фарёд этиб,

Бўйла минг эмгакдаги бечорадин,
Ўз ватану мулкидин оворадин.

Баъзи ўлуб., баъзи итиб ҳар тараф,
Баъзи этиб доиясин бартараф.

Оз иш ила баъзи этиб иктифо,
Баъзи ўзига тутубон кўп жато.

Эврулубон доираи моҳу сол,

Зоҳир ўлуб бир-ики соҳибкамол.

Қарн ила даврон топибон иқтирон,
То бўлубон бир киши соҳибқирон.

Кўнгли бўлуб маскану маъвойи илм,
Қатра киби пайкари дарёйи илм.

Ибрию юнониу сурёни ҳам,
Хинди агар сўрса, билиб они ҳам.

Кўнгли уйин илм этибон бир жаҳон,
Қатрада ул навъки дарё ниҳон.

Нутқики изҳори маони қилиб,
Зевариасрори ниҳони қилиб.

Чун тўкубон хома шақидин қаро,
Оби хаёт ул зулумоти аро.

Нусха саводи зулумоти анинг,
Маъни ўлуб оби ҳаёти анинг.

Мушкили афлок бўлуб бежадал,
Бу Алийи фикрати оллинда хал.

Жумла рақам килкига марқум ўлуб,
Борча улум оллида маълум ўлуб,

Дин ишида жаҳлу ҳаво дофии,
Ўйлаки Ғаззолий ила Шофии.

Йўқки бу иснайн ани солис дебон,
Балки наби ўзига ворис дебон.

Гарчи фалакдин топибон ҳар камол,
Лек фалокат ҳам анга баркамол,

Шорн етиб чоштға, йўқ ком анга,
Чошт мұяссар эса, йўқ шорн анга.

Турфа буким, жоҳили қотилваше,
Кўрмаги нохуш, демаги нохуше,

Дину диёнатда йўқ ойин анга,
Бал на диёнат анга, не дин анга.

Эл киби совурмоғу нохушлиғи,

Ўт киби куйдурмагу саркашлиғи.

Босира шамъин ўчуурдек карих,
Ақл ҳаёсин кетарурдек сафиҳ.

Оlam аро қахри Илохий бўлуб,
Хулқ ила халқ - икки гувоҳи бўлуб.

Қатл бўлуб одату хўйи аниңг,
Марғраги ҳар сари мўйи аниңг.

Ботинида дуд киби тиравик,
Зоҳирида шуъла киби хиралиқ.

Дунлиғидин ит била яксон бўлуб,
Бал ит аниңг қошида инсон бўлуб.

Турфароқ улким, бу жаҳолат била,
Жалилни қўй, мунча разолат била,

Чарх ани соҳиби жоҳ айлабон,
Тобиъ анга хайлу сипоҳ айлабон.

Ўт киби ҳар нечаки саркаш бўлуб,
Хилъат анга хуллаи заркаш бўлуб.

Гарчи йилондек зарари ом анга,
Ганжи Фаридун уза ором анга.

Нечакон янглиғ этиб тезлик,
Тонг елидин бошига гулрезлик.

Қатл ишига гарчи қиличдек самар,
Айлаб ани шоҳ мурассаъкамар,

Нечакон санам холи киби тира дил,
Жилваси гул барги уза муттасил.

Шанъати ҳар нечако дегандин узун,
Лек бўлуб хашмати андин фузун.

Ул бид ул фазлу фасоҳат била,
Бу бири бу феъли қабоҳат била.

Турфароқ улким, мунга бир эътибор,
Ким юз аниңдекни қилиб хору зор.

Мунунг отин халқ амир айлабон.

Элни бу от бирла асир айлабон.

Анга мунунг хизмати лозим бўлуб,
Балки эшигига мулозим бўлуб.

Кўр не малаквашни қилиб нафси
дун, Деви лайн оллида хору забун

Гарчики ўн қатла тараддуд қилиб,
Хожибу дарбони ташаддуд қилиб.

Оллида бир қатла бўлуб бор анга,
Рўзи ўлуб давлати дидор анга.

Сўрғали чун бекка таназзул бўлуб,
Хожа дуосига тасалсул бўлуб.

Чунки дуо хатмини айлаб қўпуб,
Уйга азимат қилибон ер ўпуб.

Баст қилиб бехуд ўзу ёт ила
Мажлис этиб шархи мубоҳот ила.

Тенгри учун, кўрки, бу не хол эрур,
Шаммаи таърифида тил лол эрур.

Ул не тафаръун, бу не накбат бўлур,
Ўрталарида бу не сухбат бўлур.

Жоҳил агар улдуру олим будур,
Олим эмас ўзига золим будур.

Илми кирн воситай жоҳ этар,
Ўзинию халқни гумроҳ этар.

Олим агар жон учун ўлса залил,
Илмни анинг жаҳлиға бўлғай далил.

Илм ила ким жоҳға майл айлабон,
Баҳр суйин хайға туфайл айлабон.

Итки эрур жифада мақсад анга,
Бўлса мурассасъ жули не суд анга?

Дунки топиб илм раёсат учун,
Хильяят этиб хулла нажосат учун.

Олим агар қатъи амал айласа,

Илмиға шойиста амал айласа;

Солмаса кўз жифаи дуний сари,
Боқмаса туз дунийи фони сари.

Они шараф гавҳарининг кони бил,
Гавҳару кон, ҳарне десанг они бил.

Кон ўзию юз сари гавҳар анга,
Чархида ўзию ҳар тараф ахтар анга.

Конида гавҳарлари ҳам барча пок,
Чархида ахтарлари ҳам тобнок.

Кимки, бу иқбол анга бўлғай насиб,
Солмаса дуний сари кўз, не ажиб.

Эгнида гар хирқаси юз чок эрур,
Гулга тўуни йиртуғи не бок эрур.

Кунгаки урёнлик эрур зийнати,
Тира бўлур, бўлса булут хилъати,

Хушроқ эрур шаҳд кадудин йироқ,
Мушк агар нофаси йўқ яхширок.

Ер кишига хилъат ила не шараф,
Дурға не нуқсон йироқ ўлса садаф.

Қайси чибин кисвати заркордур,
Ери дурур қайдаки мурдордур.

XLIII

*И мом Фаҳр Розий била Султон Мұҳаммад Хоразмшоҳ аро ҳаммомда
оинолиқ шамъи ёргони ва имом сўзидин сultonning истигнодин илик
югони*

Зумраи роз аҳлиға маснаднишин,
Даҳр имом ул-умами фахри дин.

Қилди чу Хоразмни оромгоҳ,
Кўрмагига келмади Хоразмшоҳ.

Сўрғали ул чунки қадам қўймади,
Илм шукуҳи муни ҳам қўймади.

Шаҳни пушаймон қилиб эрди уёт,
Лек имом айламади илтифот.

Бўлди басе пардада гуфту шунуд,
Парда чу қўпмади ародин не суд.

Бор эди ҳаммомда бир кун имом,
Шаҳ доғи ҳаммомға қилди хиром.

Бир-бири бирла бўлубон мухталит,
Шоҳ савол этди бўлуб мунбасит:

«К-ей, бўлуб эл илминг ила баҳравар,
Айт қиёмат ишидин бир хабар,

Ким неча уи кунда малол ўлғуси,
Ҳар кишига анда не хол ўлғуси?»

Шоҳ чу бу нуктани қилди савол
Бўйла жавоб айтди соҳибкамол:

«Ким сангаким хашир сўзи ком эрур,
Бил анга монанд бу ҳаммом эрур.

Анда гадо шаҳ била яксон бўлуб,
Шоҳу гадо борчаси урён бўлуб.

Жоҳу жалол аҳли санингдек бори,
Ичкарию бору йўқи ташқори.

Илму амал аҳли менингдек тамом,
Ҳарне йиғиб, ҳамрах этиб вассалом.

Йўқ санга сultonлик ила суд кўп,
Лек манга илм ила бехбуд кўп».

Илм, Навоий, санга мақсад бил,
Эмдики илм ўлди, амал айлагил.

Соқий, ўшул бодани тутқил мудом,
Ким кўрубон саждаға тушгай имом.

Ичса киши бўлғай анга хоки роҳ,
Айтма Хоразмки, Хоразмшоҳ.

XLIV ЎН ИККИНЧИ МАҚОЛАТ

*Қалам шаққининг гуногунлуги ва аҳли қалам шиққининг буқаламунлуги ва
қайси хутум китобатига шурур қилмоқ аъмол номасига музисиби
қаролиқдур ва котибга хатти мубталолик ва қайси хуруфқа ружсуъ
қилмоқ сахифаи рухсорга музисиби оқлиқ дурур ва роқимга сафиð авроқлиқ*

Ул не ажаб пайкари матбуъ эрур,
Ким уни хуш, диққати маснуъ эрур.

Нўги нуқат нақши нигорандаси,
Тирноғи мистар раги хорандаси.

Күшдек ўлуб вазъу намудор анга,
Нукта сочиб ҳар сори минқор анга.

Туъмаси зулмат, ватани нур уза,
Мушк сочиб сафҳаи кофур уза.

Чобуку мавзун ҳарокоти аниңг,
Учқали йўқ лек қаноти аниңг.

Күш демагил, айт муанбар йилон,
Дема муанбарки, фусунгар йилон.

Шоҳид анга жилвада парронлиғи,
Илиг-аёғнинг доғи пинхонлиғи.

Тил узотиб, фош ўлуб ондин фусун,
Даҳрда ким қўрди йилондин фусун?

Дема йилон, аждар эрур ганжсанж,
Музмар аниңг жавфига юз турфа ганж.

Дуд чиқиб оғзидин аждар киби,
Дуди аро ҳар шаба гавҳар киби.

Аждар эмаским, эмас аждар салим,
Балки дегил они, асойи Калим.

Йўқса, недин ютти жаҳон сеҳрини,
Балки маонию баён сеҳрини.

Не тан аро бўлди захомат анга,
Не бу захоматда вахомат анга.

Дема асо, балки ани хома де,
Нўгин аниңг нақшгари нома де.

Хилқати ҳар халқдин аввал бўлуб,
Васфи калом ичра мусалсал бўлуб,

Арш уза Курси бўлубон жойгир,
Курси уза Лавх иқоматпазир.

Лавҳда ҳар нақшки, бўлмиш рақам,
Ёзгучи бир-бир қалам ўлмиш, қалам.

Мунча шарафким, анга мавжуд эрур,
Котиби мақбул ила мардуд эрур.

Мақбулу мардуди эрур неча хайл,
Ким бориси қилди китобатға майл.

Аввал эрур котиби дорулқазо,
Иш анга ношаръға бермак ризо.

Шоҳиди одил анга ёлғон тонуғ,
Тухмат этарга дирам олғон тонуғ.

Зоҳир анинг хоини мутлақлиғи,
Ҳақ киби равшан бари ноҳақлиғи.

Килк учин итиклиқ ила неш этиб,
Сидқу диёнат юзини реш этиб.

Ноҳақ учун ёзib узун можаро,
Ўз юзидек сафҳани айлаб қаро.

Борча хиёнатни диёнат билиб,
Борча диёнатда хиёнат қилиб.

Банда қилиб чун тузуб ифсадни,
Сарв била савсани озодни.

Бермаса Исойи мужаррад дирам,
Ёзib анинг ақдида тўқкуз харам.

Хўша узумким, киши ришват деса,
Куйдурубон боғини жаннат эса,

Ақд халифа қизи хинду била,
Анга сув ичмак бир аёқ су била.

Музд тилаб хужжати кобин учун,
Қайдлар ул сафҳада тахсин учун.

Кимки бу суратқа сурар хомасин,
Билки қорортур юзидек номасин.

Сўнгғиси муфтийи хиялпеша бил,
Ҳийла била макр анга андеша бил.

Кўнглида эгри не ғаразким тузуб,
Сурати фатвосида туз кўргузуб.

Кийдурубон журға хур кисватин,
Ҳарна хашан бўлса, хасан хилъатин.

Ҳарза наво ичра қилиб захра фош,
Махфи этиб шамъ тубида қуёш.

Риштаи тазвир ўлуб ўзига қайд,
Лек ародада мужрим ўлуб Амру Зайд.

"Ло"у "наам" бирла хато ё савоб,
Ёзиб анга "вАллоҳу аълам" жавоб.

Кўрунубон кўзига ул икки кам,
Тортиб алар ширкатиға Ҳақни ҳам.

Сафҳа шабистон киби ороста,
Мухрлар анда махи нокоста.

Лек боқиб, қилса тааммул киши,
Асли хаёлиға тахайюл киши.

Ҳар тараб ичра кўрунуб юз михан,
Ҳар гул ичидин чиқибон юз тикан.

Сарву гиях ўқ ила ништар чиқиб,
Сунбулу гул дуд ила ахгар чиқиб.

«Айн»и шариат бори ғабни бало,
Тузлук ила ҳар хати онинг хато.

Кимки безар сафҳани бу номадек,
Бўйнин анинг узса бўлур хомадек.

Бири яна омили девон бўлуб,
Дев анинг аъмолида хайрон бўлуб.

Шарҳ этибон исм амалдор анга,
Бахра қилиб ушбу амал дор анга.

Ул бу амал бирла ичиб жоми май,
Килки сариридин анга лахни най.

Чун амали бирла навосоз ўлуб,
Ул най уни хонабарандоз ўлуб.

Хома учин дуда аро айлабон,
Дудаси оламни қаро айлабон.

Килки улус ўртамагига ўтун,
Ўткариб ул ўти фалақдин тутун.

Фоғил ул ишдан шаҳи давлатпаноҳ,
Давлати аркони бўлуб ришваҳоҳ.

Ҳоким этиб мулкка ғоратгаре,
Бузғоли ислом эвини кофаре.

Зулм этиб ул косибу дехқонға ҳам,
Косибу дехқон неки, султонға ҳам.

Қайси вилоятғаки, азм айлабон,
Эл ҳараму боғида базм айлабон.

Гар худ ул уй соҳиби хофий эрур,
Истари аввал майи софий эрур.

Май била бузгоч қарининг холини,
Шоҳид учун ҳам йибориб золини.

Чахдағи тухм арпасини оти еб,
Үйда товуғларни суруқ тоти еб.

Ҳосил ўшул уйга бало дорибон,
Қайси бало, балки вабо дорибон.

Йиғиамоғу оҳ ила ағғон солиб,
Ул ёғину ел била тўғон солиб.

Кентнинг арбоби бир-икки авон,
Зулмда бу - хожа, алар - паҳлавон.

Бир-бири бирла бўлушуб ўйла дўст,
Ким кишиким кўрса дегай мағзу пўст.

Дўстқа шаҳ молини сотиб нуҳуфт,
Борча ўн олтунни бир олтунга муфт.

Сархат алар оллида паррон солиб,
Реза раият уза товон солиб.

Сархат этиб бирга бешу ўн рақам,
Ким Ҳак аниң илгини қилғай қалам.

Неча ситам қилғучи обод ўлуб,
Борча ситам чеккучи барбод ўлуб.

Бўлсун аниң хомасидек фарқи шак,
Осилибон жисми нечукким варақ.

Сортқа гатчи бу борур яхшилар,
Турк ила ҳам яхши борур баҳшилар.

Гарчики бу неча адад бўлди рад,
Ахли қабул ўлди бу неча адад:

Аввалидур муншийи гавҳарфишон,
Ким гаҳи ул руқъя ёзар, гаҳ нишон.

Руқъасидин шод асири фироқ,
Номаси худ руқъасидин яхшироқ.

Номасидин тил топибон сўз насиб,
Ўйлаки гул сафҳасидин андалиб.

Сафҳасидин нотиқа кулгу аро,
Тўти ўшул навъики кўзгу аро.

Ҳажр қаро шомида субҳи нажот,
Зулмати фурқат аро оби ҳаёт.

Лек нишон муждаи жони бўлуб,
Айш хати завқ нишони бўлуб.

Зулм аро мазлумға хатти амон,
Золим этиб ваҳм ани кўрган замон.

Наф да ул навъики меҳри мунир,
Қудрат аро ўйлаки чархи асир.

Шакли ҳилол авжида туғро анга,
Лавни шафақ бошида воло анга.

Ҳарнеки бу шевада мактуб эрур,
Қилса тааммул кўпи марғуб эрур.

Улки тариқи битимакдур китоб,
Назм ила наср ўйлаки дурри хушоб,

Нуктаву таъриху ҳикоёт ҳам,
Шеърда ҳам навъи мақолот ҳам,

Турфа ғазал равзай жаннат мисол,
Турфа ғазал демаки, мушкин ғизол.

Килки қаро риштаға гавҳар чекиб,
Балки кеча ториға ахтар чекиб,

Ой каби юз сафҳаву хат анда хат,
Хол анга ҳар сон мушкин нуқат.

Сафҳалари ҳар бири гулзордек,
Жадвали атрофида девордек.

Кўр нечук ўлғай бу чаман ичра вард,
Дойи чу бор олтун ила ложувард.

Сатрлар анда гулу сарву суман,
Ҳар икки сатр ўртаси дилкаш чаман.

Лафзлар анда гули насрин бўлуб,
Маъни анга меваи ширин бўлуб.

Байтлари ўйлаки Байтул-ҳарам,
Ҳайъати мавзуни саводи Эрам.

Гар бу савод ўлмаса нетгай киши,
Назмин олиб, қай сари кетгай киши?

Улки бу Тахриру варақ асрағай,
Сахву хатодин они Ҳақ асрағай.

Бу бориси фаръ эди, асл ани бил -
Ким кишининг килки узун чекса тил.

Ёзғали оёти Каломи фасих,
Қилғали Тахрир Ҳадиси сахих

Анда доги ёзса тафосир ҳам,
Мунда шурух айласа Тахрир ҳам.

Гаҳ битибон «Тазкират ул-авлиё»,
Гаҳ ракам этса «Қисас ул-анбиё».

Бир нафас «Ихё» била топиб футух,
Жаҳлдин ўлган тан аро берса руҳ.

Қилса «Футухот»ни гоҳи савод,
Топса футухотидин эл юз кушод.

Ёзгали чун олса, хисин «Кимё»,
Топса улус қалб мисин кимё.

Чун «Нафахот» айласа, ёзмоқ қабул,
«Нафҳай унс» этса кўнгулга шумул.

Килки «Шавоҳид» сари бўлса кафил,
Шоҳиди мақсадға бўлса далил.

Бўлса хақойик неки чекса қалам,
Ёзса маориф неки ёзса рақам.

Нозири кўнглин чу мунир этса файз,
Роқимининг руҳиға ҳам етса файз.

Кимга бу ишғоли рақам бор эса,
Сиххату ҳусниҳат анга ёр эса,

Тенгри насиб айлаб анга шодлик,
Берсун улусдин хати озодлик.

Хомасини сафҳатироз айласун,
Сафҳасидин сахвни оз айласун.

Ҳар қашишиким, хат аро чекса ул,
Бўлсун анга манзили мақсадға йўл.

XLV

*Ёқутнинг ҳусниҳат жиҳатидин дарвешу подшоҳ қошида таъзими
ортгони ва қаламрав саводининг аҳли ҳурмат рақами аниг саҳифаи
ҳолига тортгони*

Боғи фано гулбунида шухра вард,
Улки анга гулшан эди Сухравард.

Нафсу ҳаво девига бермакка тоб,
Авжи ҳақиқат фалакида шихоб.

Бир кун ўтуб дори хилофат сон,
Ўйлаки Ҳақ раҳмати оғат сон,

Мустаъсим-биллах этиб кўп ниёз,
Каъбага ул навъки аҳли Ҳижоз.

Тахти уза они чиқориб туруб;
Чун они ўлтуртуб, ўзи ўлтуруб.

Дурж бир эрди доғи гавҳар ики,
Бурж биру устида ахтар ики.

Шайх деб одоби тариқатда сўз,
Лек халифа тикибон ерга кўз.

Ҳар ён аёқ устида озодалар,
Демагил озодаки, шаҳзодалар.

Шайхға чун эл сори тушти назар,
Кўзига Ёқут кўрунди магар,

Кўпти равон зоҳир этиб изтироб,
Ҳайрат этиб, қилди халифа хитоб,

К-ей аёғинг туфроғи огоҳлар,
Қуллуғунга фахр этибон шоҳлар.

Қайдин анга бўлди бу олий мақом,
Ким бу сифат айлагасен эхтиром.

Шайх деди: Қайси бийик иззу жоҳ,
Мундин ўтарким, анга бермиш Илоҳ,

Ким бори Мушаф битимакдур иши,
Ўйлаки андоқ бита олмас киши.

Чун қилур ул Ҳақ сўзининг зийнати,
Вожиб эрур бизга анинг хурмати.

Билгач ани муршиди огоҳдин,
Ҳукми жулус ўлди анга шоҳдин.

Сурати хат лутфидин ул покдаст,
Бўлди қаламрав шаҳиға ҳамнишаст.

Билки, Навоий, не сўз этсанг ракам,
Ҳақ сўзидин ўзгага ургил қалам.

Соқий, олиб кел майи ёқутранг,
Қуй хати Бағдодгача бедаранг.

Тут манга ул боданиким, қут этай,
Кохрабо рангини ёқут этай.

XLVI ЎН УЧУНЧИ МАҚОЛАТ

Саҳобдек нафърасонлар бобидаким, арақи пешони била раёхин зеболари бошисъа гавхарафион бўлурлар. Ва булут аро барқдек хандонлиқ юзларида пайдо. Ва шабнам тўкулган чинордек обилаи кафи даст била ерга паст бўлғон хасу хошокни сероб қилурлар. Ва чинордек дилсўзлиқлари аҳволларида хувайдо

Эй бўлубон субҳ киби сиймпош,
Мехринг ўлуб ом нечукким қүёш.

Субҳ киби халқ юзига кулуб,
Чарх киби эл бошиға эврулуб.

Жола киби хора агар ёғдик,
Бошни ниҳон айламайин тоғдек.

Узса бошинг тиф ила мажлисда жамъ,
Жамъ кўзин ёрутуб, андоқки шамъ,

Хома киби бошинга гар етса шақ,
Сен қилиб ул шақ била зеби варак.

Тиф ила етган сойи кўксунгга чок,
Сен бериб, андоқки садаф дурри пок.

Давр ичингни неча қонлик қилиб,
Нофа киби атрафионлиқ қилиб.

Наф дин эл вирди дуо жонинга,
«Ямкусу фил-арзи» сенинг шонинга.

Қайда адо айлагасен бу сипос,
Ким сени деб хайри башар, хайри нос.

Наф етурмакка шиор айладинг,
Ўзунга ул наф ни ёр айладинг.

Наф инг агар халқقا бешак дуур,
Билки бу наф ўзунга кўпрак дуур.

Қатрае гар баҳрға сочти саҳоб,

Баҳр қилур қатрасини дурри ноб.

Нахлға дәхқон чу берур парвариш,
Бўлур анга мевау гул бермак иш.

Буким эрур сақфға хомил сутун,
Бўлмаса сақф, ул ҳам ўлур сарнигун.

Берса чу шоҳид қошиға вусма зеб,
Вусмани ул қош-ўқ этар дилфиreb.

Холки рухсор уза марғуб эрур,
Ул доғи рухсора била хўб эрур.

Улки зарап шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Улки ушатур босибон шишани,
Қилмас аёқ заҳмидин андешани.

Шуъла тушуб ҳасғаки тортар алам,
Чун они куйдурди, ўчар ўзи ҳам.

Пашшаки эл бўйнида бўлди мухил,
Бўлди тапонча била-ўқ музмаҳил.

Чун кўпалак қасдиға азм этти ёш,
Ерга урап бўркин, очиб ўзи бош.

Бумн тепмакка не қуш кирса чуст,
Тепган оёғдурки, қилур дом руст.

Екса ғани тухм қилиб элга зўр,
Тухмини торож қилур хайли мўр.

Кимки фалак сон отар тошини,
Тош ила озурда қилур бошини.

Сифла нишониси шарорат дурур,
Шуълаға биттабъ ҳарорат дурур.

Бўлса киши мудбир агар баҳтиёр,
Ўзига бу амрда не ихтиёр?

Мушкни нофа неча мастур этар,
Атри ани халқ аро машҳур этар.

Кимгаки биззот саховат дурур,

Фақру ғинодин не тафоват дуур.

Ҳақки, бирор хилқатини қилди пок,
Севмаса нопок эл они не бок.

Меваға мағз үлса бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман ўлур, дўст ҳам.

Яхши-ёмондин бари эрмас жаҳон,
Лек ёмон зоҳиру яхши ниҳон.

Чунки ёмон кўпрак эмиш, яхши оз,
Жазмки, оз ўлғусидур яхши роз.

Ҳақ сўзи дун халқдин имкон эмас,
Дев тили лойики «Қуръон» эмас.

Чунки эрур асли ёмон нописанд,
Айламас ул яхшини асло писанд.

Дунки, ёмон феъли анга хуш дуур,
Жазмки, эл яхшиси нохуш дуур.

Бўлди чу эл қилғонига айбжўй,
Мумкин эмас бўлмомоғи айбгўй.

Айб қўзи чунки бўлур тезбин,
Захр кўрар гарчи эрур ангубин.

Улки хаёли бори фосид дуур,
Борча салоҳ аҳлиға хосид дуур.

Лаъл ҳисобида тутар хорани,
Инжу сонар борча садафпорани.

Ҳам кўринур игна синонча анга,
Ҳам билинур ришта йилонча анга,

Кўрса бирор хонида қурси фатир,
Дер ани кўк сахнида бадри мунир.

Эл кафида обиладин тоб ер,
Они хасаддин дури сероб дер.

Тун қорасин субҳи сафо соғинур,
Бум парин парри ҳумо соғинур.

Эл майини лаъли равонча тутар,

Турфа буқим, ҳасратидин қон ютар.

Кўрса бирор кўз ёшини дурри ноб,
Ришта киби ғамдин урап печу тоб.

Топса музаххаб бирор айвонини,
Куйдуур үл ўт била вайронини.

Ҳар киши гул исласа, хор ул чекар,
Бода бирор чекса, хумор ул чекар.

Элга нишот ўлса, анга дард эрур,
Дард аниңг жонига дархурд эрур.

Яхшиғадур ахли хасад заҳмати,
Накднинг ўғридин эрур оғати.

Гулгаки юз ҳусну латофат дурур,
Атри жуал жонига оғат дурур.

Хизрдин иблис эрур аъмо киби,
Рост зумуррад била аф о киби.

Мехрки равшанлиқ этар фош ани,
Кимга гунах кўрмаса хуффош ани.

Сувки, берур элга ўлумдин амон,
Тира қилур ўтға етишган замон.

Ғулки, маъвоси биёбон эрур,
Гулшан аниңг кўзига зиндан эрур.

Лек қуёш жавҳари чун келди пок,
Бўлса булат нуриға мониъ не бок.

Тушса хазаф остиға рахшон гуҳар,
Қайда гуҳар қадриға андин зарар.

Кавнни ёрутти расули араб,
Нетгай ўзин тира қилиб Бу Лахаб.

Эйки наби қавли била шод сен,
Элга зарар хавфидин озод сен.

Ҳаққи, фалак тоқи бино айлади,
Жавфида бу дайри фано айлади.

Гулшани давронға бериб зебу фар.

Ҳар гулини айлади тобанда хур.

Бу чаман ўлмоғида мавжуд анга,
Бор эди инсон гули мақсуд анга.

Зумраи инсон аро ҳам комили,
Келди мاشаққат юкининг хомили.

Улки камол аҳлидин акмал дуур,
Шоҳи русул Аҳмади мурсал дуур.

Мехри нубувват бу камоли била,
Авжи камол узра жалоли била.

Этти сенинг шоминга мисбоҳлиқ,
Қилди сенинг шонинга маддоҳлиқ.

Наф тегурмакни чу қилди қиёс,
Кўрки, қиёс этти сени хайри нос.

Улки санохон анга субҳон ўлуб,
Ул санга маддоҳу санохон ўлуб.

Ушбу бийик мартаба қадрини бил,
Бўйла улуғ манзала шукрини қил.

Шукр недур? Нафъ фузун айламак,
Базл камандини узун айламак.

Бўлмоқ агар кўп эса ҳам базлсоз,
Бергали ор айламамак бўлса оз.

Хайр мұяссар гар әмас ил била,
Наф тегурмак ҳам эрур тил била.

Ганж бериб бўлмас экин тутса кўз,
Улча қилур вақтида бир яхши сўз.

Сўз била қуфр аҳли мусулмон бўлуб,
Сўз била ҳайвон деган инсон бўлуб,

Ҳам сўз ила элга ўлумдин нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлук тан ҳаёт.

Бир сўз этиб онча балиятни даф,
Ким сочибон ганж етишмай бу наф.

Маъданни инсон гуҳари сўз дуур,

Гулшани одам самари сўз дурур.

Сўз била наф ўлмаса эл пешаси,
Яхши керак қўнглида андешаси.

Кўнгли киши хушлуғидин хуш керак,
Ноҳуш агар бўлса, мушавваш керак.

Одами эрсжанг демагил одами,
Оники йўқ халқ ғамидин ғами.

Улки киши ўлмагидин шод эрур,
Гўркану ғосилу жаллод эрур.

Қайси бирин кимки тасаввур этар,
Табъға кўрким, не танаффур этар.

Лек бирор қилса равонбахшилик,
Рух киби сўз била жонбахшилик.

Нутқи била етмаса бахшойиши,
Зикри эрур табъға осойиши.

Чун сени Ҳақ нодирасон айлади,
Даҳр элига наф расон айлади.

Ҳар киши бу амрға мансуб эрур,
Борча улус кўнглига маҳбуб эрур.

Икки жаҳон тахти била афсари,
Билки эрур бир сари, ул бир сари.

Йўқ бу сифатдин нима марғуброқ,
Лек бир иш мундин эрур хўброқ.

Ким берибон қилмамоқ олмоққа хўй,
Наф расон боимоқу йўқ нафжўй.

Берннак иши хотиридин кетмамак,
Бермагу, олмоқни хаёл этмамак.

Топқонини сочди эл узра сахоб,
Ким они Ҳақ айлади гардунжаноб.

Мўр терар ҳарнеки, сочқай киши,
Бўлди тирик гўрга кирмак иши.

Чун сочар эл узра шукуфа дирам,

Ҳақ анга не барглар айлар карам.

Элки йиғар ҳарне ул айлар нисор,
Андин эрур дарбадару хоксор.

Шишаки рухсор уза сепгай гулоб,
Тоқ уза асрарлар ани орзулоб.

Чунки супургу йиғар инак далил:
Ётмоқ эшик кейнида хору залил.

Зулфи санамламинг эрур мушкпош,
Ким они рухсор уза асрар қуёш.

Бўлди бу сунбул исидин хўшачин,
Ким қаро тупроқ кибидур мушки Чин.

Бил яна бир мартаба мундин баланд,
Ким анга йўл топмоқ эрур аржуманд.

Қайсидур ул: базл очуқ юз била,
Тутмоқ ачиқ бода чучук сўз била.

Базлда ким лутфни қилмас хато,
Зоҳир этар бир йўли икки ато.

Тос аро гар мева эрур дилфиреб,
Устида гуллар эрур ортуқси зеб.

Бўлса неча ҳусну сабоҳат била,
Зор қилур элни малоҳат била.

Олтун агар тожға зийнат дурур,
Устида дур бўлса не нисбат дурур.

Хони музъфар гар эрур дилписанд,
Хушроқ эрур сепсалар устига қанд.

Улки бу ахлоқ ила айлаб хиром,
Этса жафо айламагай интиқом.

Балки кудуратни сафо айлагай,
Неча жафо етса, вафо айлагай.

Они башар хайлининг инсони
бил, Одамилар одамиси они бил.

Англа кишиликни мусаллам анга,

Юз кишиликча иш эса ҳам анга.

XLVII

Айюби халаф нохалаф ўғрининг эгрилигин тузгони ва гумрохлиқ зулматида анга йўл кўргузгони ва ул шайх силсиласига кириб, айёрлиқ камандин узгони

Бир кеча Айюби халаф масти роз,
Тўкар эди шамъдек ашки ниёз.

Ашк дури баҳриға побаст эди,
Куймак арошамъға ҳамдаст эди.

Хилватида маскани бир бурж аро,
Дурри самин ўйлаки бир дурж аро.

Бу кеча бир кисабури нақбзан,
Бўлмиш эди масканига нақбкан.

Барча кеча ер тубин айлаб харош,
Хуфрасиға чиқти сарой ичра бош.

Англабон Айюб они, дам урмади,
Тоат этиб, ўзига келтурмади.

Ўғри ўшул хуфра ичидин чиқиб,
Ҳарне топиб, эвда тамамин йифиб.

Онча неким элта олур чоғлабон,
Берк тонгиб орқасиға боғлабон.

Нақбға киргач кичик эрди тешук,
Сиғмадиким беҳад улуғ эрди юк.

Тор ини сичқонға солиб эрди ғам,
Куйруқиға боғлади ғарбол ҳам.

Кўрди чу Айюбки ожиздур ул,
Қўпти, эшик очтию кўргузди йўл,

Ким, юк улуғдир доғи нақбинг кичик,
Йўл сори келгилки, очукдур эшик.

Ончаки бероҳлиқ ул кўргузуб,
Шайх бу янглиғ анга йўл кўргузуб.

Кимгаки кўргузсалар, ул навъ йўл
Ўзга йўлидин чика олғайму ул?

Ўғрини ул хол забун айлабон,
Қаддин оғир ҳамл нигун айлабон.

Жонига бир ўт солибон сўзу дард,
Ким куюб андин фалаки ложувард.

Эгнидаги юкни бу ўтга уруб,
Ўзлугининг ҳам юкини куйдуруб,

Музтар этиб ранжу малолат ани,
Хас киби ўртаб бу хижолат ани,

Наъра чекиб сел киби тўкти ёш,
Шайх аёғига фидо қилди бош.

Ул караму авф тилин лол этиб,
Лутф юки жисмини беҳол этиб.

Шайх карам бирла оритти ёшин.
Лутф ила туфроғдин олди бошин.

Англабон ул дард ила холат анга,
Хирқаи факт этти ҳаволат анга.

Куйди сулук ўтиға жони анинг,
Ўйлаки, махв ўлди нишони анинг.

Ўзлуки чун куйди нечукким хасе,
Топти ул ўт бирла ёруғлук басе.

Комил анга берди чу бу парвариш,
Айлади бир авф била мунча иш.

Нетти Навоий қўюбон телбалик,
Сен доғи урсанг бир этакка илик.

Соқий, илик тут, гунахим авф этиб,
Ким чиқадур жоним оғизға этиб,

Бот бўлу бир жом ила еткур футух,
Сабр эса Айюбча, йўқ умри Нух.

XLVIII ЎН ТЎРТУНЧИ МАҶОЛАТ

Афлок хайъати шикоятидақим, ҳар бириси дуржес кўрунур ва ҳар кавкаби бир гавҳари пок, аммо хуққаे дурур заҳрнок, балки заҳри заҳри ҳалок. Ва жсаҳон луъбати киноядидаким, чобуке кўрурицур матбуу ва мавзун. Аммо золедурур иши макру фусун. Ва фусуни ҳаддин фузун. Ва ул хуққа лаолиси мазарратидин қалам тилл лол ва бу золнинг жамъи завол

Чарх эрур шуъбадасанж, эй қўнгул,
Топма фиреби била ранж, эй қўнгул.

Шуъбадаси ваҳму гумондин фузун,
Шуъбададин доғи фузунроқ фусун.

Чарх урубон рев ила найранг соз,
Ўйлаки кўк хирқа била тосбоз.

Хирқасида баҳядин анжум нишон,
Бўйида бир парча ямоғ - Кахкашон.

Машъали хур бирлаки, даврон қилиб,
Тос аро ўт хирқада пинхон қилиб.

Ўткариб ул хирқа аросидин ўт,
Кўргузубон субҳ яқосидин ўт.

Йўқки, чу субҳ оғзини кулгу очиб,
Ҳийла била оғзидин ўтлар сочиб.

Ўйлаки ул ўтининг учқунлари,
Хирқаси узра сочилиб ҳар сари.

Балки қовурчоқчи киби хийлагар,
Кўргузубон чодаридин минг сувар.

Миху сутунсиз тикибон.чодарин,
Даври этиб чодарининг пайкарин,

Анда бўлуб жилвагари анжуман,
Ҳар сори юз луъбати симинбадан.

Мунчаки луъбат чиқориб симгун,
Қасди бори элга фирибу фусун.

Йўқки, париҳондек этиб жисм шақ,
Тифи била қони ҳилолу шафак.

Бўйла париҳонлиғ ила ахтари,
Жамъ ўлубон гирдида юз минг pari.

Дема парихонки, эрур пиразол,
Қадди боиуб далла сифатлиққа дол.

Анжуми тазвирда ёши аниңг,
Субҳ баёзи дема боши аниңг,

Хам тўкуб эл қонини тадбир ила,
Хам олиб эл жонини тазвир ила.

Хусравлар қатли учун тезхуш,
Хусрави ҳам демаки, Фарҳодкуш.

Даҳр арусинки, тамошо қилиб,
Макр ила машшоталиқ ифшо қилиб.

Қўйнида машшоталиғи белгуси,
Субҳи сафид - оби, қуёш - кўзгуси.

Айлабон ул шўхни ороста,
Субҳ дами чун гули навхоста.

Ғоза уруб оразиға гул била,
Зулф ўруб эгнига сунбул била.

Лола била чехрасин ол айлабон,
Доғини ул чехраға хол айлабон.

Вусма чекиб, сабза била қошиға,
Меъжар етиб, шабнам ила бошиға.

Сарвдин илгига ниғор айлабон,
Сувни анга ойинадор айлабон.

Ғунча аро оғзини пинҳон қилиб,
Сўз чоғи ул ғунчани хандон қилиб.

Наргиси шаҳлодин етиб кўз анга,
Савсану раъно тилидин сўз анга.

Наргисига ғамзая ноз ўргатиб,
Ғамзасини шуъбадабоз ўргатиб,

Чунки безаб хулди бариндек ани,
Хулд неким, луъбати Чиндек ани.

Жилва бериб ел аро зеболиғин,
Зоҳир етиб ҳар сори раънолиғин.

Мунча фусунким, қилиб изҳор анга,
Бўлмоқ учун халқ гирифтор анга.

То ани ҳар кимки кўруб зор ўлуб,
Ишқ камандига гирифтор ўлуб.

Чун кўруб ул золни бир Рустаме,
Бўлди ҳавосида асири ғаме.

Зоҳир етиб ўртада даллолалик,
Айтма даллолаки, муҳтолалик.

Ул қадар афсун нуҳуфт айлабон.
Ким ул икки тоқни жуфт айлабон.

Маҳкам етар чоғда алар ақдини,
Махр етибон жавҳари жон нақдини,

Махри маажжал бу дам ар жон бўлуб,
Тонгла муажжал анга имон бўлуб.

Шоҳиди раъноки топиб бўйла даст,
Ошиқини айлади шоҳидпараст.

Ажзу забунлуқ кўруб ойин анга,
Даъви ета бошлади кобин анга.

Махри маажжал тилабон жон олиб,
Сўнгра муажжал тилаб имон олиб.

Жон била имонни чу торож етиб,
Даҳр евидин они ихрож етиб,

Они чиқорғоч, кивуруб ёнани,
Ўз қилибон, бир яна бегонани.

Анга доғи тарки вафо айлабон,
Ўзгага доғи бу жафо айлабон.

Турфа буким, юз келибон минг кетар,
Минг чу кетар, кейнича юз минг етар.

Бўйла бўлуб, келмагу кетмак иши,
Кетгуси бу базмға келган киши.

Давр иши бу навъ тахайюл топиб,
Оҳки, бу давр тасалсул топиб.

Силсила бу навъ азал то абад,
Келгучио кетгучи беҳадду ад.

Гар юзу гар минг фалак айлаб табох,
Ох, жафосидин анинг юз минг ох.

Минтақаси бирла муаддил хатин,
Яъни ўшул икки ҳамойил хатин

Кўрмак ила фаҳм қилур борча ел,
Ким нега боғлабдур ики ерда бел.

Даврасидин хоҳ куну хоҳ тун,
Топиб ўзин зеру забар туну кун.

Меҳнатидин меҳр юзи сорғориб,
Балки янги ой ҳам ўзидин бориб.

Субҳ тўнин чок етиб онинг ғами,
Шорн либосини қилиб мотами.

Ўтни иситмадин етиб бекарор, Элни
югурмакдин етиб хоксор.

Дағдағаси сувни жаҳонгард етиб,
Сарсари туфроғни худ гард етиб.

Баҳр анинг қасди била заҳрфом,
Заҳр асари айлаб ани талхком.

Конни анинг зулми қилиб тирабаҳт,
Ўйлаки қон боғлаб ичи лаҳт-лаҳт.

Дурға жафоси бўлубон онча фош,
Ким бўлуб ўз ҳолиға бир қатра ёш.

Лаълға ниши тегиб онча аён,
Ким бўлуб ўз заҳмиға бир қатра қон.

Ўйла булут ҳоли ғамидин табох,
Ким бўлуб ўз дардиға бир тийра ох.

Чашма кўруб баски ҳам андин ситеz,
Бир кўз ўлуб, ўз ғамидин ашкрез.

Булбул анинг андуҳидин дарднок,
Андин ўлуб гул тўни юз ерда чок.

Тоза туган зоҳир етиб лоладин,
Ул туганин қонға бўяб жоладин.

Фоҳиша кўзидин оқизиб қонини,
Май ўтидин куйдуруб ел жонини.

Гарчи улус жони аро ўт солур,
Берганини барча кишидин олур.

Лек бу ҳамким тутубон ёр ўзин,
Кўргузур ел ҳолиға ғамхор ўзин.

Зоҳир етиб нашъу намо неча кун,
Элни қилур комраво неча кун.

Бирни қилиб жоҳда Қорун киби,
Бирини риф атда Фаридун киби.

Ушбу иши доғи мувофиқ эмас,
Балки мингидин бири лойиқ эмас.

Ўйла гумон айлаки чархи дани,
Ким кўрунур даврда парвизани.

Оlam ели яхши агар дун эрур,
Борчаға ул чамбар аро ер берур.

Чунки бу навъ айлади ел ҳолини,
Дойир етар ҳар сори ғарболини.

Яхшини бебокдин айлар жудо,
Покни нопокдин айлар жудо.

Эмдики айрилди шарифу хасис,
Қолмади бир пояда дуну нафис.

Қай бириким, бор эди қўпрак дани,
Қилди ани лутғ ила қўпрак ғани.

Ким шабадин айламайин дурни фарқ,
Фарқин анинг дурлар аро қилди ғарқ.

Гулшани даҳр ичраки, ҳар бебасар,
Бор эди нарғис киби кўтаҳназар.

Қўйди анинг базмида гоҳи фараҳ,
Сим табақлар уза олтун қадаҳ.

Гулники покизасиришт англади,
Зевари гулзори биҳишт англади.

Хори бало бирла етиб мубтало,
Уздию совурдию қилди жало.

Ул териким, ринд қилур журъадон,
Мушки Хўтан айлади анда нихон.

Қайда адими Яман идрок етиб,
Айлади қурбон ани юз чок етиб.

Улки кириб тиғдек ел қониға,
Рутбада солиб они шаҳ ёниға.

Ўқ киби тузлар бори андин залил,
Кишдин ихрож бўлуб мил-мил.

Турфа буким, яхши дегил гар ямон,
Муҳлат агар берса бир озроқ замон,

Ханжари бедодни қилғонда тез,
Яхши-ёмон бирла teng айлар ситеz.

Кимники тахт узра қилур аржманд.
Тахта уза оқибат айлар нажанд.

Кимгаки бир тахта киз айлар паноҳ,
Анга доғи тахта қилур хобгоҳ.

Кимгаки бир жорн тутар нўши баҳр,
Оқибатул-амр езар анда заҳр.

Йўқ киши ул жомни нўш етмаган,
Сўнгра бу заҳр ила хуруш етмаган.

Ҳар киши шаънинки, рафет айлади,
Амриға оламни мутеъ айлади.

Қилди яна жавр била зердаст,
Даст-бадаст айлади туфроққа паст.

Даҳрда ул хайлки, шоҳ ердилар,
Додгару мулкпаноҳ ердилар,

Бирни қатил айламайин қўйдиму?
Зору залил айламайин қўйдиму?

Кўрки қаён борди Фаридуну Жам,
Еражу Ҳушанг ила Заҳҳок ҳам.

Салму Манучехр ила Навзар қани?
Баҳману Дорову Скандар қани?

Қани жаҳон довари Чингизхон?
Қани жаҳон хони Темур Кўрагон?

Бирга вафо айламади чархи дун,
Кимники чекти, яна қилди нигун.

Давлату иқболи била бўлма шод,
Мехрига ҳам айламагил еътимод.

Ҳеч дурур ҳосилу боқиси ҳеч.
Кеч боридин бот, vale қўйма кеч.

Сени ул етгунча забун, сен бурун,
Айла, ани факр ила хору забун.

Токи не илгингда дурур олмай ул,
Борчасидин силк етак, торт қўл.

Ҳарне бор илгингда пароканда қил,
Ўз илигингдин ани шарманда қил.

Панжай хуршеддек, илгингни оч,
Анда неким сийм эса, оламға соч!

Ул сени. айлар чу тихидаст бил,
Билгач ўз-ўзингни тихидаст қил.

XLIX

*Искандарнинг етти иқлим мамоликин панжаси тасарруфиға киурғони
ҳоли илик била оламдин риҳлат маркабин сурғони*

Чунки Сикандар шаҳи иқлимгир
Бўлди жаҳон мулкида соҳиб сарир,

Қолмади бир ерки юруб олмади.
Ерки юруб олмади бир қолмади.

Ҳитай ҳукмиға кириб баҳру бар,
Қабзаи амриға тушуб хушку тар.

Хутба ўқуб гунбади ахзар уза,
Сиккаи адлин уруб ахтар уза.

Қуллуғини шаҳлар етиб ихтиёр.
Қуллуғи шаҳларға бўлуб ифтихор.

Ҳам шаҳ ўлуб, ҳам валию ҳам наби,
Ҳикмат ила ҳам туз ўлуб машраби.

Зотиға Жамshedлиғ ойин бўлуб,
Кўзгу анга жоми жаҳонбин бўлуб.

Ҳам ети кўк ҳукми мұяссар анга,
Ҳам ети иқлим мусаххар анга.

Бўйла ҳумоюнфари фирузбахт,
Дайри фанодин чекар ўлғонда раҳт.

Кўрди ажаб ажз ила бечоралиқ,
Оллиға тушти ажаб оворалиқ,

Не ҳукамоси бўлубон дастгир,
Не хадаму бандаси фаррҳонпазир.

Борчаси қолиб бу яшил боғ аро,
Озим ўлуб ул қаро туфроғ аро.

Ўртади чун бўйла заволи ичин,
Бу сўз ила айлади холи ичин,

Ким: «Бу нафаским борадурмен залил,
Навбати шохий манга кўси рами.

Қайсиғаким шарти ҳамият дурур,
Мендин анга ушбу васият дурур:

Ким манга чун тойири бўстони қудс,
Қилса ҳаво ёд етиб айвони қудс.

Оҳ ила оламни қаро айлабон,
Хобгаҳим наъш аро айлабон,

Қабрға чун бошлиғунгиздур йўлум,
Наъш ёнидин чиқаринг бир қўлум,

То кишиким қилса назар ул сори,
Ибрат ила боққай ўшул қўл сори,

Билгай аниким ети кишвар шаҳи,
Этти фалак мушкилиниң оғаҳи,

Жисмида жон йўқ бу макондин борур,
Холи илик бирла жаҳондин борур.

Кимки жаҳон мулки ҳавасдур анга,
Ушбу илик тажриба басдур анга.

Торт, Навоий, бу жаҳондин илик,
Қайси жаҳон, жавҳари жондин илик.

Соқий, эрур коми дилим мастилик,
Мониъ эрур лек тиҳидастлик,

Лутф ила бер илгима май жавҳари,
Май неки, ойнаи Искандарий.

L ЎН БЕШИНЧИ МАҚОЛАТ

Жаҳл майининг дурдкашлари шаънидаким, салоҳ хирқалари маъсият илгидин чок дурур. Ва май жсаҳлининг сархушлари бобидаким, ҳар бири майхона ешигига масту бебок юрур ва йиқуқ майхона аларга тахти Жамиедосо ва синуқ паймона аларга жоми жаҳоннамо ва надомат ашки ёгиниким, гуноҳ шуъласин ўчурур ва тавба барқи ўтиким, маъсият хирманин куйдурур

Эй тарабинг жомға ҳамдастлик,
Жаҳл хуморидин ишинг мастилик.

Ўксумайин айши мудоминг сенинг,
Жоми жаҳолат била коминг сенинг.

Купдек ичинга солибон бода жўш,
Кўнглунг ул жўш ила ҳардам хуруш.

Бода солиб жонингга жўши ғуур,
Йўқ санга куп янглиғ ўзунгдин шуур.

Фисқу фужур илги чу оғзинг очиб.
Куп киби ғафлат майдидин каф сочиб.

Не санга ўлмак ғамидин мотаме,
Не санга паймона тўлардин ғаме.

Этса ажал муҳтасиби нетгасен,
Даф иға тадбир не навъ етгасен?

Урса жафо тоши бу купга туруб,
Ташласа ҳар порасини синдуруб.

Жисминга доғ ўртаса ҳар доғ уза,
Тўқса майнингни қаро туфроғ уза.

Зарфи сафолингни ушотғонидек,
Лаъли майнинг айласа ер қонидек,

Буки майи жаҳл ичасен беҳисоб,
Бўлғуси бир кун санга бу еҳтисоб.

Неча сенинг мастилинг ою йил,
Ой ила йил мастилингдин ойил.

Мастки феъли бори муҳмал дурур.
Кўйнинг атфолиға муҳзал дурур.

Кўй бошидин чу бўлур телба фош
Ёғдуур атфол анга ҳар сон тош.

Улки ичиб бодани паймонадин,
Маст чиқар қўйга хумхонадин,

Манглайиким томға тегиб, қон бўлуб,
Бошида дастори паришон бўлуб.

Элга қилиб ҳамла ёмон ит киби,
Қайси ёмон ит, қопоғон ит киби.

Жисмини усруклук етиб дам-бадам,
Ҳар сори қўйса қадам ул сори хам,

Сел сувин топса ичиб, мул киби.
Сой тошини топса отиб гул киби.

Учраса олам гулу тоши анга,
Йўқ олиб отмоққа таҳоши анга.

Тошидин атфол гаҳи бутрабон,
Гаҳ йиқилиб маству маланг ўйнабон.

Гаҳ йиқилиб, гаҳ қўпуб ул ҳар нафас,
Маст солиб ҳар сори қўл ҳар нафас.

Бўйлаки қўпуб йиқилиб пай-бапай,
Бирто йиқилғонда босиб они май.

Май қилибон бехуда ҳолин анинг,
Қай қилиб олуда сақолин анинг.

Жўлаха ғурвошида оҳордек,
Йўқки заған паррида мурдордек,

Қай соқолин ҳар неча нопок етиб,
Ит яламоқ бирла яна пок етиб.

Мастлик уйқуси чу зойил бўлуб,
Кўз очибон бодаға мойил бўлуб.

Не топибон бошида дасторини,
Не кўрубон белида динорини.

Тўнини елтиб яна бир роҳзан,
Ўйлаки сўйғайлар ўлуктин кафан.

Қин қолибон қўлда пичогин солиб,
Кафши доғи бир тушубу бир қолиб.

Тўн этаги балчиг ўлуб, олли ўл
Олли ўл, аммо анинг оллида қўл.

Нечаки матлуб ўлубон уй анга,
Бўлмайин уй ғайри узун кўй анга.

Раъша солиб титрамак андомиға,
Оғзи ажаб таъм бериб комиға.

Кислариға махкам этиб қўлини,
Неча тилаб топмайин эв йўлини.

Ўғри тўнин сўйғон эмас эрди бас,
Қолғонин эхдод ҳам олиб асас.

Ул кишидек англаки дармон учун,
Чок этар ўқ захмини пайкон учун.

Эврулубон боши, озиб ҳуши ҳам,
Ёшунуб эгнига баногўши ҳам.

Ҳар сори бу навъ тушуб гом анга,
Кўрки не шакл ўлғаю андом анга.

Мунча мاشаққат била ранжурлук,
Бир сориу, бир сори - маҳмурлук.

Дема хумор, они дегил юз бало,
Жамъ ўлубу они қилиб мубтало.

Кўрки, не кирмак бўлур ўз қонига,
Боқки, не бедод эрур ўз жонига.

Бу худ эрур ушбу сифат турфа хол,
Турфароғи буки ул айлаб хаёл.

Ким эрур ушбу иши қаллошлиқ,
Кинду қаландарвашу авбошлиқ.

Кўнглига кирмай бу маломат аниңг,
Жонини олмай бу хижолат аниңг.

Қилмай асар мунча қабоҳат анга,
Мунча қабоҳатлар ибоҳат анга.

Зол қизи ҳар нечаким бўлса зишт,
Бордур аниңг кўзига хури бихишт.

Шоири кажтабъни деким не ер,
Сеҳрдур оллинда не муҳмалки дер.

Итки қозон ошиға тегурди тил,
Юз қаролиқ бирла дурур юз қизил.

Улки улус қатлиға жаллод эрур,
Ўғлини ўлтурса доғи шод эрур.

Бўлмас эди гулхани анборкаш,
Бўлмаса мурдор исидин табъи хуш.

Улки кемур сотмоғин айлар шиор,
Юз қаро бўлмоқдин анга қайда ор.

Чуғзи обод аро манхус эрур,
Лек бузуқ кунжида товус эрур.

Май не ажаб танни ябоб айласа,
Сел не тонг уйни ҳароб айласа.

Уйни йиқиб сел этар элни жало,
Хоссаки, вайрон ую селибало.

Бодаки йиқмоқ сори-ўқ майлидур,
Жисм уйига билки бало селидур.

Қайси бўлур жисм уйиким, жон уйи,
Жон уйи ҳам демаки, имон уйи.

Селға ҳар сорики түғён эрур,
Шоҳ ила дарвеш уйи яксон эрур.

Бодаға кўргузса киши хиралиқ,
Ақл чароғиға берур тиралиқ.

Томса чароғ ўтиға бир қатра сув,
Уйда ёруғлуқдин илик ўзга юв.

Хосса чароғеки, киши субху шорн,
Май суйидин қуйғай анга жом-жом,

Машъал ўтиға сув агар бир аёғ
Куйса ўчар, кўрки, не бўлғай чароғ

Тира бўлур сув била машъал ўти,
Демаки машъал ўти, манқал ўти.

Манқал йўқ, кўра эрур гар танур,
Сувки етар қолмас анга тобу нур.

Қуйса сув оташгаҳи ичра мажус,
Сандали бир дамда бўлур обнус.

Ҳар кишиким қилса бу сувдин тараб,
Хонасиёҳ ўлмоғи эрмас ажаб.

Сув демагил оники, бир ўт эрур,
Ким ети кўқ хирманини куйдуур.

Шуълаким, ул ўртагай афлокни,
Тушса не қўйғай хасу хошокни.

Эйки вужудунг уйи хошок эрур,
Зор танинг худ бир овуч хок эрур.

Неча бу хошокка ўт урмоғинг,
Неча бу туфроғни совурмоғинг.

Дард ўтидур бодаву хирмон суйи,
Йўқки томуғ ўтию тўфон суйи.

Урма ул ўтни хасу хошокинга,
Қўйма бу сувни бир овуч хокинга.

Гарчи сувдек софию мавзун эрур,
Сувлуғидин ўтлуги афзун эрур.

Ҳар сувки қайнар сув эрур кўрмаги,
Нисбат эмас ўт била куйдурмаги.

Ҳар неча ўтга илик урса киши,
Этмагу куйдирмак эмаштур иши.

Кимки қизиғ сувға илигин урап,
Ҳар нечаким илги етар ўлтурап.

Ҳосил анинг ўти ўту суйи ўт,
Ранги ўту ламъаи дилжўйи ўт.

Кимки бу тўрт ўт аро бўлғай асир,
Барқ гузаргоҳида ёнгой ҳарир.

Қайси бадан ичра бу тўрт ўт ёниб,
Тўрт аносир тафидин ўртониб.

Йўқки, бўлуб тўрт аносир адам
Ақлу хису дин ила ислом ҳам.

Ўтки, бу навъ ўлса ҳарорат анга,
Не сув этар даф и шарорат анга.

Барқни паст этмади тўфон суйи,
Гул ўтин ўчурмади найсон суйи.

Сувки бу ўт жониға офат дурур,
Тавба чоғи ашки надомат дурур.

Бу ўт ўлур, ашқ ёғар чоғи даф,
Йўқки бу ўт, дўзах ўти доғи даф.

Қайда топор қатра бу янглиғ киши,
Наф чоғи қилғучи дарё иши.

Кимни пушаймонлиқ этиб ашкпош,
Гавҳари мақсад анга ҳар қатра ёш.

Кўзки ҳаё ашки тўкар чун саҳоб,
Қатрасининг ҳар биридур дурри ноб.

Тавба ани англама таъриф ила,
Ким берилур кимсага таклиф ила.

Ёхуд ангаким, мадад этмас билик,
Аҳдида мушаф сори элтур илик.

Ёки қачон арбада бунёд этар,
Даф ини айларга қасам ёд этар.

Борча қазо ўтиға хасдур булар,
Тавба ҳисобида эмасдур булар.

Кимки қазо илгига беихтиёр,
Тавба қилурда анга не ихтиёр.

Тавба эрур журмға топмоқ вуқуф,
Оллидағи йўлини кўрмак маҳуф.

Ёки қилур вақтда бeroҳлик,
Бўлмоқ ул иш айбиға огоҳлик.

Билсаки Ҳақ ҳозир эрур борча вақт,
Қилғониға нозир эрур борча вақт.

Кўнгли аро тушса малолат ўти,
Жонини куйдурса хииолат ўти.

Этса бу холатда тафаккур анга,
Қилғонидин бўлса танаффур анга.

Соиқаи лутфи Илоҳи етиб,
Жозибаи номутаноҳи етиб,

Ўзлукидин қилса жудо Ҳақ ани,
Қўймаса ўз ҳолиға мутлақ ани.

«Тубу ил Аллоҳ» ила топса футух,
Бўлса бу тавбаки, топибдур Насух.

Ҳақ бу қарам қилмаса нетсун киши.
Ўзлуки бирла нечук этсун киши.

Тавба эмас етмайин илхоми ғайб,
Кимки ўзи қилса ушатмоқни айб.

Одами ўз журмиға мухтор эмас,
Тавбасидин доғи хабардор эмас.

Амр бўлуб тавба деса чин дурур,
Гар они хифз этмасалар синдуур.

Тавбаға ҳар кимгаки тавфиқ эрур,
Синмас анинг тавбаси тахқиқ эрур,

Ўзлук ила тавба табоҳи дегил,
Қилмоғидин тавба илоҳи дегил.

LI

Бани исроилийи Риндинг ўзлукидин тавбаси уйи иртифои қасам қофи тошлари била фалакка чиққони ва май селоби ул бинони йиққони

Бор эди Ринди Бани исроилий,
Бода учун майкадалар соили.

Май бўлубон қути ҳаёти анинг,
Халқ ичидан Маймана оти анинг.

Жисми сабу чеккали комил бўлуб,
Майға ўз оти киби хомил бўлуб.

Тортебон эл зарфини майхонадин,
Журъа тахин чеккали паймонадин,

Этмаса гар журъаи лойи анга,
Бўлубон ул лаҳза балойи анга.

Кўп қилибон тавба, vale синдуруб,
Кўнглини тавба ишидин тиндуруб.

Баски қилиб тавбада нуқс ошкор,
Тавба қилурдин бўлубон тавбакор.

Бир саҳари қилди ҳавоии сабух,
Этти иноят эшигидин футух.

Ҳотифе ун чектики, эй булфузул,
Тавба қил эмдики, етишти қабул.

Сен тиладинг бизга ризо бўлмади,
Ғайри ризо хукми қазо бўлмади.

Чунки бизинг соридин ўлди талаб,
Кел бериким, бўлди маҳалли тараб.

Ринд ичига тушубон тоби шавқ,
Ашк бўлуб жисмига гирдоби шавқ.

Ҳар дам ўлуб қисми хузуру сафо,
Тавба солиб кўнглига нуре сафо.

Ҳарнеки йиллар тилаб айлаб ниёз,
Борчаға бир дамда бўлуб сарфароз.

Тавба сори чун ўзи айлаб нишаст,
Шиша киби тавбаси топиб шикаст.

Ҳақ чу они тавбаға маҳрам қилиб,
Садди Скандар киби маҳкам қилиб.

Ўздин эса тавба бўлур ўйла суст,
Ҳақдин эса тавба бўлур бўйла руст.

Журм Навоийни кўп этмиш малул,
Ё Раб, ўзунг тавба бериб қил қабул.

Соқий, аёқ келтуру тут бизга бот,
Анд бошин, тавба аёғин ушот.

Узр десам, бўғзума қуйғил йиқиб,
Қуйғали кўксум уза лекин чиқиб.

LII ЎН ОЛТУНЧИ МАҶОЛАТ

*Худнамо муханнасвашиламиңг дунё зийнати иктисобида хийласозликлари
ва жонифидо меҳнаткашиламиңг дин ҳуввати ҳисобида сарандозликлари.*

*Ва газо майдони соҳати васфидақим, эр била номард бир-биридин
айрилур. Ва шаҳодат кони таърифидақим, гуноҳ дудидин юзи
қароргониами сурхрӯ қилур*

Эй сурубон айни жалодат аро -
Рахшини майдони -шужоат аро,

Барқдин ул раҳни кам билмайин,
Кўзига Рустамни доғи илмайин.

Кўрмайин азбас тутуб ўзин бийик,
Ўз бошидин кўкка дегин тўрт илик.

Пўя чоғи раҳши бўлуб кўҳтан,
Устида қоплон киби ул пўязан.

Кибр эътибон эл била феълин дуранг,
Қуллаи зулм узра нечукким паланг.

Ит эти қоплон киби қути анинг,
Кибр ели боди бурути анинг.

Чинки топиб қоши учида нишааст,
Чархи даний тоқиға солиб шикаст.

Кибр ила ҳар сори гириҳ қошиға,
Ўзга тафаръун солибон бошиға.

Ужб ила ҳар қоши учида гириҳ,
Ўйлаки ҳар ён қулоғида зириҳ.

Гарчи анга ул сабаби эхтиром,
Турфаки ҳам бидъят ўлуб ҳам ҳаром.

Ҳалқа уруб кўй ити тавқиға таън.
Ҳалқа демаким, бўлубон тавқи лаън.

Зулмда Заххоклиғи билгуруб,
Икки йилон эгнида халқа уруб.

Шаръ хилофини чу фош айлабон,
Юзда сақолини тарош айлабон.

Балки чу бидъатни қилиб иштиғол,
Лойик ўлуб, қирқар учун ул сақол.

Зулм хадангини чу паррон қилиб,
Юзини пайкониға сухон қилиб.

Икки бурути қили ҳар ён ғулу,
Нафсу ҳаво қушлариға халқамў.

Оғзики бир нукта демай жуз хилоф,
Борча бинойи занаху ўзга лоф.

Бўлди сақол пардаси чун бартараф,
Анда занах зоҳир ўлуб ҳар тараф.

Бошта ўтаға бўлубон жилвагар,
Динин анинг боштин учурмоққа пар.

Ул деб ани шаҳпари Рухул-амин,
Ташлаб ани гарчи билиси лайн.

Парларини бүм бошидин сўюб,
Афсари товус анинг отин қўюб.

Орқага дастори учи теккани,
Тебранури бирла уруб гардани.

Бўрки учин ичкари буккан аён,
Хирсу ҳаво қушлариға ошён.

Тўни ипак бўлмаса, кўнгли хазин,
Жинси хитой бўлмаса қошида чин.

Юзида зарбафтдин истаб нишон,
Ҳажв битарга варақи зарфишон.

Балки либосини паранд этмайин,
Бистар этиб тўнға писанд этмайин.

Кўнглок этиб нозу ҳавасдин катон,
Қайси ҳавас, парри магасдин катон.

Парри магас ҳам дема, шабнам дегил,
Терлик анинг устига байрам дегил.

Белига зарришта қурин банд этиб,
Балки зарофат била такбанд этиб.

Ёғлиғи ул хуллаи зарриштакаш,
Ким анга жонлар чекибон риштакаш.

Тўн юзи олтун била жадвал анга,
Балки ўтук тақаси зархал анга.

Рахш уза урғон эгари зарнигор,
Балки жибилигир анга гавҳарнигор.

Турфа абое анга истаб кўнгул,
Ранги сақарлот била долу гул.

Мунчаву юз мунча зарофат била,
Қайси зарофатки, қабоҳат била.

Дев жамолини паридек ясад,
Хорни гулбарги таридек ясад.

Жилва қилиб шоҳиди раъно киби,
Бода ичиб гулрухи зебо киби.

Чун тегуруб бода димоғиға нашв,
Сўз мутаоқиб демайин ғайри хашв.

Неча лаванд оллида борча нажис,
Бирида не ақлу не идроку хис.

Гулхану юз зоги нажасхордек,
Ё заған атрофида мурдордек.

Нукта ёқардек анга беҳад дебон,
Беҳаду андоза хушомад дебон.

Ул қилибон уштулуму хайли рев,
Хайли шаётин, ўзи ўртада - дев.

Борча ани бегиму мирзо дебон,
Хулқини хуш, хуснини зебо дебон.

Мунча фазихатлиқ эмас эрди бас,
Ким ура олмай чоғир ўлмай нафас.

Чунки чоғирни қилибон захри мор,
Туъма йилон этин этиб ихтиёр.

Ер-ичари борча ҳарому ҳариш.
Бу емак-ичмақдин анга парвариш.

Чун чекибон икки тўла жоми соғ,
Лоғ или ҳар дам ушотиб юз масоғ.

Тоғ киби тиф чекиб бедариф,
Эткуруб ой худиға ҳар лаҳза тиф.

Гурз или Баҳром бошин ёнчибон,
Найза била суратиға сончибон.

Пилга йўқ пашшача қадру баҳо,
Песа ипакча кўзига аждаҳо.

Сафҳаи раммол қошида паланг,
Реза сув қуртию йилони наҳанг.

Раъдни деб базмида тунбак уни,
Барқ - кабоби ўтининг учқуни.

Зулм или ғадр онча бу ғаддорда,
Ким они кўрмай киши куффорда.

Ул нимаким, бош анга сунмай намоз,
Ул нимаким, кўнглига кечмай ниёз.

Миннатининг остида мулку сипоҳ,
Мулку сипаҳ қайси боиур, балки шоҳ.

Демаки ҳар шоҳфа миннат қўюб,
"Мо халақ Аллоҳ"фа миннат қўюб.

Шаҳфа газоф онча деб ул тирабаҳт,
Ким дегин ул бермиш анга тожу тахт.

Таън қилибким, «манга юз минг берур,
Юз, икки юз минг манга лойиқмудур?!»

Юз киши рашқ этгуча чаркам қани,
Минг йигит отланғуча ўлкам қани?

Ҳолим агар кечса бу янглиғ табоҳ,
Бўлмаса бу шаҳ, яна мулк, ўзга шоҳ!»

Ёва деб ул ҳар кеча фарёд этиб,
Туш-тушидин хайли ҳам имдод этиб.

Мунча анонияту пиндор анга,
Ким берибон нафси ситамкор анга.

Онинг учунким, қачон ўлса набард,
Айласа афлок юзин тира гард.

Икки тарафдин яланғоч тифи тез,
Солса жаҳон халқи аро рустаҳез.

Эл юрагин тифи шикоф айласа.
Хасм бошин гурзи ғилоф айласа.

Арзи хунар бўлса йигитлар иши,
Қилса аён ўз хунарин ҳар киши.

Ул доғи шояд сунубон ишга қўл,
Ул неча минг эл аро бўлғай бир ул.

Бергучи оз-кўпга чу Тенгри эрур,
Кимга берур фатҳни Тенгри берур.

Тенгрига шаҳнинг туз эса нияти,
Нега чекар хайлу сипаҳ миннати?!

Хоссаки бир жоҳили дуну табоҳ,
Жаҳду жид этгай тилаб ўзига жоҳ,

Миннатиға айласа шаҳ илтифот,
Ҳақ қарамидин анга юз минг ўёт.

Бир киши ул сафдаки, юз минг дуур,
Рустам эса, бору йўғи тенг дуур.

Айласа ул дам икки Рустам иши,
Бир киши ҳам охир эрур бир киши.

Эйки хароб этти такаббур сени,
Солди такаббурға тасаввур сени.

Ожиз эса Гев ила Рустам санга,
Ерлик эрур анда мусаллам санга.

Ким бу тасаввур била пиндорни,
Нафс ҳавосида йўқу борни,

Кўнглунг уйидин барисин сургасен,
Балки фано ўтиға куйдургасен.

Ҳар нимаким, шаръ хилофидур ул,
Тўkkасен ар бодаи софидур ул.

Ҳирсу ҳавас хилъатини чок этиб,
Танни ризо чашмасида пок этиб,

Солибон эгнинга ризо кисватин,
Чеккасен устунга ғазо кисватин.

Ўзни ғазо ишида чуст этгасен,
Белни жиҳод амрида руст этгасен,

Кўнглунг аро ҳиммат агар бор эса,
Зотинг аро журъат агар ёр эса,

Ҳақ йўлида бош қўюбу жон чекиб,
Меҳнатини то эрур имкон чекиб.

Тенгри учун кирсанг агар қонинга,
Миннатини қўйғасен ўз жонинга.

Эйки, етишти бу саодат санга,
Ким эрур им кони шаҳодат санга.

Кўпу бу йўл азмини мардона қил,
Жонинг агар юз эса, шукронা қил.

Этса-ўқ ул пўяда жисминг туши.
Билгил ани гулшани давлат қуши.

Жонинга пайкони ажал ёғмоғин,
Бил бори раҳмат булутидин ёғин.

Тифким, ул қатлинг учун чекса тил,
Жавҳарини баҳри карам мавжи бил.

Қилғил агар кўзунга кирса ғубор,
Сурмаи ғуфронча ани эътибор.

Марғ самумидин агар етса бим,
Бил ани Исо нафасидин насим.

Жисминга тиф очса ўлум равзани,
Рухунга жаннат йўли билгил ани.

Қонки сабилиллоҳ ародур сабил,
Қатраси учмоқ гулидиндур далил.

Дин йўлида қонға бўёлғон бадан,
Қондур анга хуллаи гулгун кафан.

Кимки, шаҳодатға мужоҳид дурур,
Қони қизил юзига шоҳид дурур.

Тира эса ҳар неча дуди гуноҳ,
Билки сурар ани шаҳид урғон оҳ.

Миғни бўстон ели сурғон киби,
Абрни тўфон ели сурғон киби.

Журм туни гарчики, жовид эрур
Тифи шаҳодат анга хуршид эрур.

Лек мужоҳидға керакким ғараз,
Бўлмаса жаҳд ичра ғанимат эваз.

Кимки ғанимат учун айлар ғазо.
Манъи шаҳодат анга басдур жазо.

Улки жиҳод айласа толон учун,
Сойим эрур неъмати алвон учун.

Қолса тирик ғазв эли майдон аро,
Үлмак эрур чашмаи Кайвон аро.

Ғазвда ким ўлмаса тортиб тааб,
Оби хаёт ичра эрур ташналаб.

Исмға сафдин киши ўткарса гом,
Бил они масжидда риёйи имом.

Сафдин агар қолса кейин не дейин,
Келди нисо қибла сафидин кейин.

Ўлжа учун улки жалодат қилур,
Музdfa «Қуръон»ни тиловат қилур.

Ўлмоқ учун бўлмаса ғозига кин,
Ҳайфдур ўлтурмоқ ани бил яқин.

Кимгаки жонондин эрур жон азиз,
Ҳайфки, қилғай ани жонон азиз.

Улки сиуи газв иши одат анга,
Бўлмаса иқболи шаҳодат анга.

Лек шаҳодат сори тутса умид,
Бил они ҳар маъракада бир шаҳид.

Улки мубоҳот учун истар масоф,
То чиқибон маъракадин урса лоф.

Англа эранликдин ани бенасиб,
Не деса номард эмастур ғариб.

Сунқур агар турнани овлар куни,
Юзни олур бир доғи чиқмас уни.

Туъмаки нармода заған ёд этар,
Топғуча жиғе неча фарёд этар.

Яхши эмас гар қилиб айтур киши,
Кўр не бўлур қилмайин айтур иши.

Кимгаки эрлик асари ёрдур,
Бир демас, ар қилғони минг бордур.

Кўрмаган эрликдин ўзин баҳраманд
Бирни доғи қилмаса юз дер баланд.

Вакти била қилди хурус ун аён,
Тинмади бир лаҳза курук мокиён.

Ғайри ғазо кимгаки дилхөш эмас,
Кўрса ўзин ўртада лиллоҳ эмас.

Гар иши таърифида тортар наво,
Бил ани раънолиғу нафсу ҳаво.

Лиллаҳ эса яхшироқ элдин қироқ,
Ҳақ чу билур, билмаса эл яхшироқ.

LIII

*Абдуллоҳ Муборакнинг буркаъ била жиҳод майдонига кириб, фатҳ
жамолидин бурқаъ олгони ва Ҳасан Рабиъ ул жамолни кўруб ҳайрон
қолгони*

Қилди ривоят Ҳасан бин Рабиъ
Ғазв масофида бу амри бадиъ -

Ким бор эди маърака пайкор ила,
Зумраи исломға куффор ила,

Куфр сипоҳи сафидин пурдиле,
Балки ажал ханжаридек қотиле.

Кирмиш эди кин ила майдон аро.
Солмиш эди рахшини жавлон аро.

Дин чериги қатлиға тиғин билаб,
Наъра урар эрди мубориз тилаб.

Кофири қотил чу забардаст эди,
Ҳар киши бир зарбасидин паст эди.

Кимки хиром айлади майдонига,
Кирди ўзи куч била ўз қонига.

Неча мусулмонни чу қилди шаҳид,
Бўлмиш эди дин чериги ноумид -

Ким саф учидин сурубон бир далер,
Кирди кийик қасдиға андоқки шер.

Мехр киби кўк темур ичинда ғарк,

Ламъа солиб тифи аниңдекки барқ.

Чехрасини бурқаъ аро ёшуруб,
Ишқ ўти янглиғ ёшурун куйдуруб.

Қаҳр ила коғирға етишган замон,
Ҳамла ҳамон эрдию йикмоқ ҳамон.

Чунки узотти ани дўзах сори,
Ўйлаки мазбухни матбах сори.

Қойтти келган ёъли бирла юруб,
Кабкхиромин бир-бир монгдуруб,

Дин сипаҳи сафлариға тушти жўш,
Ҳар сори такбир ила чиқти хуруш.

Этти адув иззатиға хорлик,
Куфр ливосиға нигунсорлик,

Ғози ўзин чунки аён қилмади,
Кимса аниң ким эканин билмади.

Менда солиб шавқи аниң изтироб,
Топтим ани ҳар сори айлаб шитоб.

Тифи ҳам эгнида ҳамойил эди,
Бурқаи ҳам юзига хойил эди.

Дедим: «Аё ғозийи нусратқарин,
Тиф ила зарбингға туман офарин.

Ўлгум ўшул чехра ҳавоси учун,
Бурқаинг оч, тенгри ризоси учун».

Тенгии олии чунки самӯ айиади,
Чехрасидин парда видӯ айлади.

Иззу шараф тожиға торак эди,
Тораки даҳр Ибни Муборак эди.

Қўйдум отининг аёғиға жабин,
Дедим: Аё носири шаръи мубин,

Кўрмагинга жон бериб аҳли жаҳон,
Недин эрур чехрани қилмоқ ниҳон?

Парда хижобини юзунгдин арит,

Саф аро сур, элга ўзунгни танит.

Деди: «Ҳасан, айламагил ижтиҳод,
Улки анинг ишқида қилдим жиҳод.

Жумлаи холимдин эрур оғаҳ ул,
Қайси қадам урсам эрур ҳамрах ул,

Тониса улким, манга мақсад эрур,
Тонимаса олам эли суд эрур.

Ҳар киши коме тиласа ёрдин,
Ёр иши маҳфий керак ағёрдин».

Лек жиҳод ичра бу асғар дуур,
Нафс била айлаган акбар дуур.

Тенгри Навоийға етургай жазо,
Кофири нафси била килса ғазо.

Соқий, олиб кел қадаҳ эл жонидек,
То сумурай душмани дин қонидек,

Хусрави ғозий кафидин бер набид,
Ичмакидин айлай ўзумни шахид.

LIV ЎН ЕТТИНЧИ МАҚОЛАТ

*Баҳор йигитлиги назоҳатидаким, раёҳини нозпарвардларин мулавван
хуллалар била ороста қилур. Ва йигитлик баҳори латофатидаким,
райҳоний ҳат била ораз гулин гулу райҳонга ўт солгуудек пероста этар.*

*Ва ҳазон карилиги бурудатидаким, гулистон ашжори била қушлари
ондин бебаргу наво дуур. Ва қарилиқ ҳазони шиддатидаким, бадан гулис-
тонининг тоза гуллари андин барбодуҳаво*

Чун Ҳамал айвонини ёрутти меҳр,
Даҳрға меҳр айлади зоҳир сипеҳр.

Эсти насими сахари мушкпош,
Боғда фаррошлигин қилди фош.

Шохни ер юзига гису қилиб,
Балки бу гисуни супургу қилиб.

Бўлди чу фаррош насими шамол,
Септи булут ҳам сувни саққо мисол.

Сув юкидин қад қуи майил анга,
Барқи биринжина ҳамойил анга.

Чун супуралдию сув сепилди боғ
Бўлди раёхинға маҳалли фароғ.

Бош чиқара бошладилар боғдин,
Боғ демаким, қаро туфроғдин.

Айладилар ер юзи узра хужум,
Гулшани чарх узра нечукким нужум.

Ҳар бири бир тифли суманбўйдек,
Тифл дема, шоҳиди гулрўйдек.

Хуснлари ишвау ноз айлабон,
Атрларин ғолиясоз айлабон.

Фарш бўлуб, сабзаи минусиришт,
Хайли раёхин анга хури бихишт,

Шоҳиди гул хуснида юз обу тоб,
Шабнам уруб, орази узра гулоб,

Ғунчай тифл иши овунмоқ бўлуб,
Ўйнамоги борча ёшунмоқ бўлуб.

Кўргузубон лола ўюн ичра жўш.
Эл учуруб калласидин каллапўш.

Боғда гул тифллари ҳар тараф,
Икки чамандинки чекиб икки сағ.

Келтуруб атфол ўюнға кўнгул,
Лек ўюн ҳар сори гулхоча гул.

Тоза гиях тифлға монанд ўлуб,
Белга бўғундин анга такбанд ўлуб.

Анжумдек гунбади даввор уза,
Хайли шукуфа дема, ашжор уза,

Ҳар сори наззораға тифли баҳор,
Очи очи панжарасидин узор.

Йўқки сурук гуирухи душизадур,
Бошларида меъжари покизадур.

Майл қилиб ҳуснға ифшо учун,
Борча бийик ерга тамошо учун.

Жилваи аввал будур ашжорға,
Хайли раёхин била гулзорға.

Бир неча қун гардиши лайлу наҳор,
Ўткарибон навбати ҳусни баҳор.

Лолаву гул бистари туфроғ ўлуб,
Шохда гул ўрниға яфроғ ўлуб.

Шуққай шингарфи бўлуб сарнигун,
Шох ливоси бори зангоргун.

Боғки, тўн оқу қизил айлабон,
Ул қизил оқини яшил айлабон.

Дур ерига барча зумуррад келиб,
ЛАълнинг ўрниға забаржад келиб.

Оқ гул ила гулшани ойинаранг,
Нам асаридин бўлубон борча занг.

Шохи шажар хирқаси ахзар бўлуб.
Хирқа била Хизр паямбар бўлуб.

Соя саводи зулумоти аниңг.
Шабнам ўлуб оби ҳаёти аниңг.

Боғки бу ҳусну латофат била,
Шоҳиди раъно киби офат била.

Тутти яшил хулла кияр шеваси,
Тугмалари бўлди аниңг меваси.

Ҳам бўлубон тугмаи заркор анга,
Ҳам дуру гавҳарға намудоҳ анга.

Оби ўлуб тугмаи зар пайкари,
Оқу қизил олма дуру гавҳари.

Ширада зардолу этиб қанд ҳал,
Йўқ каду амруд кадуи асал.

Раз чамани тарфида ҳар гўшае,
ЛАъл ила дурдин осилиб хўшае,

Боғ ўлуб ашжору самардин тўла,
Комиледек фазлу хунардин тўла.

Балки бўлуб равза гулистонидек,
Йўқки хирадманд киши жонидек.

Чун узубон меваларин боғбон,
Боғ бўлуб анжуми йўқ осмон.

Сахни гулистонки, самар йўқ анга,
Бир садафедекки гуҳар йўқ анга.

Дур топа олмай шажар ўз тожига,
Борча бориб ҳодиса торожига.

Гулшан узуб нақди ниҳондин кўнгул,
Нақд неким, меваи жондин кўнгул.

Заъф бўлуб меваси йўқ шоҳ иши,
Сустайиб андоқки, кўнгулсиз киши.

Бўйла кўнгулсизлиқ или зорлиқ,
Эткурубон нахлға беморлиқ.

Барг узори ярақоний бўлуб,
Обкаши риштаи жоний бўлуб.

Шоҳ бўлуб ошиқи маҳзун киби,
Ранжу сариф юз била мажнун киби.

Дол бу даъвоға паришенлиғи,
Ишқдин ошуфтаву хайронлиғи.

Толға хазон новаки паррон бўлуб,
Жисмида ҳар яфроғи пайкон бўлуб.

Кўрма сариф ранг или яфроғни,
Ким ғам ўти куйдурадур боғни.

Тушмаса яфроғдин ўт боғ аро,
Шоҳ ўтундек нега бўлди қаро.

Бас йўқ эди боғ аро бу рустахез,
Ким етибон сарсари дай баргрез.

Шоҳни бебарг қила бошлади.
Баргни ҳар сорт олиб тошлади.

Рангу сафо қолмади яфроғ уза,
Ётти ўлуклар киби туфроғ уза.

Эл сипахи боғни торож этиб,
Баргча киймак сори муҳтоҷ этиб.

Ҳар сори мева йиғочи жадвали,
Саф била хиндуки чекарлар жали.

Борчаси урёну саросар қаро,
Руд суйидин бори занжир аро.

Эл ситамидин бори тортиб нафир,
Ўйлаки бир хайли яланғоч асир.

Барг дема, химай матбах дегил,
Шох дема, кундаи дўзах дегил,

Дўзах ўлуб гулшани жаннатсиришт,
Дўзах анинг қошида ббғи бихишт.

Гулшани умр ичра хазону баҳор,
Ҳам бу гулистон била бир хукми бор.

Умр күёшига чу бўлди маҳал.
Чиқкуси байтуш-шарафидин Ҳамал.

Ғунча кулар бўлди ададдин фузун,
Гул очила бошлади ҳаддин фузун.

Жилва қилиб ҳар гули навбоваси,
Ғунчада дилкаш кўрунуб ёваси.

Ўйнамоғу емак ўлуб ком анга.
Йўқ бу ики шуғлдин ором анга.

Мағзиза солғунча хирад шамъи нур,
Кўнглига тушгунча хираддин шуур

Тоза ниҳоли бўлубон сарбаланд,
Сода димоғи бўлубон ҳушманд,

Англаб аниким, юзи гулранг эрур,
Ғамзаси хунрезу кўзи шанг эрур.

Наргисига шеваи ноз ўргатиб,
Шевасини шуъбадабоз ўргатиб.

Жонлар этиб сайд жафоси била,
Қош ила кирпик ўқу ёси била.

Кўзни тилаб уйқуға ром этгали,
Уйқуни кўзларга ҳаром этгали,

Чехра уза ўт солибон жомдин,
Дуд чиқормоғ учун исломдин.

Базмдаким, лабни маёлуд этиб, -
Жону хирад ҳушини нобуд этиб.

Лаъли ўтин тез этибон май била,
Ўйлаки рухсори ўтин хай била.

Бу ики ўтдек қани ўт шуълахез.
Ким анга теккан сойи сув бўлса тез.

Хат ароким, лаълин этиб ханданок,
Хизр суйидин қилиб, элни халок.

Чекти чу хат сабзаси гул узра саф,
Сабзалиқу гуллук ўлуб бартараф.

Боғ шукуфа била гул тарк этиб,
Барг била меваға навбат этиб.

Хиффатидин табъ нуфур айлабон,
Ҳилм ила идрок зухур айлабон.

Юз минг эса жаҳлу хато хирмани,
Машъалаи илм кул айлаб ани.

Гулшани хильятда бўлуб ҳар шажар,
Илму адаб мевасидин борвар.

Таври бори даф и жунун айламак,
Даъби бори қасби фунун айламак.

Бирни тафосир қилиб баҳраманд,
Бирни аходис этиб аржуманд.

Бирга бўлуб мадраса оромгоҳ,
Бирга хилватгах ўлуб хонақоҳ.

Чун тўкулииб меваи аҳди шабоб,
Борди бақо гулшанидин обу тоб.

Қад шажари ғам елидин топти хам,
Чехра гули барги хазон бўлди ҳам.

Қолмади тан нахлида барги ҳавас,
Балки учурди ани совуғ нафас.

Юзки ясаб гунаи барги хазон,
Кулгали атфол бўлуб заъфарон,

Кўзлар этиб эвлари кунжин талош,
Парда осиб ул эв эшигига қош.

Кўз кириб эв кунжига ранжур учун,
Қошлар анга хожиб ўлуб нур учун.

Аъмо учун қилғали касби зиё,
Бирдур агар туфроғ, агар тўтиё.

Кўзга чун ўчти басардин ҷароғ.
Шишаи айнакдур анга эски доғ.

Икки букулган қадду мадди асо,
Чархи нигун бирла хати истиво.

Қолмай оғиз дуржида дурри самин,
Тишлари «син», лек қашиш бирла син.

Оғиз ўлуб дурж, вале донасиз,
Тишлар ўлуб «син», вале дандонасиз,

Ҳам тиши тасбиҳида бир дона йўқ,
Ҳам оғизъешигида дандана йўқ.

Орқа хати узра бўғунлар анга,
Ришта занах узра тугунлар анга.

Оқ туки аъзо аро юз соридин,
Ёд бериб борча кафан торидин.

Боши қуий маргни қилмоққа ёд,
Қадди нигун қилмоқ учун хайрбод.

Бир неча кун ҳам бу сифат жон чекиб,
Қон ютубу нолай хирмон чекиб.

Токи ажал қосиди фармон чоғи,
Тиндурубон кўнглини андин доғи,

Охки, бу базмға ҳар ким етиб,
Навбат ила бу қадаҳ ошом этиб.

Улки ичиб бу қадаҳи талхфом,
Маст адам күйига айлаб хиром.

Маст хиром айлаб ўзин билмайин,
Бўрғонидин сўнг хабари келмайин.

Элни бу май айлади бир-бир адам.
Навбат эрур бизга доғи дам-бадам.

Охки, умр ўтти жаҳолат била,
Қолдим ўлум вақти хижолат била,

Умр куни уйқуда қолдим тамом,
Эмдики уйғондим, ўлуб эрди шом.

Андаки қилмоқ керак иш, қилмадим,
Иш қила олмас кунини билмадим.

Борди тириклик чоғи буду набуд,
Ўзни ҳам ўлтурсам эмас эмди суд.

Иш қилур айёрнида гумрах бўлуб,
Иш чу иликдин бориб огаҳ бўлуб.

Вақт каму йўл узуну май ачиғ,
Асрұ қатиғ хол етибдур қотиғ.

Бўлмаса гар бахшиши раҳматфизой,
Вой, менинг холима, минг қатла вой!

Умр кунин қисмат этибтур қазо,
Ҳар чоғи бир ишга қилур иқтизо.

Ўнғача ғафлат била побастлиқ,
Жаҳл йигирмигачау мастилик.

Ўттузу қирқ ичра эрур айшу ком,
Ваҳки, манга ул доғи эрди ҳаром.

Қилмади элликда тараққий киши,
Олтмишу борча таназзул иши.

Этмиш аро вожиб эрур турмоғинг,
Саксон аро фарздур ўлтурмоғинг.

Тўқсон агар бўлди йиқилмоқ керак,
Юз аро жон таркини қилмоқ керак.

Умри табиий кишига бўлса ком,
Истар ўлуб, ҳар сори қилғай хиром.

Умри табиий дема, гар умри Нуҳ,
Бор эса, тавфиқдин ўлмай футух.

Яхшироқ ул умрдин ўлмоқ йироқ,
Умр неким, андин ўлум яхшироқ.

Умр эрур тақвою тоат учун,
Тенгри буюрғонға итоат учун,

Тоату тақво нечаким хушдуур,
Лек йигитлик чоғи дилкаш дуур.

Хуш кўрунур қилса йигит айшу ноз,
Кўр не кўрунгай агар этса намоз.

Хоки палак айласа қад хам анга,
Они рукуъ этса мусаллам анга,

Кимки йигитликда сарафроздур,
Буки бошин ерга қўяр оздур.

Қорики заъф айлади бошин нигун,
Туз қила олмас илик айлаб сутун.

Бошки тушар ер уза беихтиёр,
Сажда қилурда анга не ихтиёр.

Қорики қаддиға хам ўлди вуқуъ,
Иш қила олғайму экин жуз рукуъ.

Тоат ани билки қилур навжувон.
Қилмаса нетгай қорийи нотавон.

Лек бу вобастаи тавфиқ эрур,
Кимгаки сарриштаи тахқиқ эрур.

LV

*И моми маъсум Зайнул-обидиннинг сагираи маъсумасининг кабирушион
каломи, агарчи ул сагирадин маъсум эрди*

Улки фалакка суруб эрди кумайт,
Машъалаи анжумани аҳли байт,

Хатми нубувватқа бўлуб нуръи айн,
Шамъи валоят Али бин Ҳусайн.

Баски ибодотидин арбоби дин,
Отини айтиб Зайнул-обидин,

Бир куни бир тифлин олиб қошиға,
Мехр илигин суртар эди бошиға.

Ўйлаки қонуни убувват бўлур,
Тифл сон элга муҳаббат бўлур.

Зоҳир ўлуб таврида осори меҳр,
Айлар эди ҳар нафас изҳори меҳр.

Бор эди бир нодира фарзанд анга,
Жону кўнгул риштаси пайванд анга,

Пардаи исмат аро рахшон қуёш,
Умри замонидин ўтуб олти ёш,

Кўрди отасинки, севар ёшини,
Ёш тўкубон қилди гириҳ қошини.

Чехра уза ёшини кўргач имом,
Истади қошиға қилиб эхтиром,

Қилди тасаввур юзида ашқдин,
Ким магар ул йиғлар эди рашқдин.

Шафқат ила меҳр қилиб ошкор,
Дедиким, ул тифл дуурур ширхор,

Жандараи маҳд аро ожиз тани,
Раҳм этибон меҳр ила севдум ани.

Мехри анинг гар бу сифат фош эди,
Ушбу жиҳатдин эдиким, ёш эди.

Сенки ичим ўртади меҳринг тафи,
Чунки улуғроқсен эрур муҳтафи.

Бўлди чу зоҳир санга маъзур тут,
Файрат ила рашқ тариқин унут.

Бу сўз ила кўпроқ ўлуб дарднок.
Айтти дарё қошида дурри пок.

Ким: «Бу жиҳатдин эмас эрди ғамим
Бал, яна бир ғамдин эди мотамим.

Бир кун эшиттимки такаллум аро,
Борур эди оғзинга бу можаро,

Ким манга маҳбуб Ҳақ ўлдию бас,
Файр сори майлға қилмон ҳавас.

Ғайрини кўрдумки севарсен бу дам,
Қилди ичимни мутағайир бу ғам.

Файр ила чун бўлди аниңг ширқати,
Жонима ўт солди аниңг ғайрати.

Сажда нечук бўлғай аниңг бошиға,
Ким топинур Ҳақ била бут қошиға!

Бўлса Самад бирла санам жилвасоз,
Қиблада бўлғайму раво ул намоз».

Чун бу такаллумни эшитти тамом,
Забт қила олмади ашкин имом.

Йиғлади Ҳақ шукрини вожиб билиб,
Ўпти бошин хайр дуоси қилиб,

Тифлға Ҳақдин чу ҳидоят дурур,
Ҳарне қилур тақвою тоат дурур.

Қўйди йигитликта Навоий сужуд,
Чун қариди эмди надомат не суд.

Соқий, ўшул майки хароб айлагай,
Шайхни кайфияти шоб айлагай,

Тутки, бўлубмен харафу нотавон,
Айла мени тоат учун навжавон.

LVI ЎН САККИЗИНЧИ МАҚОЛАТ

Фалак ғамхонаси даким, маоли пароканда а лам дурур тақаллуф била

*масрур бўлмоқ вожаҳон вайронасидаким, омоли ҳам ул рақам дуур
кўнгул уйин маъмур туттмоқ ва ҳар нафаским ҳаёт гулшанидин насим
дуур, қадрин билмак. Ва ҳар дамким умр гулидин шамимдуур шукрин
қилмоқ ва то баданд ҳақ амири тоатига қувват бор, тоатини
муғтанам кўрмоқ ва то асҳоб висоли мумкиндур, иликтин бермай, ўзни
ҳуррам туттмоқ*

Даҳрки ҳуш аҳлиға зиндан эрур,
Бўлғон анга шефта нодон эрур.

Табъни бандиға хамул айлама,
Ақлни ҷоҳида малул айлама.

Ким сани чун доираи даҳрбанд,
Охир етар туфроғ аро шаҳрбанд,

Бас недур ул ғамдин ўлуб дарднок,
Ўзни ўлумдин бурун етмак ҳалок?

Ўлмак учун мунча недур мотаминг,
Тутқуси мотам санга холу аъминг.

Боиса ғаминг жонинга солма алам.
Бир ғам эрур бас, емагил икки ғам.

Ранжинг учун жисминга солма шиканж,
Айлама бир ранжингни икки ранж.

Доғ кўруб кўксунга иста фароғ,
Қўйма малолат била доғ узра доғ.

Неча жафо етса фалакдин унут.
Ҳар нечаким, кулли эрур сахл тут.

Ишга неча саъблиқ имкон эрур,
Ким ани осон тутар, осон эрур.

Гар ватанинг Шорн дуур, гар Ҳари.
Шому Ҳири фикрга қилмас гари.

Шод ани бил даҳрда ким ғам эмас,
Даҳр иши чун ғам егали арзимас.

Чунки жаҳон боғи вафосиз дуур,
Умр гули анда бақосиз дуур.

Боғки, вардиға бақо бўлмағай,
Вардки боғиға вафо бўлмағай.

Тутқали ором не лойиқ бу боғ,
Ул гул ила қайда мұаттар димоғ.

Умрки хориж дурур ўтган иши,
Ҳар неки ўтти анга етмас киши.

Келмаганидин дөғи оқил дәмас,
Не десун ул ишники, маълум әмас.

Тонгла била чун тұна қундур адам,
Билки санға қолди бу күн, бал бу дам.

Мозиу мустақбалинга бўйла ҳол,
Ҳолинга ҳам неча хаёли маҳол.

Ҳолки бўлди санға бир ону бас.
Анда не ғамгинлик етарсен ҳавас.

Келмагану кетганинг ермас ҳисоб,
Ҳолинга раҳм айлаву чекма азоб.

Қайси нафас айшға топсанг маҳал,
Англа ғаниматки, эрур бебадал.

Ҳар нафасинг жавҳари эрур нафис,
Ким санға ул бир нафас эрур аниш.

Жавҳарини ўйла гаронмоя бил,
Ким анга күн лаълини ҳамсоя бил.

Лек қуёш жавҳаридин бу шариф,
Лутф ичиди ул мунга бўлмай ҳариф.

Жирмини онинг кўруб аҳли жаҳон.
Кўзга латофат муни айлаб ниҳон.

Онинг ўлуб келмагу кетмак иши,
Буки ўтуб гардига етмай киши.

Куйдуруб ул елни анингдекки хас,
Эл ўлубон бўлмаса бу бир нафас.

Дема нафас, жавҳари зот ушбуудур,
Жавҳари йўқ, оби ҳаёт ушбуудур.

Бўлди анинг бирла тирик борча зот.
Кўрма ажаб гар дэсам оби ҳаёт.

Балки улус бўлса анинг огаҳи,
Ушбу нафасдур дами Руҳуллаҳи.

Андин агар рух топар ерди тан,
Ушбу нафас бирла тириқдур бадан.

Гарчи ул анфоси Масихо дурур,
Мартаба андин мунга аъло дурур.

Онсиз эрур рух била борча зот,
Мунсиз эмас кимсага мумкин ҳаёт.

Бас муни анфоси муқаддас дегил,
Балки муқаддас дема, ақдас дегил.

Бўйла ғанимат сангадур ҳамнафас,
Онсиз эмасдур санга бир дам нафас.

Ондин ўлуб сайру саботинг сенинг,
Сайру саботинг не, ҳаёting сенинг.

Сен ани ранжу ғам ила ўткариб,
Юз аламу мотам ила ўткариб;

Бериб анга ғафлат ила хорлик,
Ҳашв такаллум била мурдорлик.

Фосид етиб ҳарза мақолот ила.
Зойиъ етиб фикри маҳолот ила.

Бўлма яна бўйла муадди анга,
Айлама бу зулму таадди анга.

Ҳақ санга лутф айлади ул турфа ҳол,
Андин уёл, йўқ эса Ҳақдин уёл.

Кел, қўюбон жаҳл хирадманд бўл.
Бир нафаси мустамии панд бўл.

Кўр санга Ҳақдин не қарамлар дурур,
Не қадар еҳсону ниамлар дурур.

Буки сени Холиқи кавну фасод,
Қилмади ҳайвону наботу жамод.

Лутф била айлади инсон сени,
Дин йўлида қилди мусулмон сени.

Берди кўрар кўзу ешитур қулоғ,
Айтур тил, атрни англар димоғ.

Андоқ илик доғики, тутғай таом.
Андоқ аёқ доғики, қилғай хиром.

Юз незъмат қилмоқ учун шурбу акл,
Ҳар бирисига яна бир таъму шакл.

Мужмал ила ўтди қалам ёдидин,
Ожиз учун шарҳ ила тиъдодидин.

Қилди карам онча мулавван либос,
Ким ададин ақл ета олмас қиёс,

Маркаблар қуллаву ҳомуннавард,
Ваҳм саманди киби гардуннавард.

Боғлари ул навъки хулди барин,
Сувлари ул таврки мои майн.

Жилва била ҳар бути симинбари,
Кўргузуб ул равзада хуру пари.

Қаср бўлуб чархдин аъло анга,
Суву йифоч кавсару тубо анга.

Симу дирам нақди ададдин фузун.
Дур била гавҳар доғи ҳаддин фузун.

Бу бад инъому ато бир тараф,
Жавҳари ақл ўлди яно бир тараф,

Ким бу сифат гавҳари рахшандани,
Қайси гуҳар, дурри дурахшандани

Дуржи вужудингга ниҳон айлабон,
Дуржни ул нақд ила кон айлабон.

Борча жаҳондин қилиб ашраф сени,
Айлади розига мушарраф сени.

Топшурубон дурри амонат санга,
Қилди карам тожи каромат санга.

Мунча ниам бердию қилди ракам,
Муники: «Бишшукри тадумун-ниам».

Ҳар неки хони ниам очиб дуур,
Шукри баннинг санга вожиб дуур.

Шукрики онинг ҳаду поёни йўқ,
Кимса адо айламак имкони йўқ.

Борчани қўйдуқ муни-ўқ айту бас,
Ким бу нафаским, сангадур ҳамнафас,

Кирмаги бир неъмат эрур мұғтанам,
Ўйлаки кирмаклиги чиқмоғи ҳам.

Бири эрур кути ҳаётинг сенинг.
Яна бири қуввати зотинг сенинг.

Бу икки неъматки намудордур,
Ҳар бирига шукр ери бордур.

Мумкин эмас жон агар етсанг фидо,
Икки нафас шукрини қилмоқ адо.

Англай олурсен ҳакам етсанг тамиз,
Ким Ҳақ етибдур нафасингни азиз.

Ҳақ чу азиз айлади, хор айлама,
Ғайри анинг шукриға ёр айлама.

Жон била сен то нафас имкони бор,
Қадрини билгилки, нафасча не бор.

Ҳар нафасинг ҳолидин огоҳ бўл,
Балки анга хуш ила ҳамроҳ бўл.

Боштин- аёғигача қил сарфи Ҳақ,
Тенгри санга ёр, ўқусангубу сабак.

Ғафлат агар бўлса бу ишдин даме,
Ким йўқ анингдек кишига мотаме.

Ўзни қилиб ғофилу ошуфтахол,
Ҳар негаким, айлагасен иштиғол.

Гарчи анга манфаати бўлмасун.
Жаҳд этким, маъсияти бўлмасун.

Яхшилик ар айламасанг иш чоғи,
Айламагил бори ёмонлик доғи.

Бўлмаса тарёқ ила жонингға баҳр.
Солмағил аччиғ била жомингға заҳр.

Анда қаю амрки дилкаш дуурп.
Борчадин ахбоб юзи хуш дуурп.

Асра ўзунгни бирор озоридин,
Кимсага озурдалиқ изҳоридин!

Элни ўзунг жонибидин эмин эт,
Ўзни тараб масканида сокин эт.

Қилма улус ирзу иёлиға қасд,
Айлама эл жонию молиға қасд.

Бир нафасе қайғудин озод бўл,
Ёру мусоҳиблар ила шод бўл.

Боғ аро кўрсанг гули навхоста-,
Борча учун сухбат эт ороста.

Чарла муроот ила ашобни,
Инда такаллуф била ахбобни.

Жонни алар мақдамидин гулшан эт.
Кўзни алар чехрасидин равшан эт.

Базл тариқини шиор айлагил,
Ҳар неки борингни нисор айлагил.

Жонинг агар ком эса ихвонинга,
Сарф эту қўй миннатини жонинга.

Жонни бу жамъият ила шод қил,
Сўнгти паришонлиғидин ёд қил.

Бу иш учун чекти сипехри барин,
Ҳар янги ой ҳайъатидин тифи кин.

Ким ики ҳамдамни қарин англаса,
Васл эвида айшгузин англаса.

Қатъ этиб ул нахли барумандни,
Кесгай ўшул риштаи пайвандни.

Бирини хижрон тарафи бошлиғай,
Бирини рурқат тарафи тошлиғай.

Чарх иши чун бу эмиш оқибат,
Айлар эмиш сўнгра бу иш оқибат.

Бас гул ила савсани озод ҳам,
Норвану сарв ила шамшод ҳам.

Ким бу чаман ичра хиромон эрур,
Борчаси бир-бирига меҳмон эрур.

Ҳар кишиким, бор эса ёре анга,
Ҳар кишиким, ёр эса боре анга.

Ком била васлини айлаб ҳавас,
Топса бу комига даме дастрас.

Бўйнига қоним мени ёд этмаса,
Рухум ўшул ёд ила шод этмаса,

Бўлди эса васл аро коме анга,
Истаса филжумла давоме анга,

Ҳаққа тилин шукргузор айласун,
Шукр тариқини шиор айласун.

Шояд ўшул шукр ила бир неча дам,
Урғай ўшул васл аро бир неча дам.

Комини қилсун Ҳақ анинг бардавом,
Жонига берсун бу давом ичра ком.

LVII

*Чин марғорининг мушкин гизолининг шершикорлиги ва мажруҳ
айдларининг анинг домига гирифтторлиги ва шер панжасидин аламинг
ажал туфроғига ҳамворлиги*

Бор эди Чин мулкида бир нозанин,
Ожиз анинг нақшида наққоши Чин.

Орази гулзори Хўтандин мисол.
Кўзи бу гулзор аро мушкин ғизол.

Сурати Чин чеҳраи анвар анга,
Мушки Хўтан зулфи муанбар анга.

Ғамзаи бебокига жонлар асир,

Балки Хито мулкида хонлар асир.

Чинға хатар ғамзаси тарроридиа.
Динға халал турраси зунноридин.

Аҳли жаҳон ҳуснининг олуфтаси,
Шоҳи замон зулфининг ошуфтаси.

Бир нафасе урмайин онсиз нафас,
Мумкин эмас кимсага жонсиз нафас

Гулрух этар эрди чу майдонга азм,
Қилмоқ учун гўй ила чавгонға азм.

Ҳамрах ўла олмас учун хон анга,
Қўшмиш эди неча нигаҳбон анга,

Ким киши онинг тарафи солса кўз,
Ёхуд анинг жонибидин деса сўз.

Арз қилиб журмини наввоби хос,
Хукм тариқи била топқай қисос.

Кун эмас эрдики, неча дарднок,
Бўлмас эди ушбу балодин халок.

Бир кун анинг ишвасидин ошиқе
Ишқу муҳаббат йўлида содике.

Йиллар анинг ҳасратидин қон ютуб,
Қон не бўлур, соғари хижрон ютуб.

Хас киби бир гўша аро эрди паст.
Ким бошиға секритибон етти маст.

Бода чу кучлук эди, ошиқ - заиф.
Чуст йиқилди бўла олмай ҳариф.

Чектилар ул хайли муаккал ани.
Хон қошиға нечани, аввал ани.

Кўрди чу хон неча асири тъааб.
Хукми сиёsat била қилди ғазаб.

Ким: «Борисин ер била ҳамвор этинг,
Дой аро ўлтуртунгу девор этинг.

Юзлари болчиғдин ўлуб тошқори,

Халқ қўруб ибрат ила ҳар сон.

Эл доғи ул қаҳрдин олғай ҳисоб,
Ўлғай алар доғи чекиб кўп азоб».

Аҳли жафо амрни чун билдилар,
Ҳарнеки хукм этти, равон қилдилар.

Тоғ аро ёшунди чу заррин ғизол,
Мушки Хўтан сочти насими шамол.

Хонга магар дашт сон эрди базм.
Отланибон шаҳр тўши қилди азм.

Май бошида, ишқ ўти худ жонида,
Шаҳрнинг ошуби доғи ёнида.

Келди йўл ул ергаким ул дой эди,
Ҳар сон юз нола билавой эди.

Англағач ул ишни шаҳи кинавар,
Элни қўюб, айлади ул ён гузар,

Токим алардинки, қазо қилди руст,
Бўлғусидур ишқ тариқида чуст.

Дой аро бир хайлни кўрди асир,
Ҳар бин ўз ҳолига тортиб нафир;

Борча надомат била афғон чекиб,
Эмдики афғон туганиб, жон чекиб.

Ғайри ҳамул ошиқи озодаваш,
Ким бўлубон ишқ балосига хуш,

Зарьфу сариф юз била холи ёмон,
Ўйлаки девор орасида сомон.

Тенгрига ҳар лаҳза сано айлабон,
Шукр тариқини адo айлабон.

Ким, бу нафаским чиқадур жон манга,
Ёр ғами айламиш осон манга.

Умриға қолганда икки-уч нафас,
Зикр этибон ёр ҳадисию бас.

Тилида ёр эрдию сўзида ёр,

Оғзида ёр эрдию, кўзида ёр.

Кўргач ани хокими бедодгар,
Кўнглига ул ишқ ўти қилди асар.

Маҳлакадин они халос айлади,
Ёр ҳарими аро хос айлади.

Ишқ балоси аро шукр этти ул,
Кўр не бийик мартабаға етти ул.

Асрса, Навоий, бу нафас муғтанам,
Лек дегил ҳар нафасе шукр ҳам.

Соқий, ўлубмен майи рангин учун,
Май демаким, бир санами Чин учун;

Чини аёғлар била маст эт мени,
Чин элидек бодапараст эт мени.

LVIII ЎН ТЎҚҚУЗУНЧИ МАҚОЛАТ

Хурросоннинг адимул-мисл кишивари баёнидаким, «Ирама зотил-имодиллати лам юхлақ мислухо фил-билод» каримаси оятидур аниңг шаънида. Батахсис Ҳирот дорус-салтанасининг амнободи тавсифидаким, «Ва ман даҳалаҳу кона оминан» мазмунни ҳадиси дурур, аниңг таърифида Ва гарчи ҳадиқаे эрди, аммо қуруб эрди ва лекин шоҳ жўйбори адли ани рашики ҳулди барин қилди ва агарчи маъмурга эрди, аммо бузулуб ерди ва лекин шаҳаншоҳ эҳсони меъморидин гайрати нигорхонаи Чин бўлди

Холиқи ашёки, жаҳон айлади,
Чархни пайдову ниҳон айлади.

Этти фалакники, қилиб мустадир,
Ҳар бири бир шамъ ила бўлди мунир.

Олтиси гар шамъи дурахшандадур,
Лек бин машъали рахшандадур.

Уч қуий, уч юқори қилди шитоб,
Машъала тўртунч уй аро солди тоб

Шамъ қаю шамъки, фикрал луни,
Ҳар бири бир машъаланинг учқуни.

Машъала йўқким, дури тобон дегил,
Дур демагил, меҳри дурахшон дегил.

Кўк ети иқлимида султон ҳам ул,
Балки алар борча тану жон ҳам ул.

Чун солиб ўртанди фалак узра нур,
Равшан этиб нуктаи "Хайрул-умур".

Ўйлаки кавкаб ети тақсим эрур,
Билки жаҳон ҳам ети иқлим эрур.

Ҳар бирисига биридин тақвият,
Ҳар бири бирдан топибон тарбият.

Мехр чу ул олтиға фойик дурур,
Андағи иқлим анга лойик дурур.

Кўзга кавокиб бўла олғайму фош,
Андаки фош айласа нурина қуёш.

Тўртунчи чарҳки маъвосидур,
Ҳам ўшул иқлим мураббосидур.

Ерда бу иқлим эрур дилпазир,
Кўкта қуёш торамидек беназир.

Бўлди чу мавзуъ масоҳат фани,
Дедилар иқлими чаҳорум ани.

Зийнат аро равзай ризвондур ул,
Равзани қўй, мулки Хуросондур ул.

Соҳати тўртунчи фалакдин васиъ,
Рутбаси еттинчи самодин рафиъ.

Хиттасида шаҳр ададдин фузун,
Ҳар бирининг зийнати ҳаддин фузун.

Шаҳрлари лутф ила хулди барин,
Хўблар ул хулд ичида хури ийн.

Тоғлари оллинда фалак сода дашт,
Борчага қўк қулласидин саргузашт.

Ҳар бирининг жавфида юз турфа кон,
Конин этиб турфа жавоҳир макон.

Чашмасидин бўлмади зоҳир суйи,
Кондин оқиб, балки жавоҳир суйи.

Даштлари сатх ила ойина ранг,
Сабза ул ойинаға ҳар сори занг.

Сабзасидин гулшани миноға рашк,
Туфроғидин анбари сороға рашк.

Этти фалак нақдиға ганжина ул,
Этти ақолим тану сийна - ул.

Анга жаҳон қўкси келибдур сифот,
Анда қўнгул хиттаи поки Ҳирот.

Кимки қўнгул васфида бурхон деди,
Они бадан мулкига султон деди.

Муни ҳам улким ўзин огоҳ дер,
Борча жаҳон кишвариға шоҳ дер.

Не ажаб ўлса қўнгул ўрниға шоҳ,
Чунки эрур шоҳ ен қалбгоҳ.

Бўлди қўнгул ўрнида бўлмоқ иши,
Ким қўнгул андин уза олмас киши.

Хўб эса не айб қўнгулларга ул,
Бир-биридин келди қўнгулларга йўл.

Зийнати андоқки, бадан пайкари,
Вусъати андоқки, қўнгул кишвари.

Айтма кишвар, деки боғи Эрам,
Дема Эрам, айтки Байтул-ҳарам.

Давраси ул навъки пайки хаёл,
Юз йил анинг даврини кезмак маҳол.

Чархи нигун сатхини ханжор этиб,
Мухраи хуршед ила ҳамвор этиб.

Туфроғини мушксиришт айлабон,
Ҳайъатини рашки бихишт айлабон.

Қўрғонининг пайкари андоқ хасин,
Ким ўётиб қалъаи чархи барин.

Даврида ҳар буржиға андоқ уруж,
Ким қолибон остида «Зотил-буруж».

Арки бийикрак тўқуз афлоқдин,
Ўйлаки гардун кураи хоқдин.

Кунгурида меҳр киби тоблар,
Борча малак хайлиға меҳроблар.

Лавхаси зийнаи била кошинавару,
Коши анга юз фалаки ложувард.

Пили фалак киргучча дарвозаси,
Тоқи само тоқининг андозаси.

Ер тубига хандаки андоқ кириб,
Ким ани ер муҳрасидин ойириб.

Қалъасида хисн фалакдек улу,
Шаҳрида анжум сипаҳидек ғулу.

Тўрт тараф жадвали бозор анга.
Кирган улус борча харидор анга.

Ҳарне харидор гумон айлабон,
Сотғучи юз онча аён айлабон.

Қиймати ажнос била ҳар дўкон.
Холи этиб хавсалай баҳру кон.

Рахтки баззоз териб ранг-ранг,
Атласи афлок киби танг-танг.

Ҳуққаи гавҳар била ҳар жавҳари,
Чарх ила зоҳир қилибон ахтаре.

Кирса чиқар йўл топа олмай кўнгул,
Сайрида савдойи бўлуб ақли кул.

Масжиди Жомиъ яна бир оламе,
Тоқи яна бир фалаки аъзаме.

Шаҳр жаҳон, анда бу ҳам бир жаҳон,
Икки жаҳон бир-бири ичра ниҳон.

Чарх уза зина анинг минбари,
Пояси ул ергачаким Муштари.

Ой кеча қандили жаҳонтоб анга,
Қавси қузах ҳайъати меҳроб анга.

Шаҳри аро бўйла бино беҳисоб,
Қалъасининг тошида худ не ҳисоб.

Ҳар неча кўз тушгуча деворбаст,
Барчада маъмурае элга нишаст.

Топғали таъйини маҳаллот баҳр,
Аҳли маҳаллот ойириб шаҳр-шаҳр.

Шаҳрлар отини маҳаллот этиб,
Бўлди чу юз шаҳр Ҳири от этиб.

Аллоҳ-Аллоҳ, не Ҳири, бу Ҳири.
Бир-биридин турфа анинг ҳар бири.

Икки савобит фалакидин нишон,
Икки хиёбони ики Кахкашон.

Онча хавониқ бори маъмур анга,
Ким топа олмай киши мақдур анга.

Ҳар улашур нони анинг қурси меҳр,
Олғон ани сойили қадхам сипехр.

Ғулғулаи зикр фалакдин ўтуб,
Қайси фалак, хайли малақдин ўтуб.

Мадрасалар ҳар бириси аржуманд,
Пояда кўк мадрасасидек баланд.

Тарҳда сунъ илги муҳандислари,
Рухи кудус файзи мударрислари.

Фоидаға аҳли чу очиб варақ,
Гарчи Уторид эса айтиб сабак.

Тоқлари риф атиға йўқ ҳади,
Ўйлаки кўк гунбадидек гунбади.

Гунбади кошисида кун акси фош,
Ўйлаки кўк гунбади ичра қуёш.

Ҳар сон гулдастаси андоқ баланд,
Ким этибон фикрида гулдастабанд.

Ҳайли малак қуббасининг зойири,
Ўйлаки сарв узра чаман тойири.

Қубба бўлуб Арши муқаддас анга,
Бир қафаса чархи муқамас анга.

Ҳайъати маҳрути ила мустатил,
Арш сутуни бўлуридин далил.

Мили била маҳчаси тортиб алам,
Зоҳир этиб нуктаи Лавху Қалам.

Муъзини ҳар тун қуи шамъин тутуб,
Шамъи кавокибни фалак ёрутуб.

Чарх мурури била таъжилидин,
Минтақа хатти сизилиб милидин.

Ҳар сори бир масжиди олий асос,
Зинатини ақл эта олмай қиёс.

Риф ат анга чархи муалло киби.
Чарх дема, Масжиди Ақсо киби.

Фохта қандилида хилватнишин,
Аршда ул навъки Рухул-амин.

Жамъ ичида тақвию тоат эли,
Балки малак хайли жамоат эли.

Беш навбат ғулғулаким, йўқ ҳади,
Ғулғула йўқ, дабдабаи Аҳмади.

Боғлари ҳар бин жаннат мисол,
Равзаға ҳар гўшасидин гўшмол.

Файри мукаррар бори сарманзили,
Айшу тараб манзили ҳар манзили:

Борча чаманлар гулу гулзорлик,
Ҳар чамани йўли гириҳкорлик.

Ҳар гириҳида гулу гулшан доғи,
Йўқки мусаддаски, мусамман доғи.

Гулларж навъини не дей онча гул,
Онча хе гулким, санай олғонча гул.

Нахлинин дехқонки баруманд этиб,
Шохига юз мевани пайванд этиб.

Бир шажару юз гул ила шеваси,
Турфаки юз нав бўлуб меваси.

Сахнида юз гул чикориб бир йиғоч,
Ҳар гулининг атри ббрив бир йиғоч.

Қушлари юз навъ хуш илхон бори,
Сабзау гул узра хиромон бори.

Сув тарабангез чекиб ғулғула,
Ўйлаки ишрат нафаси булбула.

Айшға тарғиб келиб ул нидо,
Боғ димогин таратиб ул садо.

Қасрлари борча рафиу матин,
Килк ушотиб нақшида наққоши Чин.

Зийнат аро ўйлаки чини паранд,
Нақшида наққоши қазо нақшбанд.

Токиға кўк поясидин нардбон,
Кунгури даврида Зухал посбон.

Ҳадди жанубисида бир турфа руд,
Руд неким, лужжай чархи кабуд.

Чарх демайким, юзида ҳар хубоб,
Гунбади фирузадин олмай хисоб.

Ҳадди шимолийси сори икки нахр,
Ул икидин хурраму сероб шаҳр.

Иккисида таъми зулоли ҳаёт,
Равзадаги тўртга андин уёт.

Хизр суйидек анга равшан зулол,
Нутқи Масих онда насими шамол.

Хиттасиғаўла муazzам савод,
Ким анга ҳар гўша бир аъзам савод.

Мисру Самарқанд не монанд анга,
Зимнида юз Мисру Самарқанд анга,

Ким ани Ҳақ асрасун оғотдин,
Эмин этиб борча балиётдин.

Мундок эмас эрдию эрмас шаке,
Мунча неким эрмас эди даҳяки.

Мунча шараф топти шах инсофидин,
Улки хирад лол эрур авсофидин.

Хусрави ғози шаҳи равшан равон,
Адлиға шогирд Ануширвон.

Айлади шогирдлигин чун ҳавас,
Юз ишидин билди бир ишнию бас.

Адл тариқиға қўюб гомни,
Адл ила ўрганмади исломни.

Йўқ буки юз қоидаи дилпазир,
Салтанат амрида бари ногузир.

Қолдию ул адл ила топти ҳаёт,
Қўйди қиёматға дегин яхши от.

Буки эрур адлға андин баланд,
Диндоғи юз қоидаи дилписанд.

Қолсатонг эрмас бани Одам аро, -
Оти юз онча бори олам аро.

То бани Одам ила олам эрур,
Олам ичинда бани Одам эрур,

Адл ила олам юзин обод қил.
Хулқ ила олам элинин шод қил.

Ҳукмунг аро оламу одам доғи,
Йўқки бу икки яна олам доғи.

LIX

Баҳромнинг май мастлигидин баҳти кўзи уйқу майли қилиб, мамлакати биноси ул селдин ийқилгони ва мазлумлар фарёдидин уйғониб тадорукин қилғони

Кўйди жаҳон мулкини чун Язди Жирд,
Айлади Баҳром танаъумни вирд.

Бодаи ғафлат ани маст айлади,
Маст неким, бодапараст айлади.

Шаҳ чу бўлур бода ичиб масти хоб,
Мастлар-ўқ мулкин этарлар хароб,

Хаста кўнгул овломоф этмай ҳавас,
Шева анга даштда ов эрди бас.

Бода ичиб, қилғучилар шўру шар,
Айладилар мулкини зеру забар.

Ов аро бир кун озиқиб бегумон.
Бўлди бирор чотмасифа меҳмон.

Чотма дема, ҳажр қаро шоми де,
Зулму тааб қушларининг доми де,

Ошиқлар кўнгли уйидек йикуғ.
Тирлари ҳар тарафидин чиқуғ.

Зулм ўқи тешганлари маълум анга,
Бош сиғуруб бир неча мазлум анга.

Борча яланг - ҳодиса торожидин,
Борча нигун зулм илиги кожидин.

Бир қуруқ этмак била сув келтуруб,
Ёв эяси бошлади хизмат туруб.

Шоҳ чу ахволини қилди савол,
Деди: «Будурким кўрасен борча хол».

Шаҳ деди: «Бу фоқау ажзу ниёз
Недин эрур, рост дегил борча роз?»

Деди: «Бурун яхши эди холимиз,
Зулм хароб айлади ахволимиз.

Шоҳ улус холидин огоҳ эмас,
Жуз маю мутриб анга дилҳоҳ эмас.

Хайли очибон тамаъ оғзини кенг,
Айладилар мулкни ер била тенг».

Шаҳ кўзига ўтруда кошонае,
Учрадию ҳар эви вайроне.

Деди: «Бу вайрон не эди бурна чоғ?»

Деди: «Сарой эрдию давринда боғ:

Эски дарахту гули навхез анга,
Икки тегирмон суйи корез анга.

Дахлу зироат била ул турфа нахр,
Мазраани кент қилиб, балки шаҳр.

Қолмади корез иши қилмоққа зўр,
Чарх анга қўз тегуруб, бўлди кўр.

Чун қуруди сув, қуруди боғ ҳам,
Қолмади гул, гул неки, яфроғ ҳам.

Ев сувамонгнинг кучи ҳам қолмади,
Балки бу иш қилғучи ҳам қолмади.

Боғу саро борча бўлуб ерга туз,
Зулму тамаъ бўлди, вале бирга юз.

Ҳодиса торожи етиб молға,
Қолдуқ ўкуш ажз ила бу холға».

Шаҳ билиб ул пардада бу тору пуд,
Жонига ўт тушдию бошиға дуд.

Ғам қиличи бағрин этиб чок-чок,
Ёқин эди ғуссадин ўлғай халок.

Ғафлати усруклугидин уйғониб,
Жони хумор ўти била ўртониб.

Совуди кўнглига бори айшу лахв,
Билди эрур ҳарне қилур борча сахв.

Зулм элига фикри завол айлади,
Кўнглида кўп адл хаёл айлади.

Ҳақ била чун қилди бу ният дуруст,
Ким тилабон мужда бирор етти чуст.

Дедики, корезни айлаб шикоғ,
Чиқди сув ҳайвон сувидек поку соғ.

Ев эгаси тенгриға айлаб ниёз.

Деди: «Ҳамоноки шаҳи айшсоз,

Зулм қўюб, адл дуур нияти,
Ким бу асар айлади хосияти».

Шаҳфа бу сўздин доғи танбих ўлуб,
Қилди ғани ул киши узрин қўлуб.

Отланибон мулкида дод айлади,
Борча ғамин халқни шод айлади.

Адл анинг кўнглига қилғач гузар,
Кишварига қилди ҳамул дам асар.

Хусрави Ғозики, эмастур даме,
Ким емагай, мулку раият ғами.

Мулки не тонг, гар эрур обод анинг,
Халқи не ҳайрат, гар эрур шод анинг.

То абад ўлсун бори коми право,
Хаста Навоийға ҳам андин наво.

Соқий, олиб кел қадаҳи дилписанд,
Тут манга, деб шоҳ дуосин баланд.

Жонки чекар зулм, даме шод этай,
Тан уйин ул сув била обод этай.

LX ЙИГИРМАНЧИ МАҶОЛАТ

*Ул мақсуд адосидаким, агарчи бу латойиф мајсмуаси сафинае дуурур,
заройиф тухқфидин машхун ва бу заройиф сафинаси жунге дуурур
фавоиди лаолиси анда гуногун. Ва лекин чун табъ дарёсидин аввал
соҳилга келган нафоис дуурур ва зихн шабистонидин аввал жетваи зухур
қилгон аройис, бу жиҳатдин Султон Бадиуззамон баҳодир дома ҳаётхуҳу
аёқиғаким, салтанат боғасининг аввалги варди ва хилофат чаманининг
бурун қад чеккан сарви нозпарварди дуурур, нисор қилилди ва ақд
издивожига тортилдиким, бу насойих кўнглида қолгай ва бу жавоҳирни
қулогига олгай*

Оlam аро ҳарне хувайдо дуурур,
Сири анинг зимнида пайдо дуурур.

Қайда зухур айласа моҳияти,
Музмар эрур зотида хосияти.

Келди қүёш хосияти нурү тоб,
Бўлди булут нутфаси дурри хушоб.

Конға эрур гавҳари якто халаф,
Баҳрға ҳам анбари сорб халаф.

Бу халаф инсонға ҳам инсон эрур,
Шаҳға шаҳу, хонға доғи хон эрур.

Кон киби кўрган шаҳи озодани,
Кўрдик анинг гавҳари шаҳзодани.

Гарчи бу кон ичра дури шоҳвор,
Хайли эрурким, борисин кирдигор

Поя аро соҳиби тож айласун,
Мехрвашу чархдувож айласун.

Улки вале гавҳари якто дуур,
Борчасидин пояда аъло дуур.

Билки эрур мояи амну амон,
Хусрави Жамқадр Бадиуззамон.

Зоти назоҳатда малоик сифот,
Пок сифоти била йўқ ҳеч зот.

Зоти башар, лек сифоти малак,
Балки сифоти била зоти малак.

Махзи латофатдин ўлуб хилқати,
Халқи жаҳон аҳлиға Ҳақ раҳмати.

Эй келибон нутқ ила васфинг маҳол,
Нотиқа васфингда бўлуб гунгу лол.

Улча сенинг хилму виқоринг дуур,
Мен киби эл мидхати оринг дуур.

Мехрки эл васвидин ўтмиш иши,
Нурин анинг не ўка олғай киши.

Оби ҳаёт элга демак жон берур,
Бу сўз анга бори не таъриф эрур.

Ойни ёруғ, чархни демак баланд
Табъи баланд элга эмас дилписанд.

Мадх ила чун мумкин эмас мидхатинг,
Ўзга жиҳатдин қилайин хизматинг.

Воқиф эрурсенки, шаҳи комгор,
Ким анга кўп маҳфи эрур ошкор.

Даҳр неким тонгла хувайдо қилур.
Ройи бу кун фикр ила пайдо қилур.

Тонгла йўқ, индин бўлур иш дафтарин,
Бир-бир ўқубтур узоғу кун барин.

Ғайб хаёлотида юз минг сувар,
Хотира кўзгусидадур жилвагар.

Мунча камолот ила хукм айламиш,
Ким неки кўнглунгга келур яхши иш

Келгилу оллимда саросар дегил,
Бўлмаса масмуъ, мукаррар дегил.

Шаҳфа сўзумдин бор эса эътибор,
Гар санга ҳам панд десам ери бор.

Бил муниким, умр вафосиз дурур,
Давлат ила жоҳ бақосиз дурур

Тушдек эрур даҳрда нокому ком,
Кўз юмуб очқунча ўтубдур тамом.

Даҳр биносини хароб англағил,
Не кўрунур анда сароб англағил.

Жумла жаҳон фонийи мутлақ дурур,
Боқийи мутлақ тиласанг Ҳақ дурур.

Жисм уйининг тархини солғучи ул,
Рух анга бергучио олғучи ул.

Оlam аро тики тириқдур киши,
Ҳақ била бўлмоқ эрур ансаб иши.

Бўлмаса Ҳақ ёдидин огоҳлик,
Билки гадоликча эмас шоҳлик.

Бўлса гадо Тенгридин оғаҳлиғи,
Бордур анга икки жаҳон шаҳлиғи.

Ҳарнеки бу сафҳада Тахрир эрур,
Роқим анга хомаи тақдир эрур.

Оллинга келса тиламас иш басе,
Ҳақдин эрур, айлама нолиш басе.

Этса зафар билма илик кучидин,
Бил зафару фатхни бергучидин.

Шаҳлиғинга айламагил эътибор,
Ҳақ ғазабу лутфиға қил эътибор.

Кўрки не бир лаҳзада бўлди қатил.
Тайри абобил ила "Асҳоби фил".

Қилди адам манзили кошонаси,
Ҳар бирисин биргина қуш донаси.

Ё не сифат тортти Заххок ранж:
Тенгри насиб этти Фаридунға ганж.

Қаҳридин ар шери жаён кўрди бим,
Узди бошин уй сути ичган ятим.

Хайлингаким, сендин эмас жисму рух,
Ақл ила имон эшигидин футух.

Ҳақдин эрур бу ниами булъажаб,
Ризқлариға сени қилди сабаб.

Этти сабабликқа сени баҳтиёр,
Қисмат этарга санга не ихтиёр?

Мундоқ ила бу неча нодон санга,
Бўлмасалар бандай фармон санга.

Ўйлаки қонуни раёсат дурур,
Борчасига бими сиёсат дурур.

Сангаки Ҳақ лутф этибон тожу тахт,
Қилди каромат ўкуш иқболу баҳт.

Ҳукмунга оламни забун айлади,
Эл қадин амрингға нигун айлади.

Мунча қарам шукрини гар билмасанг,
Ҳарнеки амр этти адо қилмасанг,

Зоҳир этиб ғафлату мағруриуқ,
Айламасанг амриға маъмурлук.

Қаҳр ен борму, ё йўқ дегил.
Мен ани дегунча, ўзунг-ўқ дегил.

Этса ғазаб тунд ели нетгасен,
Мулк анинг мулки, қаён кетгасен?

Айлар эсанг фисқ ила исён анга.
Айла агар бор эса пинхон анга.

Халқдин ул ишда хижолат дуур.
Холиқ агар кўрса не холат дуур?

Ишдаки элдин санга бор инфиол,
Тенгрига зоҳир эса, бўлғай не хол?

Истар эсанг мақсади аслиға юз,
Жодаи шаръи Мухаммадни туз.

Шаҳки, нажот уйига истар паноҳ,
Ушбу йўл ул уйга эрур шоҳроҳ.

Эгри келур хатти чиқарғоч қалам,
Сатр йўли жодасидин қадам.

Шаръ тариқини шиор айлагил,
Адл ила мулкунга мадор айлагил.

Шоҳки иш адл ила бунёд этар,
Адл бузуқ мулкни обод этар.

Кофири одил ани обод этиб,
Мўмини золим ани барбод этиб.

Шаҳки, эрур адл ила даврон анга,
Бўлди сирот ўтмаги осон анга.

Ким юрмак ип уза ком айлади,
Адли чу туз бўлди хиром айлади.

Коминг учун туз бўлу адл айла иш,
Ўқда агар адл йўқ, этмас равиш.

Адлки уч ҳарф ила мақрун эрур,
Ҳар бирига ўзгача мазмун эрур:

«Айн»и аниңг рриөхре эрур тобнок,
Зулм қаро шомини қилмоққа пок.

«Дол»и дағи давлату дин тожидур,
Дин била давлат әли муҳтожидур.

Ҳурға гису қуиғи «лом»и бил,
Иззу шараф күшлариниртг доми бил.

Тожни кий, меҳр ила қўзни ёрут,
Сўнгғи матин хаблни илгингга тут.

Ҳар неча мазлум сўзи топса тул,
Тули ҳаёт истасанг, ўлма малул.

Зулм ўтидин қилса фифон доддох,
Сояи адлинг аро бергил панох.

Кўймағил ул сояда кайғу анга,
Шамъ тубин қилма қаронғу анга.

Эмдики, мазлум сўзи чиқти туз,
Золим агар нафсинг эрур, кўрма юз,

Нафским, ул айши мудом истагай,
Санга гунах, ўзига ком истагай.

Гани уза истарки, йилон топса баҳр,
Андин эмас баҳра, vale ғайри заҳр.

Чекма аниңг комини истаб азоб,
Тавба била қилғил анга эҳтисоб.

Неча улуғ эрса гунах хирмани,
Элга берур охи надомат ани.

Журм ўтиким, шуъласи пайваст эрур,
Узр сиришки суйидин паст эрур.

Лутфу карам гарчи эрур дилпазир,
Қаҳру сиёсат ҳам эрур ногузир.

Ҳар киши олам элида хўб эмас,
Ҳар кишининг ҳар иши марғуб эмас.

Яхши-ёмонга чу teng ўлди карам,
Бўлди ёмонга кўпу яхшиға кам.

Лутф насимин тарабангез қил,
Тиғи сиёсатни дөғи тез қил.

Неча маразға гар эрур суд қанд,
Нечага ҳам захр эрур судманд.

Маддаким, бермаса марҳам күшод,
Ништар-ўқ айлар анга даф и фасод.

Бормоқ учи бирла чу чиқмас тикан,
Игна била қутулур андин бадан.

Бўлса керак фикр ила шоҳи замон,
Яхшиға яхшию ёмонға ёмон.

Иккисидин бир киби олса ҳисоб,
Мамлакати ичра тушар инқилоб.

Кимсани бот айламагил аржуманд,
Ҳам яна оз иш ила қилма нажанд.

Мил уза чиқмоқ ангаким воядур,
Чиқмақу тушмаклик учун поядур.

Поядин ортуқ киши урса қадам,
Бими йиқилмоқдуру ранжу алам.

Тифл хижо билмай ўқур чун савод,
Қил ўқурин зеру-забар эътиқод.

Кимники, инсон десанг, инсон эмас,
Шаклда бир, феълда яксон эмас.

Нахлсифат шамъ ила муз шушаси,
Мунунг ўт, онинг сув эрур хўшаси.

Кимники, айлай дер эсанг маҳраминг,
Кўп синамай айламагил ҳамдаминг,

Ғафлат аро хуш кўрубон хуш дема,
Воқиф ўлуб сўнгра пушаймон ема.

Тушта не хуреки парисон эрур,
Уйғоф этар фаҳмки, шайтон эрур.

Оз иш учун тунд итоб айлама,
Қатлу сиёсатда шитоб айлама.

Бок йўқ, ар кечрак ўлур қатл иши,
Ўлса, сўзунг бирла тирилмас киши

Сувда хубоб ўлса дамингдин хароб,
Мумкин эрурму ясамоғлиқ хубоб?

Яхши эмас афв сиёsat чоғи,
Лек керак ишда фаросат доғи.

Гарчи гувоҳ айлади собит гуноҳ,
Озму ўтар шаръда ёлғон гувоҳ?

Ҳар кишинингким, сўзи ёлғон эса,
Айлама бовар, нечаким чин деса,

Қасд ила ёлғон демади ростгўй,
Чин демади саъй ила каззобхўй.

Тун била то субҳ мувоғик дурур,
Аввали козиб, сўнгғи содик дурур.

Тутма тузуб кину адovat фани,
Ўзга киши журми била ўзгани.

Рои эсанг тут бу нафас яхши пос,
Ҳар қўйни ўз аёғи бирла ос.

Ройинга ҳар амрики, келди савоб
Машварасиз этма қилурға шитоб.

Завқ эса табъингға салоҳи била,
Эл сўзи зимнида фасодин тила.

Айлама ўз райнингга кўп эътиқод,
Муътамад эл райидин иста кушод.

Шаҳки, раъини кўп этти писанд,
Раъй кўрар эл тилига солди банд.

Гарчи таваккулсиз эрур азм суст,
Машварасиз қилма таваккул дуруст.

Бўлма малул ўлса кенгашда талош,
Асрү узун доғи керакмас кенгош.

Айлар ишингга чу бўлур дастрас,
Вактидин ўткарма они бир нафас.

Гулга сахар вақти берур жилва боғ,
Кечга етүшса терар ўғлон-ушоғ.

Ўз ишинга ҳар неча кўп бўлса майл,
Тенгри ишига ани қилғил туфайл.

Носихи содикки, эрур бегараз,
Бил анга оламда топилмас эваз,

Қилса ғалат рифқ ила қилғил даво,
Тенгригадурким, ғалат ермас раво.

Иш куни қўйғонда адув сори юз,
Тўра била бурна ясолингни туз.

Ҳамла кетур размда тақсирсиз,
Билки киши ўлмади тақдирсиз.

Шоми ажал уйида ётмас киши,
Умр куни гўрга ботмас киши.

Икки қадам ёнғуча етгач алам,
Саъй қилу илгари қўй бир қадам.

Нечаки Ҳақ лутфидин ўлди зафар,
Сайъни ҳам бил сабаби муътабар.

Ўйла маош айлаки, чексанг сипоҳ,
Халқ дуоси санга бўлғай паноҳ.

Жаҳд етким, урмасун ўлғоч набард,
Оҳ ели қўзунгга ногоҳ гард.

Қилмади минг душмани кинҳоҳ ўқи
Ул яраким, айлади бир оҳ ўқи.

Ғолиб эсанг размда бегонаға.
Қатлға саъй этма бу шукронага.

Ҳарнеки бу номада мастур эрур
Борчаға шоҳ ишлари дастур эрур.

Ишда агар шаҳға шабиҳ ўлғасен,
«Ал-валаду сирру аbihx» ўлғасен.

Кўрмагасен йўл аро ранжу надам.
Ҳар қадаме ўрнига қўйсанг қадам.

Зода муриду отани пир бил,
Ҳар ишида ҳукмиға таъсир бил.

Бўлма бу пир оллида тақсирлиқ,
Истар эсанг давлат ила пирлиқ.

LXI

*Хожса Мұхаммад Порсадин ҳажс ахли дуо истидъо қилмоқ ва ўғли Хожса
Абу Наср анинг истидъоси била дуо қилмоқ*

Ҳақ йўлида хожай қудсий жаноб,
Роқими «Кудсия»у «Фасл ул-хитоб».

Наъли изи гунбади давворсо,
Улки лақаб келди анга Порсо.

Гарчи ўзи нодираи аср эди,
Ўғли анинг Хожа Абу Наср эди.

Факрда ул бир шаҳи озодаҳў,
Ул шаҳи озодау шаҳзода - бу.

Хожаға чун Макка сори бўлди азм,
Хожа Абу Наср доғи бўлди жазм.

Айлаб ато солики атворлиқ,
Ўғли қилиб маҳрами асрорлиқ.

Улки қўюб бодияда-ҳар қадам,
Бу ҳам етиб пўя қадам бар қадам.

Чун неча кун бодия қатъ еттилар,
Манзили мақсадлариға еттилар.

Халқ ҳаж арконини айлаб тамом,
Топибон ул тавғ ила олий мақом.

Яхши-ёмон муршиду солик доғи,
Йўқ киши ўрниға малоик доғи.

Истадилар фонию боқий жаноб,
Ҳар тилаги Ҳақ қошида мустажоб.

Халқ ниёзини адo қилғоли,
Борча халойиқни дуо қилғоли,

Мунча улус ичраки кўз тиктилар,
Хожа сори борча ракам чектилар.

Чунки бу иш Хожаға топти вукуъ,
Хожа Абу Насрға қилди ружуъ.

Айттиким, ул манга фойиқ дуур,
Бўйла баланд иш анга лойиқ дуур.

Кимсаки йўқ раҳбари бу йўл аро,
Мумкин эрур озмоғи ҳар қўл аро.

Йўқ эди бу йўлда манга раҳнамой,
Тенгри мени қилди анга раҳнамой.

Бўлди менинг ишим анга парвариш,
Парваришимидин анга иш қилмоқ иш.

Йўл итари мени ҳаросон қилиб,
Йўлни ҳаросим осон қилиб.

Менда хавотирдин ўлуб юз футур,
Анда сулук ичра шуҳуду хузур.

Ўзум учун, онинг учун менда ғам,
Ул гум етиб Ҳақда ўзин, мени ҳам.

Бўйла дебон қилди ишорат анга,
Узрға не ҳадди иборат анга.

Очи илик ашқ тўкуб шамъвор,
Ё ичи куйганда нечукким чанор.

Раҳмату афв истамак ойин етиб,
Хожа турууб йиғлабон омин етиб,

Сўнгғи дуо бу эдиким, ё Илоҳ,
Дермен ўётдин санга айлаб паноҳ.

Билмас эсам мен тилак ойинини
Айлама зойи анинг оминини.

Саъй етибон ўйла атодек киши,
Этти бу ғайратға ўғулнинг иши.

Ё Раб, ул омину дуо хурмати,
Ё ул ўғул бирла ато ҳурмати,

Ким бу ато бирла ўғулни мудом,
Давлату дин тахтида тут мустадом.

Ўзга ўғулларни ҳам ет муҳтарам.
Анга ўғул, мунга иниларни ҳам.

Жумлаи оламға алар ихтиёр,
Оlam ели ичра шаҳу шаҳриёр.

Шоҳ дуосида тугонди калом,
Эмди Навоийға эрур бода ком.

Соқий, олиб кел қадаҳи бодае
Шаҳ тутсун, ё ани шаҳзодае.

То бўлайн маст сабоҳу масо,
Неча риё бирла бўлай порсо.

LXII

*Бу фақр кулбасини ажзу инкисор туфроқларин чехра чурук сомони уза
пешони аракин оқизмоқ била каҳгил етиб, юз оҳу сўз била сувамоқнинг
иттоми ва бу фано хирқасини заъфу ифтиқор ямоқларин кирпик синуқ
игнасиға ашик узук торин тоқиб, юз дарздўзиқ била ямамоқнинг
ихтитоми ва ул меъморлиқ хижсолатидин узр ҳужрасиға юз урмоқ ва бу
хайётлиқ узридин хижсолат ёқасиға боши яшур-моқ ва Ҳақ маъмураи
еҳсонидин маскани афв тиламак ва ҳазонаи лутфидин хилъати баҳшии
истамак*

Чун мени шайдовиши ошуфта ҳол,
Бўйла таманноға сингурдум хаёл,

Ким неча кун ранжи ниҳони чекай,
Оби ҳаёт истаю жоне чекай.

Нома учун хома тарош айладим,
Хома учун нома харош айладим.

Сафҳа уза килким ўлуб нақшбанд,
Най унидек чекти саририн баланд.

Ўйлаки най нағмада чеккай сафир,
Андин ошурди найи килким сарир.

Най унин андоқки, қилиб истимў,
Зумраи сўфи аро тушгай самў.

Бу най уни савмааи хок аро,
Балки тўқуз гунбади афлок аро,

Солди башар хайлида ғавғо басе,
Хайли малак ичра алоло басе.

Ҳам башар ешитгач ўлуб дарднок,
Дард ила айлаб ёқасин чок-чок.

Ҳам учубон хайли малакдин хаёт,
Захм еган қуш киби солиб қанот.

Савтидин ар нохуш, агар хўб эди,
Мулку малак аҳлиға ошуб эди

Эмдики бу гулрухи зебо узор,
Топти хату хол ила нақшу нигор.

Қилди чу машшотаи чарх еҳтимом,
Бўлди ики ҳафталиқ ойдек тамом.

Партавидин чун ёруди машриқайн,
Тушти яна ер-кўқ аро шўру шайн.

Чарх дабирига ушолиб қалам,
Мехбаранинг кейнига солиб қалам.

Хозини гардун етибон қошима,
Мехр била еврулубон бошима.

Сочиғ учун келтурубон жон била,
Анжуми нақдини тўқуз хон била.

Хайли малак узра дирам сочибон,
Дурру гуҳар нақдини ҳам сочибон.

Ҳурматима гард киби ер қўпуб,
Бошима айланиб аёғим ўпуб.

Оллима юз ганж қатор айлабон,
Бонн аёғимға нисор айлабон,

Бошим уза лаъл сочиб конидин,
Дур тўкубон олима уммонидин.

Мен мутафаккир бу тахайор аро,
Бал мутахайир бу тафаккур аро,

Ким бу варақламики, хомам менинг
Қилди қаро йўлаки номам менинг,

Бу қадар эъзозга қилмас гари,
Балки эмас, хўрдида мингдин бин.

Ҳам ёмон эрмас, vale мунча эмас,
Яхши дуур, васф дегунча эмас.

Маъни агар хўб эса, таркиби йўқ,
Сурати дилкаш эса, тартиби йўқ.

Айтуриға чунки қўюлди кўнгул,
Айтмай ўн байт тутулди кўнгул,

Ким бор эди бошима кўп меҳнатим,
Йўқ эди бош қошиғали фурсатим.

Ул чоғдинким, варақи осмон,
Дудаға зирних қилур шустмон.

Субҳ етар ҳар сори ёғду била,
Тун қорасин пок супургу била.

Тун ёшуур шуққай анбарвашин,
Субҳ чикорур алами заркашин,

Рост ўшул чоққачаким, бу алам
Ўзин этар санжақи мулки адам.

Қилмоқ учун тира шафақ ҳарфини
Шорн қўшар дудаға шингарфини.

Чарх қилур зоҳир этиб кавкабин,
Дурға мукаллал қора чодаршабин.

Менда бу мобайн эрур зорлик,
Халқ жафосига гирифтторлик.

Бир дам улус меҳнатидин ком йўқ,
Бир нафас эл жавридин ором йўқ.

Келгучи бу хаста ғамободиға,
Кетмаги худ келмай анинг ёдига,

Бир сурок албатта қўруб кетмайин.
Токи бурун икки сурук етмайин,

Ўт солибон хотири вайронима,
Тонгдин ақшомға етиб жонима.

Иш буюруб ўйлаки осон эмас,
Бутмаги ақл оллида имкон эмас.

Узр демак борчаға қаттиғ келиб,
Неча чучук сўз деса, аччиғ келиб.

Базл агар бор эса афлокча,
Ҳар фалаки оллида хошокча.

Ҳар киши қўзинки тамаъ очти кенг.
Қатрау дарё эрур оллида тенг.

Олибу изҳори шикоят қилиб,
Кўпни оз ўрнида ҳикоят қилиб.

Ҳар бирига ўзгача сўз муддао,
Ўзгача сўз демаки, юз муддао.

Бор эса Рустамча бирор қуввати.
Ҳотами Тойича анинг ҳиммати.

Илгига Қорунча бўлуб ганжу мол,
Топмоқ эрур халқ ризосин маҳол.

Менки буларнинг баридин фардмен,
Заф уйида ҳамнафаси дардмен.

Мунча ғаму меҳнат ила бовужуд,
Мунча тараддуд била гуфту шунуд.

Заъфи табиий худ ўлуб бир сори,
Борчалари бир сори, бу бир сори:

Кундуз олиб онча юбусат димоғ,
Ким кеча уйқу била топмай фароғ.

Кундузиким, бўлди яна хол бу,
Кечаки бўлди яна аҳвол бу.

Кимгаки фурсат бу сифат бўлса тор
Назми авваш андин қачон имкони бор.

Мен чу дедим узр, эрурмен маоф,
Бўлмаса бу назм дури асрү соғ.

Риштаи авқот чу күтоҳ эди,
Келмади ул навъки дилхоҳ эди.

Чун бу сифатдур бари ойин анга,
Қайдин эрур мартаба чандин анга,

Ким эл аро бўйла тушуб хою хуй,
Ҳар сон солғай бир узун гуфту гўй.

Бўлса эди онча манга дастрас,
Ким кеча-кундузда бир-икки нафас,

Раф ўлубон меҳнату фарсудалиқ,
Этса эди ком ила осудалиқ,

Гўшаи хилват аро айлаб нишаст.
Табъни қилсам эди фикратпараст,

Назм дури истарига хос ўлуб,
Баҳри тахайюл аро ғаввос ўлуб..

Қилсам эди улча хиромим дурур,
Олсам эди ончаки комим дурур.

Билгай эди кимгаки маъни бўлур,
Ким равиши назм деган не бўлур.

Ул биридин чунки тихи қолди жайб,
Кирмаса жайб ичра бу бир ҳам не айб.

Мен бу наво бирла тараннумсарой,
Ким деди ногаҳ хиради покрой:

К-ей қаламинг ажз мидоди аро,
Бош қўюб инсоф саводи аро.

Ҳақдин ўлуб заъфинга қувват қарин,
Сурати инсофингга юз офарин.

Буки баён айладинг эрмас йироқ,
Ким не олурсен мундин яхшироқ.

Десанг эди ҳам тилагандек баланд,
Бўлсанг эди истагудек дилписанд.

Мунчаму бўлғай эди бозор анга,
Жумлаи оғоқ харидор анга.

Бўйлаки савдоси жаҳон ичрадур,
Шўру шари кавну макон ичрадур.

Андин эрурким, бу жаҳон зевари,
Гавҳар аро баҳр ила кон зевари.

Қилди шараф касбини шоҳ отидин,
Мехру карам зилли Илоҳ отидин.

Улки шараф баҳри аниңг зотидур,
Гавҳар ўшул баҳр аро отидур.

Эй сўқулуб сиккаи адл отинга,
Хутбаи давлат ўқулуб зотинга.

Ҳалқа этиб кўкни ўёting сенинг,
Хотами хурshed уза отинг сенинг.

Мен киму мадхингни баён айламак,
Зарраға чарх узра макон айламак.

Қатра керак англаса ўз поясин,
Баҳр ила тенг тутмаса сармоясин.

Лек не иш кимгаки, тақдир эрур,
Анга шуруида не тадбир эрур.

Ўт аро парвонаға девонавор.
Кирмагига қайда эрур ихтиёр.

Телбанинг атфол тоши ёраси -
Емагидин борму дуурор чораси?

Шеърки ҳам тушти менинг шонима,
Ул ўту бу тошдуурор жонима.

Не де олурмен тузубон баркини,
Мумкин эмас худ туторим таркини.

Гарчи хаёлимға келур гоҳ-гоҳ,
Ким неча бу дағдағай умркоҳ.

Шеърдур улким демаги суд эмас,
Кўп деса, худ ғайри зиёнбуд эмас.

Улки ғазал чеҳрасига берса зеб,
Англаб ани табъкашу дилфиреб.

Чин демаги ҳарзаву хазён бори,
Турфа буким, яхшиси ёлғон бори.

Кимгаки умрида бу воқеъ дуур,
Умр анга минг йил эса зоеъ дуур.

Авло эрур .улки, уруб гоми фақр,
Кўйи фано ичра чекиб жоми фақр.

Дунё иши майлини оз айласам,
Уқбо узун йўлини соз айласам,

Шарбат эса, ул йўл аро рағбатим,
Бўлса юрак қони менинг шарбатим.

Сим керак бўлса қилурға фароғ,
Ул ҳам ўлуб тандоғи ҳар сорт доғ.

Хилъати давлат яланг эгнимда гард,
Икки аёғ сайрим учун рахнавард.

Соя учун чатрни қилмай писанд,
Пўя аро рахшға йўқ пойбанд,

Сайдра ҳар бир қадамим юз йифоч,
Тожи шараф бошима жўлида соч.

Яланг аёғим таҳида хорлар,
Силсилаи фақтима мисморлар.

Рахна синуқ бошима ҳар тошдин,
Чиққоли ўзлук тараби бошдин.

Кўзда сиришким дури шоҳонаси,
Борча фано қушларининг донаси;

Чун бу қуш ул дона била ром ўлуб,
Риштаи жисмимдин анга дом ўлуб.

Кўксума ғам ханжари солғон шикоф,
Дард элига жисм уйин айлаб матоғ.

Пўя қабарчуқ била айлаб нисор,
Мақдамима юз гухари обдор.

Ё дури ашкимки. йўл узра тушуб,
Қонлик аёғим таҳига ёпушуб.

Захмларим қони бўлуб қатрабор,
Дарду бало даштин этиб лолазор.

Ох ўти учқунлариким чарх уруб,
Лола ёпурғонини ел совуруб.

Ҳар шарари лолаға яфроғ анинг,
Тира ўчук жузви ўлуб доғ анинг.

Ранж солиб жисмға фарсадалиқ,
Йўлда даме истасам осудалиқ.

Йўл аро бир тоғ этагин топибон,
Жисмима афлок этагин ёпибон.

Уйқаға қўймоқ тиласам ерга бош.
Такия хоро манга бир хора тош.

Ер уза туфроғ бўлуб бистарим,
Соядек устига ётиб пайкарим.

Икки аёғимким, юрурдин толиб,
Қўйниға Фарҳод ила Мажнун олиб.

Буки алар ишқича юз жонима,
Дардича минг хотири вайронима.

Келдию мен кимсаға фош этмадим.
Нола чекиб васл талош этмадим.

Иккиси ҳайратда бу холат била,
Ўзлари ишқида хижолат била,

Англаб эрур ишқ мусаллам манга,
Ул бириси, бу бириси ҳам манга.

Ишқ чекиб поям анингдек ратиъ.
Дард қилиб қўнглум анингдек васиъ,

Ким манга қўқ ер била яксон бўлуб,
Чарх очуқ гулшани зиндан бўлуб.

Ҳимматим ул авжда силкиб этак,
Ким ёрутуб гарди била кўз малак.

Қилса шабистони шухудум зухур,
Хайли малоик анга жамъи туюр.

Тайр дема, ҳар сори хуффош де,
Анжуму кўқ хуққау хашхоз де.

Деб чу очиб дидай ибратни кенг,
Бор ила йўқ, йўқ ила борини тенг.

Истабон ўтмак бору йўқдин далер,
Ўйлаки Саййид Ҳасани Ардашер.

Кўнглум этиб бўйла мақом орзу,
Лек бўлуб, нафсға ком орзу.

Ҳиммат учуб равзай хуррам сори,
Нафс чекиб ҷоҳи жаҳаннам сори.

Юзда малакваш бўлуб, аммо нухуфт,
Дев ила шайтон бўлуб иккиси жуфт,

Йўқки бу икки бўлубон жуфту бас,
Ўзларидек юз туғуруб ҳар нафас.

Ҳар кишиким, бўлса ичида ниҳон,
Дев ила шайтони жаҳон дар жаҳон.

Ботин аро бошласа юз макру рев,
Фитна қилиб мунча шаётину дев.

Ҳарне алар солса таманно манга,
Турфа буким, борча мухайё манга.

Тенгри учун, эй кўнгул, инсоф бер,
Диндири агар нафс чиқармас не дер.

Менки бу нафс илгига афгор мен,
Мунча балоларға гирифтормен.

Зоҳирим авқоти ёмондин-ёмон,
Ботиним аҳволи худ ондин ёмон.

Йиғласам ўз хотири ношодима,
Этмагуси ул доғи фарёдима.

Ашкни фарзанки қилай баҳри соф,
Кўксума солиб кема янглиғ шикоф.

Не юруй олғай кемадек пайкарим,
Кўхи гунахдин бўлубон лангарим.

Зоҳири холимда башар сурати,
Сурати жиссимда киши ҳайъати.

Маъни ичинда кишилиқдин йироқ, -
Балки аромизда минг иллик фироқ.

Ўзни сафо аҳли қачон бўлса жамъ,
Равшану туз кўргузуб андоқки шамъ.

Кўнгул аро чирманибон юз йилон.
Балки хавотир елидин қўзғалон,

Улчаки мен-мен демасам яхшироқ,
Яхшилар ўлсун, бу ёмондин йироқ.

Зулмат аро ботиниму зоҳирим,
Турфа буким, ўйла тилаб хотирим,

Ким мени эл аҳли якин англағай,
Тақвою тоатға қарин англағай.

Ошиқи ғамнок дегайлар бари,
Кўнгли, кўзи пок дегайлар бари.

Кўзни ўкуш саъй ила забт этгамен,
Этса кўнгул забтиға иш, нетгамен.

Ох, менинг холима юз қатла ох,
Тутмаса илгим карам айлаб Илоҳ.

Келмаю ёдимға замони ҳаёт,
Қилғоним иш келмаган андин уёт.

Борча ишим хома қаро айламак,
Нўги била нома қаро айламак.

Хома тилимдин ҳам ўлуб хиравоқ,
Нома юзумдин ҳам ўлуб тиравоқ.

Тушмасалар лужжай раҳмат аро,
Қайдা ююлғай бу икидин қаро.

Ё Раб, агар бўлди каломим узун,
Мундин ҳам журм қилибмен фузун.

Яхши эса, бер сўруғумдин амон,
Бўлса ёмон боштин-аёғим ямон.

Ҳам ёмоним лутф била яхши қил,
Бўлди чу ул яхши қабул айлагил.

Жилва бер эл қўзига ҳам хўб ани,
Қилғил улус кўнглига марғуб ани.

Ҳар нечаким, журмум эрур печ-печ,
Лекин эрур раҳматинг оллинда ҳеч.

Камлик ила неча манга бўлса бим,
Сен карам айлаким, эуресен карим.

LXIII

*Ул қул ҳикоятиким, аёги тойилиб, аёғлук ошини шоҳнинг боши косасига
урди ва қарамлиг шоҳ олида ўз ошин пишурди*

Бор эди бир хусрави соҳиб қарам,
Ким қарамидин эл эди муҳтарам.

Хизмат аро бор эди бир қул анга,
Пояи хизматда баковул анга.

Бир кун анинг базмида шилон чоғи,
Шоҳга ҳам иштаҳо ўлғон чоғи,

Накбат аёғиға уруб тошни,
Шаҳ бошиға тўқти исиф ошни.

Эл дедилар, холи ани ўлтуур,
Ким бу гуноҳиға жазо ул дуур.

Шоҳ боқиб кўрди чу ношод ани,
Лутф этибон айлади озод ани.

Деди вазир: «Эй қараминг бедариғ,
Йўқ эди шаънида анинг ғайри тиғ».

Шоҳ деди лутф била завқнок:
«Ким ани худ хижлат этибдур халок.

Кимса ўлукни яна ўлтурмади,
Тифи сиёсат бошиға сурмади.

Ҳар киши халқ ичра гунахкорроқ,
Афву иноятга сазоворроқ».

Ё Раб, анингдек карам этгувчи шоҳ,
Юз минг эшигингда эрур хоки роҳ.

Ҳар неча қўп бўлса гуноҳим менинг,
Шукрки, бор сендеқ Илоҳим менинг.

Хижлат ила қолмади худ жон манга,
Ен дурур айласанг эҳсон манга.

Гарчи эмон қобили лутфу карам,
Лек эмон бир йўли навмид ҳам.

Мен киму баҳри карам этмак ҳавас,
Баҳр агар улдур манга бир қатра бас.

Шукрки, эҳсонинг ўлуб ёварим,
Топти ниҳоят варақин дафтарим.

Ҳайрати аброр кўруб зотини,
«Ҳайрат ул-аббор» дедим отини.

Нуктаи таърихики, ахсан эди,
Секиз секиз юзу сексан эди.

Ким ўқуса, ё қилур эрса савод,
Рухум агар қилса дуо бирла шод.

Тенгри ишин кому мурод айласун,
Руҳини жаннат аро шод айласун.

Эмди, Навоий, майи шукрони ич,
Ҳар неча бўлса тўла паймона ич.

Соқий, олиб кел тўла паймонае,
Йўқ, ғалат эттим, тўла хумхонае.

То ани кўп-кўп олибон сипқорай,
Куп-куп ичиб, бир дам ўзумдин борай.